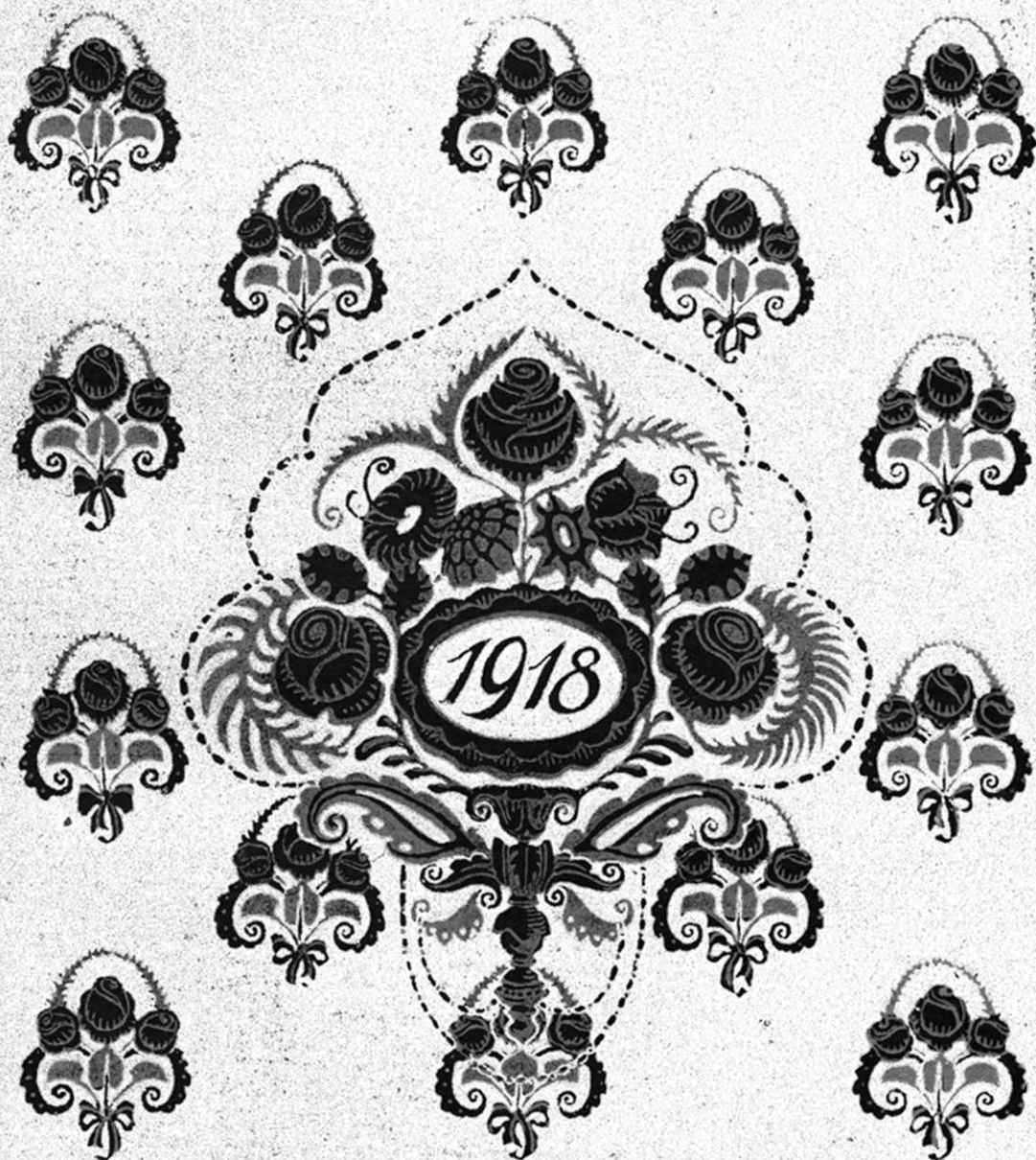

LJUBLJANSKI ZVON

NOVEMBER
DECEMBER

LETNIK: 38
TISK ZADRUGA LJUBLJANI

ŠTEV. 11, 12.

Vsebina novembrskega in decembrskega zvezka.

1. Maister: <i>Patrulja</i>	705
2. Maister: <i>Razhod. — Zvon sv. Martina</i>	707
3. Vladimir Levstik: <i>Gadje gnezdo. (Konec.)</i>	708
4. A. Novačan: <i>Krčma Čamarjeva (Konec.)</i>	716
5. A. Novačan: <i>Zbogom</i>	723
6. Dr. Nachtigall: <i>Vatroslav Jagić</i>	724
7. Miran Jare: <i>Pesem</i>	736
8. Juš Kozak: <i>Marki Groll. (Konec.)</i>	737
9. Pastuškin: <i>Žena v vojni</i>	747
10. Rado Murnik: <i>Brat</i>	748
11. Igo Gruden: <i>Melanholija</i>	761
12. Dr. Ivan Lah: „ <i>Ruch</i> “ in „ <i>Mladika</i> “	762
13. Avgust Žigon: <i>Prispevek k petdesetletnici (Dalje.)</i>	771
14. E. Gangl: <i>Blazni kralj</i>	785
15. Franjo Roš: <i>Šel si od nas</i>	787
16. Anton Loboda: <i>Nacijonalna država proti historični</i>	788
17. Igo Gruden: <i>Silhueta</i>	797
18. A. Debeljak: <i>Kalvarija</i>	798
19. A. Novačan: <i>Na pragu</i>	800
20. J. Zorman: <i>XV. umetniška razstava</i>	801
21. Pastuškin: <i>Odkriti duši</i>	805
22. Listek	806
—n—: <i>Hamlet v slovenskem narodnem gledališču. — Dr. Fr. Ilešič: Poljski in jugoslovanski umetniki. — Dr. I. L.: Narodna čitanka. — Dr. Fr. Ilešič: Poljsko „Potovanje po deželah slovanskih“. — Dr. Fr. I.: K živoljenju Jakoba Volčiča. — Dr. Fr. I.: Pesnik Domjanič v „Slov. Narodu?“</i>	
23. Kulturno-politični pregled	810
A. L.: <i>Dr. F. Grivec, Pravoslavje. — Dr. I. L.: Resnica nad resničnost. — Dr. I. L.: Društvo slovanske vzajemnosti. — Dr. I. L.: O slavistiki. — Dr. Vl. B.: Knez P. A. Kropotkin. — Dr. Vl. B.: Literarni pokret v Kijevu.</i>	
24. <i>Razpis častne nagrade</i>	816

„Ljubljanski zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 20 K, za pol leta 10 K, za četrt leta 5 K, za vse neavstrijske dežele po 30 K na leto.

===== Posamezni zvezki se dobivajo po 2 K. =====

Odgovorni urednik: Oton Župančič.
Sourednika: Anton Loboda in Milan Pugelj.
Upravništvo se nahaja v Sodni ulici št. 6.

Lastnina in založba „Tiskovne zadruga“ z. z o. z. v Ljubljani.
Tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Maister :

Patrulja.

Od zornega dne do mračnega dne
in v noč, skoz noč, skoz tri noči —
snegovi po potih, zorane cesté,
na sključeni rami puška
in vpognjen tilnik in sklonjena glava
in težke misli in težko srcé
in črevlji kovani in trudne peté . . .
Sto nog bi treba za sedem ljudi!
In metež opleta v medle oči
in v hrbtu planjava, pred čelom goljava
in spredaj, na straneh brez duška
rohne in tulijo črni topovi
vso noč, ves dan
povprek črez plan,
ko besni, lačni volkovi.

„Prijatelj, daj mi žganja!
Kako te pogreje! Bog ti povrni!
Kdaj misliš nanj doma za pečjo!
A tu, ko z napeto močjó
v slepljivi halji srebrni
strupeno se zima vate zaganja
in drobni, ivnati mraz,
ko gladna, stekla zver ti hlasta
v kolena, v hrbet, v obraz —
moči in volje ti žganjica da.
Požirke tri, ali štiri
in kar srcé se ti razšopiri
in noga ti sili na ples:
gromovi topóv so ti harmonika
in kri, ki lije iz klanih teles,

zdi binkoštna se ti potonika.
Kar v sanjah ti ura in dan mineva
in nič ne tehtaš, kdaj bo te požrlo,
široko, goltljivo, črno grlo,
ki vedno pred tabo zeva.
Kar greš in greš in zmanjka ti tal
in zdrkneš tih z onemoglo glavó
h kopicí strtih koles in kljus.
Še časa ni, da slovo bi jemal —
obmolkneš in zamižiš.
In le veruj: je dobro tako!
I, kaj pa opraviš z vročo prošnjó
in kdo ti poslušá srčni križ?
Še veš, tisti véliki Rus?
Prav, ko pred oltarjem je klečal
in vil roké in vikal in ječal:
Otroke imam in ženo!
Pustite me! Ne pokaj, ne bij!
Pri Bogu in vlasti vam bo odpuščeno . . .
In že mu je klecnilo dolgo teló,
zgrudil se je in izbuljil oči.
Cigan-dolgin pa mu je v slovo
pol resno, pol v šali
zapiskal mazurko na piščali.
Saj pomniš cigana? Ga tudi že ni.
Veš, mi smo pravi pomladni sneg,
ki tiho topi se s tihih smrek.
E! Kaplja kane, kamor pač kane.
Saj nam so povsodi postlje postlane —
Poslušaj, kako šurmi in brenči!
V sršenje roje zašli smo — — —
Ti, to ti je tisto pismo,
ki piše ga ledeni Kosač,
z rdečo tinto in belo kostjó,
če zmanjka mu lepíh igrač.
Potem pa vranov za jato jata.
Kako ta žival koj izvoha meso!
Ti! Tebi cedi se kři iz vrata!!“

In v noči se vzdigne pol iz snegá
postava trudna in trudno mrmra:
„Kako je mraz in kako sem sam!
Patrone v puški še tri imam.

Oj, ko bi neslo do naše vasi,
do naše vasi, do mojih ljudi — — —
Otrokoma dve bi zajokali
in ženi ena in vsi bi sladko spali . . .“

Maister:

R a z h o d.

Usáhnila ljubezen jima je,
zacéčila se v srci mržnja,
a nista vedela zakaj,
ne kdaj in ne kako.
Prišlo je skrito in tako ostalo.

In danes sta v pojočem drevoredu
pod starim grčavim kostanjem
na klopi znani spet sedela
in drsala po belem pesku.
Objel je sómrak trudno zemljo
in megla je ležala v mladi travi.
„Pozabi me,“ mu je dejala tiho,
„In mene ti,“ je dahnil on,
in vstala sta in se razšla.
A gnala ju je silna moč:
ozrla sta na križevem se potu
in stresla se, ko v trepetliki list.

Čutila zdaj sta v tihi duši prazni
kako ljubila sta se vroče.
A sram ju bilo je povratka
in odpuščanja in kesanja.
Kar stala nemo sta in trdo,
prav kakor osohnela žena
za Sodomo.
Na vzhodu dan je gasnil
in slikal temnomodre sence,
in mehkek jug zadihal je,
žareča jima gladil lica,
ko da izbrisati je hotel
spomin na zlate sladke dni.

Kosulja pa je v črni smreki
mladičem predla pravljice
in z vrha ji je pritrkaval kos.

Maister:

Zvon sv. Martina.

V zemlji krvávici
várujem več ko vsi
v jamicah skalnatih
združeno spravljjenih
fantov iz vseh domovin.

Prišli od Vltave,
prišli od Donave.
Največ jih bilo le
Savcev in Dravcev je
in od jadranskih pečin.

Prišli so s cvetkami
tudi še z lavori.
Kroglje vršele so,
Kitice zmele so,
da je dišalo do lin.

Lavor in rožica
duh sta mi dájala,
vendar največkrat le
nagelj zadišal je,
z nagljem zelen rožmarin . . .

Gadje gnezdo.

(Konec.)

Mnogo sreče je prinesel zadnji mesec našim ljudem; toda ostala je temna senca, ki mori Galjotu dušo in skeli Zino v dno srca, čeprav jo skriva Kastelki in njenemu sinu. Tej senci je ime sramota Galjotove Jele, in glas o nji gre od konca do konca doline.

Jela je divje krvi, pred zakonom spočeta hči prve ljubezni, otrok svoje matere, ki je v srajci ušla za očetom. Blagor Galjotu, da ji ni branil Kastelčevega Jože! Gad je bil poštenjak, čisto in nedotaknjeno je pustil nevesto, ko je odhajal v smrt; ali njegova krogla je ubila tudi njo. Deviški zublji, ki so goreli zanj, so zrastle v razbrzdani požar, in tuji ljudje so jih gasili. Prvi jo je izročil drugemu, drugi tretjemu, kdor je hotel, jo je imel; njena blaznost ni poznala meja in ni iskala krinke. Kakor žival je sledila duhu po moških, žvenket oficirskih ostrog jo je mamil z nepremagljivo, usodno silo. Ko je oče izpregledal, je bilo zdavnaj prepozno: zaman prošnje in očitki, zaman polom in tepež; izpod njegove palice je tekla na sestanek s pisano suknjo, iz zaklenjene sobe je skočila bosa na vrt . . . Škodoželjna slava njenih objemov je šla od ust do ust, vaščani so s prstom kazali za Jelo, in Kastelka je gledala v stran, če sta se kje srečali.

Galjot se je večkrat razjokal pri vdovi; nji edini se je upal po-tožiti svoje gorje. Sam ni vedel, ali naj ubije izgubljenega otroka, njo in prvega, s katerim jo vidi, ali naj jo pomiluje, zakaj predobro je vedel natihem, kaj je napravilo iz ponosne Jele to bedno igračo moških strasti.

Nazadnje so ljudje nehali pljuvati za njo, češ, da ni zdravega uma in sama ne ve, kaj počenja. Oče je stisnil zobe ter se storil slepega; le po krajih, kjer je domneval njene sestanke, se je ogibal hoditi. S hčerjo ni več pregovoril besedice, in kadar je slišal njeno ime, je zardel ter povetil oči. Da ni imel Zine, kdaj bi bil že obupal!

Toda kmalu nato se je Jela poboljšala brez strahovanja in dobrih besed. Galjot in Zinka sta ugibala vsak zase, da se je morda zaljubila v mladega poročnika Ogra, ki je bil pred meseci z baterijo v vasi na odpočitku, v mirnih časih pa je opravljal službo gimnazijskega učitelja. To je bila za očeta nova skrb: tujcu ne bi dal hčere za nič na svetu. Hkrati pa mu je odleglo, zakaj Jela ni pogledala nikogar, čeprav so

pisma z bojišča le redko padala v hišo. Prve dni maja so vsi spoznali vzrok nenadne izpremembe, in danes je sirota sama priznala resnico.

Po kosilu je obsedela za mizo ter plašno uprla pogled v očeta. Bila sta sama. Galjot je molčal in čakal, ona se je drgetaje davila s prvo besedo.

„Govori,“ je dejal oče s trdim glasom, videč, da hči ne more začeti. Izvlekla je list, položila ga predenj, zakrila si oči ter udarila s celom ob mizo.

Lajoš je pisal, da si vzame dopust in jo poroči, „ako je oče voljan zagotoviti njeno bodočnost“.

„Vzdigni glavo in poslušaj,“ je izpregovoril stari brez pomišljanja. „Kar sem rekel, sem rekel; Galjot nima dvojne besede za eno reč Z mojim blagoslovom, z beličem mojega denarja ne boš tujčeva žena; kdor hoče roditi zaničevavce mojega jezika in sovražnike mojega rodu, nima doma pod mojo streho. To pomni in stori po svoji glavi!“

„Imejte usmiljenje, oče!“ stoka Jela, belejša od belega prta, in sklepa roke. „Moram ga vzeti, moram! Oh, dajte, da vam povem . . .“

„Kaj treba pripovedovati, ko vpije vsa vas? Sramuj se in molči . . . Saj misliš tisto, kaj ne?“ In nehote pokaže s prstom na hčerin trdo prepasani život.

Dekle se zgrudi na kolena. Še njemu, jeznemu starcu, se lomi srce, ko posluša njen jok.

„Pustite me, oče, ki nisem vredna, da gledate name . . . O, saj mi ni zanj, ne mislite! Sovražim ga, črtim jih vse do zadnjega . . . Le^što je — da, to! Moram, oče, usmilite se!“ Objemlje mu kolena, njegovo roko lovi ter jo umiva s solzami. „Zaradi sramote! Doma mi ni več živeti; komu naj pogledam v oči s to sramoto na sebi?“ Krčevito ihtenje jo zvija na tleh.

„Čudno, da ti govoriš o sramoti,“ zabrusi Galjot s srdito grenkobo. „Pozno si našla pravo besedo! Otroka imeti je manjše zlo kakor to, da si postala —“ Toda psovka mu obtiči na jeziku; tega ne poréče, zdaj ne!

„In vas, oče — kako vas osramotim! Za vse dobrote, za vso ljubezen . . .“

„Nu, hvala Bogu!“ se zagrohoče stari obupno. „Vendar se spomniš blata, ki si ga nasula na mojo pošteno glavo!“

Hči je zadeta v srce. Tako brezumno rada je zmerom imela očeta, kljub vsej svoji nepokorščini, kljub vsej svoji nesreči! Malikovala ga je, kakor oče njo . . . In ga je obsula z blatom! Šele zdaj občuti svoj greh; nikoli je ni slišal Galjot tako žalobno zajokati kakor zdajle. Toda on molči, neusmiljeno se obrača stran. Jela se plazi za njim, poljublja mu prah na čevljih in čaka; dolgo čaka — nato se pobere in opoteče k vratom.

in to sramoto je v zgodnjih dneh

Takrat se zdrzne oča Galjot; ostrá misel mu prebode glavo, in ves njegov trpki gnev se pogrezne bogve kam.

„Stoj,“ vikne za njo, „sem pojdi! Kam si hotela?“

Zdaj molči ona; pogleda ga in ne reče besede. Toda njene oči so dovolj zgovorne: mrtve so, brezupno temne, kakor voda v mlinskem jezu pod skalo.

In oče razume!

„Zato, ker te Ogru ne dam?“ jo vpraša zamolklo.

Dekle odkima z glavo:

„Brez vašega blagoslova nikoli!“ šepne ubito.

„Zakaj potem? Ker te je sram?“

Tudi zato ne. Ali Jela ne more več govoriti. Blazna bol jo davi, jemlje ji dih in vid; opoteka se kakor pijana. Vsa njena čuvstva so strasti, oče jo pozna od malega. V smrtni tesnobi se zdajci ozre v njegov obraz s pogledom, ki prekipeva brezmejne žalosti in kesanja. To, to je glodalo v nji vse te mesece, ko je hodila kakor spokornica, s povešenimi očmi: ona ne more živeti, ker ne sme upati očetovega odpuščanja . . .

In ta trenotek ju združi. Že je zgrabil Galjot svojo Magdaleno, kot bi se bal, da mu siloma uide; že jo tišči na svoje široke prsi, mrmraje z raskavim glasom:

„Tak še to si mi namenil, nesrečni otrok! . . . In dete v tebi se ti ne smili, da ga hočeš pogubiti s seboj? . . . Ne vprašaš rajša očeta, ali ti more verjeti, da ne bo nikoli več tako?“

„Mari me še hočete, oče? Odpuščate mi?“ vzklikne hči kakor grešna duša, ko vidi namesto pekla odprti raj pred seboj. Tisti hip je spet na kolenih in joče glasneje ko prej; ali to niso solze obupa, marveč odrešenja.

„Kaj mi ostane drugega, Bog nebeški! Na cesto te ne morem pehniti, da mi pogineš ob nji. Poslušaj me, Jela: še zmerom te hočem, ker ne prenehaš biti moj otrok, če padeš še tako globoko. Toda ne odpuščam ti danes, ne čisto, ne vsega; storila si mi, česar noben sovražnik ne more — premisli! Pozneje, da . . . Sama veš, kedaj . . . Imej usmiljenje z očetom in stori, da ti enkrat odpusti!“

„O, nikoli več, oče, verjemite že zdaj! Predramila sem se . . . Nikoli več! Saj nisem bila pri pameti, sama nisem vedela, kaj se godi z menoj; nekaj mi je sedelo za vratom in me je gnalo . . .“

„Vstani, sirota!“ jo vzdigne Galjot in se mahoma spomni rajnice, kako mirna in krotka je postala, kakor hitro je ležala prvorojenka v zibeli. „Bog nama daj moči, da izbriševa madež! Rajši bom nosil križ s tabo vred, kakor da bi te izgubil in ugonobil . . . Ti pa ne misli na sramoto; misli, dekle, na to, kar hočeš biti zanj: pokaži ljudem in meni, da tisto ni bila Galjotova Jela! Glej, vsi so te radi imeli; še

zdaj te marsikdo pomiluje . . . Kdo ve, nemara se vendar najde pošteni, ki te vzame za ženo. In če bi ga prav ne bilo — glavo pokoncu: ozri se na sosedo in postani Kastelka na Galjotovem!“

Jela ga drži za oba kraja suknje in mu tišči glavo v prsi, kakor bi jih hotela zlomiti. Potem vzdigne obraz, ki ji žari sramu, hvaležnosti, ljubezni . . . In resno zmaje z glavo:

„Ne, oče, ne bom se možila . . . Ali imam po tem, kar ste zdaj storili, še kaj pravice do svojega življenja?“

Toda iz njenih solza se blešči vprašanje, ki ji ne more z jezika. Galjot ga prestreže:

„Vem, kaj misliš . . . Otrok bo naš: kjer mati, tam dete, o tem je škoda besed. Nihče ne bo vprašal, odkod je, in rad ga bom imel kakor tebe in Zino, — saj ne bo Oger, saj bo naš!“

To rekši prime hčer za obe lici ter ji poljubi skesano čelo. Odleglo mu je. Stoinstokrat še zajde solnce, preden bo madež nehal skeleti, ali vendar ga je laglje prenašati v odpuščanju in upanju boljših dni. Že dolgo ni stopal na Kastelčevo tako svobodno kakor danes. Sredi poti se ustavi, premeri z očmi obe domačiji ter zamrmra sam pri sebi:

„Soseda pravi tolikrat, da Kastelcev ni treba biti sram — Galjotov tudi ne, se mi vidi! Vsak je sam svoj sodnik, vsak ima svoje grehe in zasluge; še z lučjo ga ne najdeš, ki bi smel pobrati kamen zoper bližnjega . . .“

* * *

Prvi dan rožnika se počasi nagiblje k večeru. Pred hišico v Konjski rebri sedi gad med Kastelko in Zinko na novi klopici, katero je Prohor nalašč postavil zanj, da se udobneje solnči. Zamišljeni so vsi trije; gospa je prvič povedala zgodbo tiste noči po njegovi vrnitvi. Razložila je otrokoma strašni boj svoje duše ter ponovila vse, kar je tujec govoril.

„Sanjali ste,“ razsodi Janez po dolgem molčanju. „Vsak ve, da so sanje najbolj žive, kadar je duh izmučen od žalosti in skrbi; tudi meni se je prikazalo marsikaj, in ne le enkrat.“

„Mogoče,“ kima vdova, pa nič kaj ne verjame. „Naj bodo sanje ali resnica, povedala sem vama, ker slutim, da kmalu ne utegnem več.“

„Spet slutnja!“ vzklikne dekle karaje. „Včasih ste jih sami zmerjali, da so za stare čaravnice!“

„Saj to sem zdaj postala! In marsikaj me je modrilo vmes; ne, slutnje niso zmerom prazne . . . Kar čutim, kako se napenja kladevce, da udari mojo uro. In čemu je ne bi? Mali grunt je oskrbljen; želela sem, da bi bila tudi na velikem še pri žetvi, ali zdaj kaže, da bosta slavila ta praznik vidva sama in drugi, ki so bolj spočiti od mene. Trudna sem, spanec me sili, tisti globoki, dolgi, ko zraste človeku trava iz srca . . . Da bi vsaj še učkala znamenja prihodnjih časov!“ doda hrepeneče.

„Ne le znamenja, časov samih učkate,“ pravi sin, stiskaje starki roko. „Pred durmi stoje, čez vse hribe piha veter svobode; koliko boljše je že kot pred letom dni! Ali to so le prvi zvončki pomladi: bliža se dan, ko sama raztrga oblake in stopi med nas.“

In res se menda vse naokoli veseli nečesa posebnega. Dočim je Konjska reber odeta v pozno popoldansko senco, se širi pod njo dolina in kipi onkraj polja Sevški hrib v praznični zlati luči; še v temnih piramidah smrek na obzorju je nekaj svetlo hrepenečega. Polja in sela počivajo, zamišljena v veliko skrivnost, ki se zdajzdaj razreši; drobnim cerkvam, ki čepe na zelenih kopcih višin liki beli golobje z navzgor obrnjenim kljunom, se nič ne pozna, da nimajo več zvonov in ne morejo pozdraviti aleluje, ki se bliža. Kastelčevina gine oddaleč, se vtaplja med čredo vasi kakor velika ovca med jagnjeti: bogata slika okolice srka vse podrobnosti v svojo živo, široko celoto. Izza hribov se dvigajo kupčki in višji grebeni svetleje višnjeve barve, in še odonkraj njih se zdi, kakor bi vpile daljave: tudi me smo tu, smo z vami, Kastelka, gad in dolina!

„Poslušaj, Zinka!“ vzklikne Janez nenadoma. „Kdo je pravil, da hrani godec novo harmoniko zame?“ In kaže s prstom nizdolu.

Bajta, kjer prebiva pijanček z materjo-starko, čepi tik pod rebrijo. Na sadovnjaku za njo se vidi živa pika, manjša od črnega mravljinčka; ta pika je Cena, ki v senci vleče harmoniko, in kolikokrat pljusne sapa v breg, se razločno slišijo njeni glasovi.

„Novo izkuša,“ prisluhne Kastelka. „Nič kaj mu ne gre izpod prstov. Čujta!“

Res ubira godec nevajen napev; tipke se puntajo, melodija sili v poskočnico in vendar noče biti. Ali Cena ne odneha; še parkrat spodrsne, pa jo ima. Vesela harmonika doni mogočno, kakor bi jo bil obsedel slovesen duh; prav dobro se čuti, s kakšno silo nateza mehove.

„Naprej zastava!“ vzklikne Zina. „Kaj ga je navdušilo? Kar ni za v pete, ni Cenova šega!“

„Nekaj se je zgodilo,“ pravi Janez pomembno. „Glej očeta in doktorja, kako dirjata gori!“

Izza ovinka gozdne steze sta se prikazala Galjot in zdravnik; očitvidno se jima mudi, kot bi nesla veliko novico. Živahno se razgovarjata in mahata z rokami; doktor vihti palico, Galjot klobuk, in toliko da ne poskakuje.

„Kaj vesta veselega?“ jima zakliče vdova naproti. „Pa niso sklenili miru?“

„Vse več prinašam, Kastelka! Še dosti več!“ Sosedov obraz je rdeč razigranosti.

„Potem je nekaj o stari pravdi . . .“ šepne Janez dekletu. „Govorite, oče, govorite!“

Doktor je zinil, toda Galjot hiti sam oznanjati blagovestje.

„Mir ni sklenjen in menda še dolgo ne bo. Toda naši poslanci na Dunaju so povedali pred Bogom, cesarjem in celim svetom, da hočemo biti na svoji zemlji sami gospodarji ter stojimo za svojo prostost od zdaj zanaprej do konca, dokler nam je ne dado . . .“

En vzklík iz treh grl je pozdravil visoko novico: to je bil glas, ki ga stoletja niso slišala!

Sosed bi rad povedal več, pa ne ve vsega natanko. Toda zdravnik razvija časopis ter govori o zgodovinski deklaraciji tridesetega maja, kakor bi ga poslušala vsa dolina ob znožju rebri. Glas trepeče staremu gospodu, oči se mu rose veselja; on je gredoč navdušil Cena, da gode častitljivo bojno pesem!

Kastelka ga komaj posluša. Ženske ne gledajo politike na globoko in široko, tem bolj pa jih omamlja, kadar se zablisne velika gesta nad vrvežem njenih drobnjarij. Debele solze dero stari po licih, ko strmi v večerno zorenje vrhov in vidi v duhu svetlejšo zarjo, razlito na poldrugi milijon svobodnih ljudi, svojih na svojem in združenih z brati! Kralj Matjaž žvenkeče na plan, ilirska zvezda se sveti nad njim, trobojnice fofotajo belemu orlu naproti . . .

Zina sloni ob njeni rami, vsa blede od sreče; ustnice ji drhte, zrenice so uprte vanj ter kličejo:

„Raduj se, preljubi, dan, ki sva verovala vanj, nama vzhaja!“ Janez prvi podre molčanje.

„Če bi kdo vedel,“ govori kakor samemu sebi, „če bi kdo vedel, kolikokrat sem mislil na to! Ti Zina veš, ti edina . . . Ves čas trpljenja sem nosil v sebi to misel: odkrito in pred vsemi moramo povedati, kdo smo in kaj je naša neomajna volja. Izbrati cilj ter iti za njim, ne oziraje se na desno, ne na levo; pokazati svojo karto in postaviti nanjo vse, kar je . . . Kdor ne tvega vsega za vse, je sodrga, ne narod; domovina, ki jo hkrati ljubimo in prodajamo, ni domovina. Ta beseda pomeni vse, ali pa ne pomeni ničesar! . . . In zdaj stojimo s svojo pravdo pred sodiščem sveta, zdaj smo zares! O, zahvaljeni vsi, ki mi niste dali umreti, da sem čakal tega dne!“

„Topot bo zmaga naša,“ pritrjuje Galjot in položi roko na gadovo glavo. „Našli smo se.“

„In naše muke niso bile zaman,“ se oglašá Zina. „Vse je poplačano, kar smo prestali.“

„In tvoj bolnik bo še hitreje zdrav,“ se muza doktor, „kaj, ti politik v krilu? Glej ga, kako se mu bliskajo oči, sužnjiku babilonskemu! Da, mladi mož, vrnil si se v dobri uri.“

„Sam pekel nas ne premore,“ mrmra gospa kakor v snu, in besede nočnega gosta se dramijo v njenem spominu. „Narod govori z usti poklicanih in potrjuje nas vse, ki smo hranili zvestobo tej ljubi

zemlji. Mi smo jo zaslanjali pred zimskimi viharji, vi mladi boste gledali njeno pomlad . . . Bodita ji dobra orača, gad in Zinka, da zaslovi Kastelčevina po našem svetu; in kadar me več ne bo, vsadita pred domom zeleno lipo v spomin današnjega dne in v opomnjo stare Kastelke . . .

Vsi se spogledujejo. Vdova govori čedalje tiše, čudna krotkost ji obliva obraz, shujšana postava leze v dve gubi. Nejasen strah je zavladal okoli nje.

„To je moje znamenje,“ povzame z usihajočim glasom. „Kadar umrem, ne žaluj za mano, Janez . . . in drži jo . . . svojo zemljo . . .“

V tem se je oprijela sinovega komolca in padla nanj, kakor bi mu hotela nasloniti glavo na ramo; noben vzdih, noben drhtljaj ne priča o bolečini.

„Mati!“ vzkrikne fant prepadel ter zdrkne pred njo na kolena. „Ljuba mama, kaj vam je?“

Toda stara omahne po klopi, ne da bi se lovila. Galjot plane k nji, doktor priskoči z resnim obrazom.

„Naglo v hišo!“ veli zdravnik. „Pusti jo, fant, bolnik je odveč pri tem poslu. Zina, ž njim ostani.“ Oprezno jo primeta in neseta v sobo.

Dekle zajóče z drobnim, tesnobnim glasom. Janez se komaj zaveda; ves svet se vrti okrog njega v mrklem, brezumnem plesu.

„Mati umira . . . K nji moram, k nji!“ si vikne z grozo in tava k vhodu, držeč se zidu. Kolena se mu šibé, v ušesih buči preteča godba. Med vrati ga zdajci mine slabost, bučanje utihne; le nekaj ponavlja v težkem taktu: „Mati umira, ubilo jo je veselje . . .“ *Jugoslavija*

Galjot ga prestreže na izbinem pragu:

„Drži se, fant, hudo je . . . Se pravi . . .“

Gad ne posluša in skoči naprej.

„Srce,“ pravi doktor, vstajaje od postelje. „Korajžo, Kastelec, bodi mož.“

Toda Kastelcev ni treba učiti moštva.

Mati leži, gleda sina z odkritimi zrenicami in ga ne vidi: žena s koso je opravila delo, preden sta jo prinesla noter. Gad ni zamudil ničesar.

Zinkin jok pretrga smrtno molčanje; Galjot stoji zadaj in čudno stoka. Veter je planil močnejše v reber; zdi se, kakor bi sedel na dimniku ptič z ogromnimi krili ter prhotal, da odleti s svojim plenom . . .

Janez kleči pri Kastelki; on-ve, da je mrtva, toda jokati ne more. Dva vroča stebra tiščita iz prs v oči, neizmerna žalost se krči v srcu — ihtenje ne najde poti na dan. Narobe! Nekaj visokega stopa vanj kakor bog v svoje svetišče ter izpodriva slabost od hipa do hipa; čim polnejši je te svečane sile, tem bolj občuti, da mati ne diha več. On razume njen testament!

„Ne dá mi žalovati, ki je svoj živ dan sovražila solze. Ona hoče spomina v tem, da varujem zemljo in hranim zvestobo, katero mi zapušča; v to mi daruje svojo neupogljivo dušo. Sij vame, mati, vsa se naseli v meni! Že čutim objem tvoje ljube, ki se polasča gadje krvi; ima me, ne izpusti me nikoli več, drži me, kot je držala tebe. Držim jo tudi jaz, do smrti, do groba . . . Počivaj v miru, Kastelka s Kastelčevega!“

S to mislijo vstane, poboža mrtvo glavo, zapečati onemela usta z rahlim poljubom in nežno položi prste na ugasle oči. Ko se obrne, je v njegovem pogledu trdi lesket gospodarja.

Galjot je hitel z doktorjem v vas naznanit žalostno vest in poklicat ljudi, da sprejme hiša gospo na zadnje nočevanje; Zina in Janez varujeta mrliča. Vdovin obraz se je izpremenil tako malo, da človek ne ve, ali je bil že v življenju popisan s smrtjo, ali še v smrti živi. Nikdar spočiti možgani so ji zastali v široki viziji svetlobe, poslednja misel je otrpnila v radostnem smehljaju; tako je podobna utrujeni ženi, ki spi in sanja, da je nedelja.

Dolgo sedita nemo drug zraven drugega in strmita v njen raz-orani profil. Zina sloni na Janezovih prsih, kakor bi mu hotela s svojo tesno bližino uspravati bol. Njiju misli so v teh minutah globlje od zemlje same in višje od neba; nobena beseda jih ne odkriva, noben gib jih ne kaže. Tako tiho se je storilo, da zveni tikanje rožaste ure kakor skrivnostni govor živega bitja.

Večerni pajek je zapredel sobo; ko je materina glava le še skrivnostna lisa v mraku, se Janez vzdigne ter objame dekle čez pas.

„Stopiva na prag, da vidiva; zdaj morajo kmalu priti.“

Zunaj jo stisne k sebi, kakor bi hotel reči nekaj milega in otožnega, pa mu manjka besed.

Temni se; na Ševškem hribu ugaša zadnji rdeči odsev. Indrgasti zvon noči se spušča niže in niže, zvezde v njem se blešče ko žebliji od blede kovine, in veliko morje samote se zgrinja nad vsemi rečmi.

„Tako dobro mi dé, ker si z mano!“ šepče moška senca pred hišo v rebri. „Samo tebe imam še na svetu.“

„In njo, in njo!“ odgovarja senca device. „Ljubezen, katero je dala življenju, ne more umreti; v najmanjšem zrcu prsti, v sleherni travni bilki, v vseh dobrih in močnih mislih in delih je tvoja mati pri naju!“

Spodaj plaka mrtvaški zvon. Veter češe hribom temena, kakor bi zemlja orglala na svoje šume in pela črno mašo Kastelkini duši.

„Sladko počivaj, borivka!“ moli mladi gospodar. „Zvesto ob srcu tvoje grude bo gorela gadja vera, in gadje gnezdo bo stalo za dom in staro pravdo v tvoj spomin na vekomaj!“

Krčma Čamarjeva.

(Konec.)

III.

Duri so se na stežaj odprle, odskočile prestrašeno in trepetaje ječale. V izbo je planila hladna sveža struja. Vzduh jih je udaril po nogah in zazibal plamenček svetilke pod stropom. Izpod mize se je zaletel na prišleca Lukov Muri in bridko zalajal. Čamar je hitel pogledat in je začuden zameketal. Poklonil se je globoko in je oznanil svečano :

— Študent je prišel! —

Vstopil je visok fant, ogrnjen v črn plašč in s temnim klobukom na glavi. Ogledal se je porogljivo in rezko zadirčno zaklical :

— Dober večer, sužnji! —

Harmonika je utihnila. Pes je polajeval, renčal, vrčal, grmulil. Slišali so Zadnigarja, kako je zaškripal z zobmi pod mizo. Luka je pograbil Murija in ga prijel za gobec. Tonač se je nemirno zganil in hotel vstati. Juri ga je zadržal in rekel poluglasno :

— Banov študent! —

Odmaknil se je in je študenta povabil :

— Na, pij in sedi, Janez! —

Študent je izpil kozarec do dna. Vsedel se je med Jurja in Tonača in se naježil ves mračen.

Tonač je sukal poglede, je gubančil gube na čelu.

— Pet let se nisva videla, — je očital študentu, — zdaj me pa zmerjaš s sužnjem! —

— Kod si hodil? — je vprašal tiho študent.

— Po Nemškem, po Francoskem sem hodil. —

Nadaljeval je z rahlim boječim povdarkom :

— In še dalje v Ameriko bi bil šel, da me ni vest zapekla. Ti veš, kaj je to, ti me razumeš. Jelde? Kdor more, naj izruva svoje korenine, jaz jih nisem mogel. Držalo me je in prosilo venomer, vezalo mi roke in noge. Pa sem vstal in prišel domu pogledat. Zdaj pijem . . . Moram piti . . .

— Seveda, piti moraš! — je dejal študent.

do pasu stojiš pred pečjo in obračlaš z železom. Žeja te, žeja, in vsi udje so kakor z žebliji pribiti na tebe. Tedaj občutiš, da imaš dušo. Duša je žalostna. Včasih preklinjaš, se upiraš, razbijaš s pestjo. To pa ni več duša. To je zavoljo tega, ko vidiš, kako stojijo eni v mrzli senci, drugi se pa na solncu grejejo. Toda enkrat človek vse izve. Mine te jeza na svet, na ljudi, na senco in solnce. Zakaj vsi smo sužnji, kar nas je, smo vsi sužnji . . .

— O, ti ljuba domačija! — je kliknil Juri.

— Ne to, ne to, — se je branil Tonač. — Luka je dobro povedal: Sužnji na znotraj. Nam iz vasi nedostaje nečesa na znotraj . . . Hudiča! Saj imam vendar glavo, svoje možgane in svoje misli. Obrnil bi marsikaj, na priliko, bogastva bi si napravil kar igraje. Ampak nekaj je v meni, kar me veže, me vleče k tlom, da nimam prave prostosti. Po svetu sem mislil, da je to zavoljo domovine, zato sem se vrnil. Zdaj pa vidim, da ni tako. Hudiča! Doma je še huje, pijmo . . .

Zarozljali so kozarci, zažuborelo je vino, zamajali so se goltanci. Viharno je zabučala harmonika, je godla, je renčala, hropela zamolklo in nazadnje utihnila, kakor da leži kamen v njej. Godcu so omahnile roke. Spogledali so se med seboj in kradoma ozirali po študentu, ki se je zmračil še bolj in se ves zavil v svoj črni plašč.

Izpregovoril je kakor sam zase:

— Nisem vas zmerjal, ko sem vam rekel: Sužnji! Nisem vam rekel: Cesarji ste, ali svetniki, ali tatje, ali razbojniki! Nisem vas niti ponižal, niti povišal. Zato ste molčali in strmeli, vedoč, da vas nisem zmerjal. Vsi ste dobro uganili, kaj je to suženj, najboljša pa ti, Tonač, ko si govoril o solncu in senci. Solnce in senca . . . Ima solnce senco, si mislil kedaj na to, Tonač?

Ne da bi pričakoval odgovora, je nadaljeval študent s tihim omamljivim glasom:

— Ne rečem vam ničesar več, zakaj mene je govoriti strah. Povem vam samo še to, da ni več suženj, kdor ve, da je suženj. Toda gorje mu, trikrat gorje, ako se sam sebi smili . . .

Njegov glas je izzvenel bolno in trpko. Razumeli ga niso, toda zganile so se njih težke grešne duše, tako nemara kakor zrno v zamrlji zemlji, ko začuti prve pomladanske žarke. Povešali so težke vinske glave in se pogreznili v globoko molčanje. Luka se je ozrl visoko k svojemu Bogu in mu obetal, tresoč se ves ubog pred njim, veliko pokoro za greh potepuštva, za greh pijanstva, za vse svoje izgubljeno življenje. Juri pa je žarel, nestrpen in prožen ves, in se je užival v koprnenju po tistem nežnanem velikem in lepem, ki mu ni dalo ne spati, ne mirno orati. Mrk si je grizel ustne Tonač in razložil roke uporno po mizi. Še godec Godčev je bil žalosten. Objel je svojo harmoniko in mislil morda na drugo novo, ki bi jo lahko imel, da ni

denarja zapil. Edini Zadnigar je zasmrčal iznova. Tako so umeli sužnost in videli v njej ali svoje grehe ali svoje uboge nedosežne cilje. In študent jih je gledal, gledal . . .

Kakor iz sna jih je zdramilo tiho vekanje Čamarjevo. Sedel je za pečjo, na sodec naslonjen, in je majal z glavo na desno in levo, kakor bi pel in otroka zibal. Oči so se mu čudno svetile in vzdihovaje je ponavljal v enomer:

— Študent, študent, kaj si nam to povedal. Študent, študent, kaj si nam to povedal . . .

IV.

Med tem, ko so vsi strmeli v Čamarja, ki se je zdaj postavil na sredo izbe in odprl usta, da bi govoril, pri čemer je postalo njegovo lice silno resno in silno svečano, so se tiho odprle duri in v izbo je lezla prilika, na prvi pogled človeku povsem nepodobna; možiček je bil, v dveh gubah, z dolgo razkuštrano brado, ki mu je segala skoro do kolen, in s hudo koničasto grbo, da so mu videli obraz še le, ko je zaprl duri za sabo in se okrenil k luči. V rokah je držal veliko razpelo, kakor ga nosijo pred pogrebom ali pa pred procesijo, čez rame mu je visela črna torba, na glavi je imel nekako kučmo, in izpod nje so štrleli na vse strani dolgi temni lasje. Oblečen v cape je bil kakor strašilo. Obrvi so mu bile široko razrasle in resaste, oči so žarele velike, stroge in neizprosne, in kakor da ima pod očmi še ene oči, so bila njegova lica votla in upadla. Stopil je korak bliže in in povzdignil razpelo visoko nad glavo.

Zakričal je s tenkim presunljivim glasom:

— Reši dušo! Sveti misijon je tu, kopel nebeška, čas visok, da si umijemo dušo. Bog oče je ukazal, Bog Sin je oznanil, Bog Sveti Duh je razsvetlil. Sveta Marija, kronana Devica, za nas Boga prosi . . . Da bo naše srce mehko kakor vosek in milost božja vroča kakor živi ogenj. Da strmoglavimo satana, da ne pride njegovo kraljestvo. Zakaj vse je obhodil, na vsaka vrata je potrkal. Deklicam je dihal v srce, ženam je zmotil oči, možem je omajal vero. Kadar zori žito na polju, cepi ga satan z grehom, kadar sije solnce, tihotapi peklenski žar v žarke nebeške, da misli na greh uboga človeška kri . . . Reši dušo! Položi jo v božjo dlan, da ne zapadeš temi . . .

Grbavec je za hip umolknil, pogoltnil je sline, se sklonil pred sebe in je zašepetal z vročo sapo:

— Ali veste, da sem ga videl na vasi? . . .

— Koga si videl? — je vprašal Luka strahoma.

Še bolj tajinstveno je šepetal grbavi mož:

— Satana . . . Jagned je majal za krēmo . . . Urno kakor verica se je plazil po drevesu na tla in je skočil na streho. Ko je za-

gledal mene in križ, izpremenil se je v podgano in je izginil v luknjo za stebrom . . .

Luka mu je zapretel s pestjo in ga zavrnil:

— Ne straši nas, Goreči kristjan . . .

— Tiho! . . . Ne slišite, kako gloda, gloda, gloda . . .

In Goreči kristjan je nagnil glavo in je prisluškoval. Nehote so vsi poslušali, toda v izbi je bila popolna tišina in tudi od zunaj ni prihajal najmanjši šum. Čamar je srdito pograbil grbavca in ga je odvedel za peč na klop. Dal mu je kruha in vina. Prislonil je razpelo k steni in je potresel grbavca še enkrat za rame.

— Na . . . Če se le ganeš . . . Če le zineš besedo . . .

Goreči kristjan se ni ganil in ni zinil besede. Še jedel ni kruha in vina ni pil. Pokorno kakor ustrahovano dete je obtičal na klopi in strmel čas v družbo čas po Čamarju. Usta je bolno odprl in ni se vedelo, se bo zajokal ali se bo zasmeljal.

— Si še kaj živ, Goreči kristjan, me še kaj poznaš? — ga je vprašal Tonač sočutno.

Čamar je žugal obema in krilil z rokami in hodil nestrpen od mize do peči. Dajal je znamenja, da bi molčali, sikal je in jih opominjal z očmi, potem potegnil s peči nekakšno plahto in pokril ž njo grbavca, da ga ni bilo več videti. Pod stropom je umirala svetilka. Privil je stenj do kraja, da je ugasnila. Zdaj so videli, da tudi mesec pojema. V izbo je strmela noč mrtvaško blede. Čamar je prižgal svečo in jo vtaknil v steklenico. Plapolala je viharno in se kadila in jim jemala pogled.

— Hvala Bogu! — je začel Čamar, stoječ sredi izbe, — hvala Bogu, da se je prikazal Goreči kristjan. V pravem času je prišel, hvala Bogu. Drugače bi jaz bil zaigral pred vami komedijo, da bi se bili vsi razbežali. Študent, ti si nam povedal nekaj groznega. Jaz sem razumel in občutil. Zdaj ne vem več, zdaj mi je odleglo. Pozabil sem tisto misel, ki mi je sedla na možgane, da bi znorel, če bi dolgo trajala. Hvala Bogu, hvala Bogu . . . Vsi ste govorili po vrsti, zdaj pa poslušajte mene in ne štejte mi v zlo, ako kje kaj obtičim in se mi zvrne beseda. —

Omeril je družbo, obliskal vse po vrsti z očmi in se ustavil pri Tonaču. Srečala sta se s pogledi. Tonač se je naježil, se v licu zamračil, Čamar pa je naenkrat pobesil glavo.

— O le govori! — ga je bodril Tonač. — Toda osleparil me ne boš, če vse, mene ne boš osleparil. —

— Že, že, že! — je jecljal Čamar in zajemal sapo. Vse bom povedal, povest bom povedal. Godijo se med nami nocoj čudne reči, tako čudne, da še sami ne veste, kakšne. To je, kakor da bi v oblake gledal, pa bi oblakov ne videl, temveč tiste prostore med njimi, kadar

se mešajo in se trgajo oblaki, in so zdaj kakor riba, zdaj kakor slon ali kakšna druga zver, včasih pa nekaj takega, da te v srce zazebe. To je povest, ki ni povest, če so sanje pijanca, kadar se ponoči zbudi in ima najbolj bistro glavo.

Ni se mu kašljalo, Čamar pa si je po teh besedah odkašljaj in je čakal in je gledal Tonača postrani. Hotel je nadaljevati, toda Tonač ga je prehitel in je poskočil na noge.

— Molči, Čamar, je zarjul nad njim, — sto let že vemo, kar bi ti zdajle povedal. Tako je govoril moj rajnik oče, tako vsi stari vaški dedci, kar jih pomnim iz otroških let. To je tisto staro vaško hinavstvo. Študent je dejal, to je suženjstvo. Resda, to je suženjstvo na znotraj, o katerem je govoril Luka. Našel je zrno kakor slepa kura. Vsejedno, našel ga je. Ti bi rad, Čamar, zdajle malo pohinavčil pred nami, malo tako okoli nas šel, da bi mi mehki postali, glave pobesili in prav milo zavzdihnili: „O, kako smo ubogi, usmilit se nas!“ Tako se stisne berač v svojem namišljenem uboštvu in dela v licu milo Jero. Jaz pa sem železo koval, jaz pa sem v ogenj gledal. Mene ne boš osleparil! . . .

Ogledal se je bahato, oči so mu žarele. Čamarju je šinila posmehljivost čez obraz in stopil je k njemu z mačjim tihim korakom. Zahehetal se je ostro pred njim in dejal zbadljivo:

— Kaj nam pa ti poveš, striček, s kakšnim oljem nas boš pa ti pomazal?

Tonač se je zdrznil v sebi in vstal od mize. Pokazal je s prstom za peč, kjer je počival Goreči kristjan.

— Tale nas ne bo rešil! — je dejal in je pristopil k njemu. Popravil mu je odejo in mu odkril glavo. Dolgo ga je gledal. Grbavec je odprl oči in začel premikati glavo v cunjah kakor zrela buba. Naslonil se je na komolec in se vzdignil z gornjim životom. Pri mizi so slišali kratko, osorno in nerazumljivo besedo. Tonač je odskočil od peči kakor od ognja. Goreči kristjan je legel nazaj, čez hip pa se iznova vzdignil, istotako samo z gornjim životom, in pokazal svoje velike temne oči.

— Izgubljen si na vekomaj! — je zaklical Tonaču s svojim tenkim glasom.

In je zopet legel in se zaril z glavo v cunje.

Pogledi vseh so obviseli tedaj na Tonaču, pri mizi so se zganili. Videli so, da je Tonač pobledel in omahnil. Prijel se je za zid pri durih in se naslonil. Glava mu je globoko klonila, hrbet se mu je zasločil in ždel je tako nekaj trenutij nepremično. V tem močnem bahatem človeku se je zdaj treslo srce kakor šiba na vodi. Bolest trenutka, kateri se je upiral in jo tajil ves večer, ga je prevzela popolnoma. Besede Gorečega kristjana? Ne, to ga ni porazilo. Saj je vedel, da je

Goreči kristjan napol blazna pokveka, ki samo vpije in razgraja v svoji blazni gorečnosti. In vendar, zaklical je vsem: Reši dušo! Njemu edinemu pa: Izgubljen si! Vedno so ga tako ločili od vseh, vedno so kazali s prstom nanj, vedno je stal Tonač sam proti vsem. To je tista velika strahota moža, ki je koval železo in gledal ogenj. Že takrat, ko je stal s culo nad vasjo in se poslavljal od svojih mladih let, je okusil tisti strah, toda sladak je bil in prešeren tistihmal in mu je opajal zavest kakor močno vino. Zdaj pa je oblegel dušo kakor tesen oklep, ki ga veselje prebiti ne more. To je čas, da bi poklical Boga na pomoč in padel pred njim na kolena. Toda, Bog otroških let, Bog materin in Bog vasi, kje si? Izginil si zdavnaj, na dolgih potih si se izgubil, dragocen in neznamen kakor biser, umrl si na ustnih, ki so šklepetale gladu, zatemnel si v temnih rovih, v fabrikah si onemel pod udarci kladiva in skopnel v divjih sanjah po pijanih beznicah. Ni te več, lepi vaški Bog! Na tvoje mesto sta prišla upor in nerazrešno hrepenenje in ž njima dvema gre človek spoznanju naproti zdaj viharen kakor v stepi isker konj, zdaj zopet slab in brez volje kakor v vetru mrtev list.

„To vse je že bilo, pa je minilo vsakokrat!“ je pomislil Tonač in pogledal kvišku. Nekdo mu je položil roko na ramo. Pred njim je stal študent in zapenjal svoj črni plašč visoko do ušes. Poklical ga je s svojim mirnim, vedno enakim glasom:

— Kaj ne veruješ več, Tonač?

— V koga še naj verujem, študent?

— V solnce in senco! — je zašepetal študent in ga povlekel s seboj skozi vrata.

Ko sta izginila, se je razpeljala družba tudi pri mizi. Juri je zlovoljno vprašal krčmarja za račun, toda Čamar je odkimal in pomežiknil z enim očesom na duri. Luka je naglo in hlastno izpil ostanke in zletel za Jurjem in godcem Godčevim. Gnetli so se v temni veži. Zunaj je še zarenčal pes, zajavkala je še harmonika. Zaklel je Zadnigar, ko se je opotekel in butil z glavo ob vrata.

Čamar je ugasnil svečo in gledal pri oknu na cesto.

— Šli so, h Knezovim se valijo, — je zamrmral in začel hoditi zamišljen po izbi.

Potem je postal in segel na polico po žganje.

— To bo komedija pri Knezovih, — je govoril sam zase, to ga bo starka z bergljo, he-he-he... Še zmerom je Tonač ošabna kri, nora kri... Beliča pa ni pokazal...

Pil je dolgo in strastno.

— Vsi so, vsi so, — je nadaljeval sam zase, naglo žganja pijan, — vsi po vrsti so bolji od mene. Še Zadnigar, je-e-e, še Zadnigar je bolji od mene... Vsaj pije, ker ga duša boli... Mene pa ni drugega

kakor želodec . . . Zvita učenost je segla v grapo, raka pa ni našla . . .
He-he-he, študent, jaz sem prazen, prazen, prazen . . .

Pri peči so oživele cunje.

— Reši dušo! — je kričal Goreči kristjan.

Čamar se je prestrašen ozrl.

— Ti si, kanalja črna?

Zaletel se je proti peči, a že pri drugem koraku se je zvrnil. S tâl je hreščal na grbavca:

— Kaj si prišel, kaj si me splašil? . . . Ko je študent dvigal zaklade, ko se je zganilo in oživel . . . Kaj te je bilo treba? . . .

Zijal je v temo za peč, od grbavca pa ni bilo več glasu, zakopal se je zopet v svoje cunje. Prvi dih jutranje zore se je dotaknil oken in v izbi so se zaznavali obrisi, medli še, mrgoleči, nestalni. Čamarja je mučila težka misel. Strmel je v križ ob steni, popotno razpelo Gorečega kristjana, in se mučil in grizel v sebi. Mislil je naporno, da bi vedel, kaj je mislil, potem pa pozdravil tesnobo v srcu, se radostno premaknil in telebnil z glavo v lužo razlitega žganja.

A. Novačan:

Zbogom.

(M—i.)

Bil čas je visok in čas je gorel,
tedaj je v meni mož zorel.
Prišla si naproti mi, ne kakor san,
človečica naga, koj prvi dan.

O jutra najina nežnih zor,
večeri blaženi tihih ur,
strasti bahatih jadrni dur,
bridkosti prvih tužni mol!

Saj bilo je moje le tvoje telo,
umela me nisi, je vsemu kraj!
Ljubila me nisi pri mojem Bogu,
ki vpije po tebi od vekomaj.

Vatroslav Jagić.

1838—1918.

K osemdesetletnici spisal prof. dr. R. Nachtigall.¹

I.

Ko je l. 1886. prevzemal V. Jagić, dotle profesor slovanskih jezikov in književnosti v Petrogradu, kot osemindesetleten mož po našem slovenskem Francu Miklošiču, „največjem slovničarju stoletja“ — to so besede berlinskega germanista K. Müllenhofa² — najznamenitejšo stolico za slovansko filologijo, je mogel Ljubljanski Zvon (VI 316) po kratkem pregledu vsestranskega in plodovitega Jagićevega znanstvenega delovanja s polno pravico pozdraviti „slavnega Miklošiča najslavnejšega učenca“ z besedami uverjenja, da bode, „kakor je bil slavni Miklošič dika dunajskega vseučilišča, tako tudi živahni Jagić ponos almae matris Vindobonensis“. Te besede je Ljubljanski Zvon (XVIII 500) lahko ponovil o priliki Jagićeve šestdesetletnice l. 1898. Letos 6. julija je praznoval V. Jagić že svojo osemdesetletnico, znanstveno še vedno brez prestanka neumorno delujoč kakor tedaj, ko je še zavzemal vseučiliško stolico, od katere se je poslovil pred desetimi leti. Dokler je bil še profesor v službi, je odkril tajno svoje sveže čilosti sam ob šestdesetletnici pri slavnostnem seminarskem sestanku, trdeč. da se ima zahvaliti za to vednim in bliskim stikom z mladino. Pokolenje se vrsti za pokolenjem mimo njega, ali vedno enako duševno živo, čilo, mlado in to vpliva tudi nanj, to ga pomlaja. Toda sedaj, ko že celo desetletje več ne poučuje, ko je ves svet moreča grozna doba položila v grob velike može iste ali njej sorodne vede kakor Fortunatova († 3. X. 1914.), Lamanskega († 2. XII. 1914.), Novakovića († 18. II. 1915.), Korša († 1. III. 1915.), Franka († 28. V. 1916.), Leskiena († 20. IX. 1916.), Jirečka († 10. I. 1918.),³ Škrabca († 6. X. 1918.) i. dr., se je treba ozreti še za drugim vzrokom duševne jakosti častitega ali duševno še vedno mladostnega starca, a to je njegov notranji nevgasljivi ogenj neizmerne

¹ Pregled dosedanjih doneskov k življenjepisu V. Jagića glej na koncu razprave.

² Prim. V. Jagić, Istorija slavjanskoj filologiji. Petrograd 1910, str. 715.

³ Nekrologe glej V. Jagić, Archiv für slavische Philologie XXXVI in XXXVII.

ljubezni do svoje vzljubljenе vede, s katero mu je bilo po naključjih življenja potov omogočeno tako tesno zrasti, da ni bilo dosle človeka in najbrže ga tudi posle nikdar več ne bo, ki bi bil z ene strani tako vsestranski objel najrazličnejše panoge slovanske filologije, z druge pa tako zelo osredotočil vse glavno slavistično delo okoli svoje vodilne osebe in svojega od njega samega ustanovljenega vodilnega glasila za slovansko filologijo kakor on. Tako je tudi postal eden iz največjih in priznanih učenjakov, kar jih je sploh kdaj izšlo iz slovanskega sveta!

Odkar se je bil po Miklošičevi zaslugi, kakor je ob njegovi smrti sam priznal na seminarskem večeru, posvečenem njegovemu spominu (glej Ljublj. Zv. XI 244), vrnil l. 1860. po končanih vseučiliških študijah v svojo ljubljeno hrvaško domovino „klasiški filolog na papirju, ali v srcu slavist“, prvo predvsem vsled štipendijskih in službenih razlogov, odtedaj pa do danes že skoro polnih šestdeset let je vse njegovo življenje oddano vedi, slovanski filologiji v najširšem nje pojmovanju, katere naloga je, z raziskovanjem vseh duševnih, jezikovnih in drugih pojavov slovanske skupine narodov določiti nje duševno bistvo ter tako odpreti tudi slovanski svet občemu znanstvenemu spoznanju. To njegovo nagnjenje v zvezi z genialnimi sposobnostmi je spoznal naš Miklošič že v najzgodnejši dobi. Zato je svojega zvestega učenca tudi nad vse vzljubil ter do konca svojih dni z očetovsko skrbnostjo sledil za njegovo ne vedno gladko in prijazno usodo, kakor to najlepše pričajo Miklošičeva lakonski kratka pisma, pisana Jagiću in objavljena v „Archivu za slovansko filologijo“ (XIV 300 in 452). Že v prvem pismu z dne 8. junija 1861. l. (pismo šte. 1) piše Miklošič Jagiću, da „je prepričan, da ga talent in dosedanje študije vsposobljajo delovati z vspehom na jezikoslovnem in posebno slavističnem polju“. A 10. marca 1874. l. (pismo št. 18) piše: „Vi morate pripomoči k temu, da se zgradi slovanska filologija. To je naloga, kateri ste kos.“ Dà, do višin sveta duha Jagića niso gnale kakršnekoli ambicije, ležeče izven njegove znanosti; ves se oddajajoč le tej, je sledil samo svojemu notranjemu poklicu. Piscu teh vrst je za njegovega vseučiliškega študija večkrat rekel, da v znanosti človeka ne smejo voditi nikakršni računi, znanosti se je treba zlepa vdati, vse drugo pride samoobsebi. To je tudi vršil sam ves čas svojega življenja, kakor kažejo njegeva dela, počenši z dni, ko je nastopil v domovini službo gimnazijskega učitelja. Tako življenje pa je tudi vir notranje zadovoljnosti in to je Miklošič v svojih pismih Jagiću predvsem povdarjal, seveda še s pogojem zadostnih dohodkov. To se v pismih sploh tako pogosto nahaja, da napravlja vtis, kakor bi bil Miklošič hotel obvarovati Jagića, da ne bi ob nikaki priliki zanemaril tudi gmotne strani.

Dne 8. decembra 1873. l. (pismo šte. 17) piše: „Dati Vam morajo (v Berlinu) plačo, ki izključuje vsako skrb za preživljanje. To je pogoj

vsakega vspešnega delovanja. Končno gre zato, menite li, da se morete v nekem času dobro počutiti v Vaših sedanjih razmerah . . . Skromnost je lepa stvar; ali v denarnih zadevah in glede mesta, ki ga je zavzeti, bi ne bila na pravem mestu. Vzemite si za primer nemške profesorje . . . Pretehtajte svojo korist: le ta sme biti merodajna . . . Vaša sreča mi je nad vse druge želje.“ V sledečem pismu z dne 10. marca 1874. l. (pismo šte. 18) piše: (Pri odločitvi glede premembe mesta) „je merodajno vprašanje, kaj naj storim, da si ustvarim zadovoljujoč položaj, položaj, kateri poviša moj in mojih gmotni blagor in pospeši mojo znanstveno življenjsko nalogo — kajti to je potrebno učenjaku k življenjski sreči.“ Dne 12. novembra 1876. l. (pismo šte. 30) piše: „Sedaj poznate oba kraja, Berlin in Odeso, iz lastne daljše skušnje: ne ozirajte se na kaj drugega se odločite za kraj, kjer upate, da boste mogli zadovoljnejši živeti. Ena *conditio sine qua non* zadovoljnosti so zadostni dohodki.“ Dne 20. novembra 1880. l. (pismo šte. 48) piše: „Glejte, da se Vam dobra volja ne izkazi in zagreni. Pustite, naj bo včasih pet sodo število.“ Končno naj navedem še besede iz pisma z dne 12. julija 1872. l. (pismo šte. 14), če so tam tudi v drugi zvezi: „Vaš značaj in znanstvo bodeta Vas ohranila duševno zdravega, kar je glavno.“

Ali še nekaj je izviralo iz presrečnega harmoničnega duševnega sklada Jagićevega, ga polnilo z notranjim mirom ter mu blagodejno obsevalo duševno njivo, to je v opravičenih mejah nahajajoč se optimizem, ki trdno veruje v človeštvo, veruje v napredek. Za primer naj mi bo dovoljeno navesti nekaj besed iz pisma, ki mi ga je pisal 15. maja 1918 o priliki prejema novega znanstvenega slovenskega filološko-historičnega časopisa: „Čim su strašniji udarci, koji sa sviju strana prijete našoj slovenskoj, t. j. općoj slovenskoj, ne samo slovenačkoj, budućnosti, tim življe valja da prionemo za posao, složni u cilju, koji nam lebdí pred očima, a u harmoniji svih slovenskih glasova, kako govore od srca k srcu, da daleko u kulturni svijet zazvuči i naša mnogostrana lira, neka se čuje, da smo i mi voljni živjeti ne samo kao tudje sluge, već kao ravnopravni članovi kulturnoga svijeta . . . Pravo imate, da svakim danom teže podnosimo neuvažavanje sa strane dviju privilegiranih nacija, koje drže nesmiljeno vlast u rukama . . . ali i ako sam blizu groba, ne gubim vjeru, da neće ni nas uvijek ovako nepriznavati, jer se i u nas budi otporna snaga.“ Gornje besede so tako pesniški vnesene, tako mladeniški ognjevit, da zvene kakor čudo v ustih osemdesetletnega starca. Ali isto pismo kaže še, kako se pri njem pri upu na bodočnost druží sedanost s preteklostjo, starost z mladostjo, ko pravi, da ga ustanovitev omenjenega znanstvenega glasila „(oprostite!) sjeća na moja mlada ljeta, kad smo počeli izdavati u Zagrebu ‚Književnik‘.“

Po rojstvu — rodil se je 6. julija 1838. l. v Varaždinu — pripada Jagić v etnološkem in filološkem pogledu skoro istemu miljeju kakor Miklošič ali Stanko Vraz, ki sta bila doma v ljutomerski okolici. Hrvaški kajkavci so politično sicer Hrvati, filološki pa se naslanjajo najbliže na sosedna slovenska narečja, tvorec z druge strani prehod k srbohrvaščini.¹ Od časov protestantovske dobe, ko se je Jurij Dalmatin v predgovoru k svetemu pismu in v „registru“ ne povsod navadnih besed oziral tudi na kajkavščino kot slovensko narečje, pa do naših dni, ko n. pr. Grafenauerjeva Kratka zgodovina slovenskega slovstva (v Ljubljani 1917) še vedno obsega tudi kajkavsko književnost, a Pleteršnikov slovar (prim. str. VIII) podaja tudi kajkavske besede, medtem ko jih „Rječnik hrvatskega jezika“ Ivekovića-Broza (v Zagrebu 1901) nima, do teh zadnjih časov ni izmrl v kulturni slovenski javnosti tradicionalni čut, da je kajkavščina pravzaprav del slovenščine. Odkar je ilirski pokret prekinil nekaj stoletij staro kajkavsko književnost ter privedel do skupnega srpsko-hrvaškega književnega jezika, se Hrvati sploh niso več veliko brigali za njo in šele v novejšem času se je zopet pojavil vsega uvaževanja vreden pokrajinski pesnik D. Domjanić, o katerega „kipcih in popevkah“ pravi Ljubljanski Zvon (XXXVIII 513)²: „S to knjigo je stopil hrvatski pesnik Domjanić v krog slovenskih lirikov“ itd. Z druge strani je umevno, da je nasprotno mogel naš Stanko Vraz postati glavni pesnik ilirskega pokreta, kakor je n. pr. Gogolj postal veliki vsruski pisatelj. Tega vsega seveda ne omenjam radi tega, da bi pomagal Slovincem do časti, prisvojiti si poleg Miklošiča tudi še Jagića, kakor so se v starodavnosti trgala grška mesta za Homera. Zanimivo je to ne le v toliko, v kolikor je etnološki moment važen za biologijo genialnega duha, temveč posebno še radi tega, ker sta si ožji domovini Miklošiča in Jagića v tako neposrednem sosedstvu. Miklošič je v gimnazijo začel hoditi naravnost v Varaždinu, ker je njegov domači svet iz naravnih vzrokov bolj stremel v Varaždin in Zagreb nego drugam, a v mladih letih svojih vseučiliških študij v Gradcu, skupnih z Vrazom, je bil celo neke vrste drugi Vraz.³ Miklošič in Jagić nista tedaj najožje zvezana le vsled iste vede, kateri sta se posvetila, tudi narodoslovno, kakor to pojmuje etnološka in uči filološka znanost, sta oba isto, in da ni sekundarnega političnega razlikovanja, bi pripadala oba tudi enemu skupnemu narodu v ožjem zmislu, ker v širšem sta kot sinova slovenskega in srpsko-hrvaškega naroda itak oba eno — Slovena (ali bolje

¹ Prim. V. Jagić, Verwandtschaftsverhältnisse innerhalb der slavischen Sprachen. Archiv f. slav. Philol. XX 35 ter V. Jagić, Ein Kapitel aus der Geschichte der süd-slavischen Sprachen. Archiv f. slav. Philol. XVII 63 in 73 sl.

² Prim. še o drugih „kajkavskih pjesmah“ Savremenik 1918, str. 307 ter Ljublj. Zvon 1918, str. 291.

³ Prim. M. Murko, Miklosich's Jugend- und Lehrjahre, str. 46 sl. in str. 52.

Slovenina), kakor je bilo staro skupno ime. Zdi se, da se je nekje v šali Jagić kot kajkavec sam imenoval Slovenca.

Prvi spis, s katerim je Jagić po svojem prihodu v Zagreb stopil 1861. l. na dan, je bil „Pabirci po cvieću našega narodnoga pjesništva“. Izšel je v izvestju zagrebške gimnazije ter primerjal v formalnem oziru srpsko-hrvaške narodne junaške pesmi s starogrško epiko. Tak začetek je bil popolnoma naraven pri mladem učenjaku, ki je bil iz gotovih že omenjenih razlogov tudi klasični filolog, poleg tega pa Hrvat in učitelj na hrvaški gimnaziji; saj je ravno narodno epsko pesništvo početkom devetnajstega veka najbolj proslavilo srpsko-hrvaški narod, vrhutega pa dalo po nastopu Vuka Stefanovića Karadžića še povod in osnovo skupnemu narodnemu književnemu jeziku. Kaj je moglo tedaj biti naravnjesejšega zanj, nego primerjati narodno epiko s Homerom! A s tem, kako je to izvršil, ni pokazal le rodoljubja in pedagogičnega zmisla, temveč tudi znanje in sposobnost ter potrebo podobnih študij; pa se je tudi sam pozneje še mnogokrat vračal k še vedno neizčrpljivi temi, narodnemu pesništvu.

Drugo leto se je podal na jezikoslovno polje ter pojasnil zopet v izvestju zagrebške gimnazije zgodovinski razvoj srpsko-hrvaške samostalniške sklanje v primeri s staro cerkvenoslovansko. Za prvim spisom sploh ni preteklo niti enega leta, da ne bi bil objavil večjega ali manjšega spisa, knjige ali razprave, izdaje ali ocene. Ne more seveda tu biti naloga niti naštetih vseh Jagićevih spisov, kaj še, jih morda podrobnejše pretrsti. To bi obsegalo celo knjigo. Omejiti se moram le na najvažnejše in najznačilnejše dogodke in črte iz njegovega življenja in delovanja. Izkušal pa bom navesti vsaj vse knjige in važnejše razprave.

Jagićeva zagrebška doba je trajala nekako do 1871. l., torej polno desetletje. Poleg raznih znamenitih del in razprav je s stališča narodne hrvaške kulture najvažnejše v zvezi s historikom Račkim in prirodoslovcem J. Torbarom izvršena ustanovitev znanstvenega časopisa „za jezik i poviest hrvatsku i srpsku, i prirodne znanosti“, „Književnika“, predhodnika ne samo poznejšemu njegovemu „Archivu za slovansko filologijo“, temveč tudi „Jugoslavenski akademiji znanosti i umjetnosti“ v Zagrebu, katera se je po treh letih izhajanja Književnika (1864—1866) neposredno razvila iz njega. Kako je bil ravno Jagić duša vseh teh podjetij, se vidi že iz tega, da je v prvi javni seji novoustanovljene akademije 5. junija 1867. l. predaval on „O paralelah i izvorih naših narodnih pjesama i pripoviedaka“, naslanjajoč se na takrat ravnokar v podporo akademije izdano in še dosedaj ne povsem prekošeno knjigo „Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga. I. Staro doba. U Zagrebu 1867“ (VII.—XIV. stol.). Spominja pa tudi na prvi gori imenovani spis Jagićev. Ginljiv je pripomin starčev v zadnjem zvezku Archiva (XXXVII 198) po obširni in pomembni oceni A. Šahmatova knjige o

zgodovini ruskega jezika: „5. junija 1917. l., polnih 50 let po mojem prvem predavanju v prvi javni seji južnoslovanske akademije v Zagrebu.“ Pred ustanovitvijo akademije je bil Jagić duša književne organizacije tudi v hrvaški „Matici“ kot njen velemarljivi in razumni tajnik (prim. J. Pasarić, Jagićev rad v „Matici“. Hrvatska Njiva 1918, str. 558).

Razen omenjene „Historije književnosti“, h kateri so izšli sledeče leto v Kukuljevićevem Arkivu za povjest jugoslavensku (IX—X) še „Prilozi“ s teksti, je oskrbel Jagić tudi povsem novovrstne in znanstveno visokovredne učne knjige materinega jezika kakor slovnico (Gramatika jezika hèrvatskoga, osnovana na starobugarskoj slovènštini. I. Glasovi. U Zagrebu 1864) ter hrestomatijo starocerkveno-slovanskega in starejšega srpsko-hrvaškega jezika (Primèri starohèrvatskoga jezika iz glagolskih i cirilskih književnih starinah, sastavljeni za sedmi i osmi gimnazijalni razred. I—II. U Zagrebu 1864—1866). Slovnica je podala prvič znanstveno pravilno historično sliko srpskohrvaškega glasoslovja, v hrestomatiji so poleg lepih uvodov in zanimivih pripomenj ne le teksti prav srečno izbrani, temveč nekateri celo prvokrat objavljeni po rokopisih. V rabi sta bili učni knjigi več kot 20 let. Za Riegrov „Naučný slovník (1864) je spisal Jagić vrlo poučne članke o zgodovini srpsko-hrvaškega jezika in književnosti, po katerih je mnogo vseučiliških kandidatov še desetletja potem ponavljalo gradivo za izpite.

V Književniku se je bavil v razpravah s hrvaškim pravopisom, z zgodovino in sintakso hrvaškega jezika, s starejšo, a tudi najnovejšo srpsko-hrvaško književnostjo, z zgodovino slavistike, s starinoslovjem i. dr. Ocen in krajših znanstvenih poročil je preko 30. Da je bil Jagić v Književniku glavni delavec, in sicer ne le na svojem polju, dokazuje že to, da obsegajo njegovi doneski skoro 500 strani; razen tega se razvidi iz mnogih in deloma zelo obširnih ocen, tičočih se najraznovrstnejših predmetov, kako se je že tedaj tudi na široko razgledal po prostranem polju slovanske filologije.

Ko je začela delovati akademija, je nadaljeval svoje delo, razume se, v njenih publikacijah, v Radu, Starinah in Starih piscih hrvaških. V Radu se nahajajo do 1871. l. štiri velevažne razprave: „Gradja za glagolsku paleografiju“ (1868 II) z novim odkritjem še ne povsem oglato pisane bosanskega hrvaškoglagolskega odlomka (drug tak mu je sledil v Starinah 1893. l.), „Podmladjena vokalizacija u hrvatskom jeziku“ (1869 IX) o novem, a tipičnem za srpsko-hrvaški jezik samoglasniku *a*, namestniku praslovanskih etimologičnih skrajšanih in poznejših netimologičnih drugotnih prehodnih vokalov, „Trubaduri i najstariji hrvatski lirici“ (1869 IX) o Menčetiću in Držiću v stari dubrovniški književnosti (njih pesni je izdal sledeče leto v Starih piscih 1870 II) in končno „Paralele k hrvatsko-srbskomu naglasivanju“ (1870 XIII) s primerjanjem srpskohrvaškega muzikaličnega naglaševanja z drugimi

indoevropskimi, posebno litavskim, torej predmet, ki je bil takrat še nova ledina, ki pa je prišel ravno najnovejše čase do svoje posebne veljave. Od razprav tvori prehod k ocenam in znanstvenim poročilom jezikovnozgodovinski obris „Napredak slovinske filologije poslednjih godina“ (1871 XIV in XVII). Ta pregled spominja na razpravo v drugem letniku Književnika „Slovensko jezikoslovje. Kratak historičko-filologički nacrt“, pa je bil ž njo prva kal, ki je z mnogobrojnimi in mnogovrstnimi poznejšimi doneski podobnega značaja vzrasla naše dni do velike skoro tisoč strani obsegajoče „Zgodovine slovanske filologije“, prvega zvezka „Enciklopedije slovanske filologije“ (Petrograd 1910). Ocen in poročil je sedem, oziroma osem, ako se šteje še ena ocena iz l. 1872 (XVIII), za katerim za nekaj let prestane sodelovanje v Radu. Med zadnjimi doneski, ki štejejo skoro 150 strani, se nahaja nekrolog A. Šlajherju in podroben pretres ruskega dela o življenjepisu Jurija Križanića. Tudi to spada v zgodovino slovanske filologije. Poleg tega pa je Križaniću posvetil Jagić tudi še posebno veliko knjigo (510 str.): „Život i rad Jurja Križanića. O tristogodišnjici njegova rođenja“ (Djela jugoslavenske akademije. Knjiga XXVIII. U Zagrebu 1917). To je tudi zadnje dosedaj izpod Jagićevega peresa poteklo delo, kateremu pa bo, kakor vem iz pisma, kmalu menda sledilo zopet drugo — njegova korespondenca. Nebroj je nekrologov, ki jih je Jagić napisal tekom svojega življenja. Za Šlajherovim je iz zagrebške dobe omeniti še življenjepis „popa Ivana Brčića“, marljivega in velevrednega raziskovalca in izdajatelja hrvatsko-glagolskih tekstov. Pridodan je Berčićevi postumni knjigi „Dvie službe rimskoga obreda za svetkovinu sv. Ćirila i Metuda“ (U Zagrebu 1870).

V Starinah so do 1871. l. natisnjeni „Ogledi stare hrvatske proze“ (1869 I in 1871 III), a v Starih piscih „Pjesme Šiška Menčetića Vlahovića i Gjore Držića“ (1870 II). Te pesmi so dale tudi povod gori omenjeni razpravi v Radu o trubadurjih. K „Pjesmam Marka Marulića“ (1869 I) je dodal Jagić kritične pripomnje in uvod s programom „odbora za izdavanje starih hrvatskih pisaca“. V odboru so bili Daničić, Jagić, Jurković, Kurelac in Veber, pa se vidi tudi iz tega, da je i tu imel vodilno ulogo Jagić. Sodeloval je še pri izdajah pesem Mavra Vetranića Čavčića (1871 III in 1872 IV) ter Nikole Dimitrovića in Nikole Nalješkovića (1872 V).

Z dosedaj imenovanim pa še vedno ni do cela izčrpano znanstveno delo Jagićeve zagrebške dobe. Preostaje celo še zelo važen oddelek in to je kritični študij starocerkvenoslovanskih tekstov. Že l. 1863. o priliki tisočletnega jubileja poziva slovanskih apostolov Konstantina-Cirila in Metoda je v jubilejnem albumu „Tisućnici“ objavil razpravo, tretjo po času, „Evangelije u slovênskom prievodu, historičko-filologički nacrt“, v kateri je pokazal, da se hrvatsko-glagolski prevod naslanja

na starocerkvenoslovanski in da se v izrazih in oblikah mestoma razlikuje od takega teksta kakor je starorusko Ostromirovo evangelje iz l. 1056-7. Ti izrazi in oblike pogosto pričajo za večjo starost hrvaško-glagolskih predlog, nego je staroruski tekst. Še dalje pa je razvil te misli in sploh ustanovil take vrste kritične razprave, prepotrebne za razbistritev najrazličnejših vprašanj o stari cerkveni slovanščini, v obširnem uvodu (ok. 100 str.) k izdaji Račkega Assemanovega evangelistarja (U Zagrebu 1865). V tem uvodu, ki ga imenuje Miklošič v pismu z dne 3. januarja 1872. (pismo šte. 13) „izvrsten“, je podal grafično in gramatično, slovarno in tekstnokritično analizo enega iz najstarejših večjih starocerkvenoslovanskih spomenikov, po številu dotodaj poznanih četrtega (prvi je bil Glagolita Clozianus v Kopitarjevi izdaji l. 1836., drugi Codex Suprasliensis v Miklošičevi izdaji l. 1851., tretji Savina knjiga v izdaji Sreznevskega l. 1868., četrti Assemanov evangelistar v izdaji Račkega-Jagića 1865. l.). Niti ena teh izdaj pa nima študije, ki bi se dala primerjati Jagićevi; pravzaprav jo ima le Kopitarjeva. Jagić je primerjal Assemanov spomenik z Ostromirovim evangelistarjem in pokazal, da je Assemanov v oblikah in izrazih starejši. Še l. 1871. je Leskien v prvi izdaji svoje znane priročne knjige starocerkvenoslovanskega jezika izhajajoč iz napačnih premis orisal starocerkvenoslovansko slovnico le na podlagi Ostromirovega evangelija. Tudi Jagićev uvod z današnjega stališča pri tedanjem stanju vede ni brez pomot, o čemer govori sam Jagić v drugi izdaji knjige „Entstehungsgeschichte der kirchenslavischen Sprache“ (Berlin 1913, str. 238 sl.); gotove pomote so bile zakrivljene tudi vsled nekih nenatančnosti izdaje Račkega. Vkljub temu je položil Jagić s tem uvodom temelj mnogoštevilnim poznejšim podobnim študijam svojim in drugih do današnjih dni, študijam, ki so vedle posebno po Jagićevih prizadevanjih do one visoke stopinje jasnosti in pojmovanja starocerkvenoslovanskega jezika, na kateri se ta centralni problem slovanske filologije nahaja dandanašnji.

Dandanes vemo, da so prvotni teksti že v rani dobi najstarejše starocerkvenoslovanske književnosti dobili različne dialektične okraske, zlasti silno v vzhodni Bolgarski Simeonove dobe. Centralno važnost starocerkvenoslovanskega jezika pa poleg njegovega prvenstva po starosti in mogočnega vpliva na do malega vse slovanske narode najlepše izpričuje dejstvo, da pripada jezik slovanskih apostolov ne glede na neke staromacedonskoslovanske dialektične črte še oni prvotnoslovanski prehistorični fazi slovanskih jezikov vobče, ko so poleg večino starih oblik še vladali najstarejši glasoslovni zakoni, predvsem tipični zakon odprtih, s samoglasnikom se končavajočih zlogov. Z onemenjem skrajšanih samoglasnikov na koncu in v slabih pozicijah tudi sredi besed, kar se je na jugu razvilo kmalu po dobi slovanskih apostolov, pa so nastopili novi drugotni zaprti zlogi, ki jih v slovanščini ni bilo izza

skupnih dni indoevropskih, s tem pa tudi nedogledne različne glasovne izpremembe. Pričela se je tako nova historična doba v razvitku slovanskih jezikov, a tej pripadajo že vsi najstarejši spomeniki vseh drugih slovanskih narodov. Opisano dejstvo pa dokazuje tudi važnost stare cerkvene slovanščine ne le za obče jezikoslovno znanstvo, temveč tudi za občo domačo srednješolsko naobrazbo kot neprecenljivega in zaželjenega historičnega primera razvijanja materinega jezika. Tudi materin jezik se mora ne samo znati, temveč tudi ceniti in umeti v luči historične geneze, kakor je to potreben element izobraženčevega duševnega naziranja pri vsakem predmetu in kakor se to splošno priznava in vrši pri vseh kulturnih narodih.¹

Pri spisih Jagićeve zagrebške dobe smo videli na več mestih, da se že v prvi dobi Jagićevega znanstvenega delovanja nahaja v kali mnogotera zamisel njegovega poznejšega bogatega znanstvenega programa. To še podrobnejše zasledovati, bi bilo zelo poučno, ali ni tu mesta. Vidimo pa že iz rečenega, da je Jagić poleg eminentno kulturnega dela za svoj narod že s samega početka na široko in globoko začel kar najintenzivnejše razvijati in vdejstvovati svoje znanstveno zanimanje, oprto na genialno sposobnost, tako da je Miklošič opravičeno izrekel v pismu z dne 10. marca 1874. l. (pismo šte. 18): „X. e tutti quanti Berlincem ne morejo nuditi tega, kar vi zamorete. Vsi ti gospodje so doma v slovanski slovnici — Vi morate pripomoči k temu, da se zgradi slovanska filologija. To je naloga, kateri ste Vi, ne oni kos. Le filološko raziskavanje jezika doseže cilj, ki ga imamo pred očmi.“

Mnogo znanstvenega dela je opravil Jagić tudi za svojega velikega učitelja Miklošiča. Ni skoro pisma, da se ne bi Miklošič obrnil na Jagića s kakim vprašanjem ali kako prošnjo, tičočo se njegovega znanstvenega dela; pa tudi Jagić se je obračal s prošnjami za nasvete nanj ter mu poročal o svojih znanstvenih delih. Zanimivo dopisovanje med Miklošičem in Jagićem bi zaslužilo, ker se ravno dotika vseh zanimajočih ju znanstvenih vprašanj ter nazorov in življenskih dogodkov obeh velikih ljudi, še posebno podrobno študijo. Seveda bi hoteli tedaj imeti na razpolago tudi Jagićeva pisma Miklošiču. Kje so sedaj? Poleg znanstvene strani v Miklošičevih pismih prekrasno stopa na dan, kakor smo deloma že gori videli, tudi iskrena osebna nota, ki kaže, kako silno je bil Miklošiču tudi osebni blagor Jagićev pri srcu in kako visoko ga je cenil, da je neprestano dajal temu tudi izraza, kakor bi mu hotel dvigati pogum in ga vabiti na visoke cilje. To je pri znani lakoničnosti Miklošičevi tembolj uvaževanja vredno, On sam

¹ Za to kažejo pripomnje kakor n. pr. v Ljublj. Zvonu 1918, str. 519, le na slabo poučenega in torej za take sodbe nekompetentnega človeka.

pravi v pismu z dne 26. novembra 1881. l. (pismo šte. 48): „V svojo sramoto se moram žal izpovedati, kar morda že veste, da sem pri vsej pridnosti v drugih stvareh v pisanju pisem kaj velik lenuh. Pri Vas se to ne bo zopet zgodilo.“

Gotove izjave v Miklošičevih pismih nehote navajajo na misel, da je Miklošič že v rani dobi mislil na Jagića ne le kot bodočega vseučiliškega profesorja slavistike sploh, temveč naravnost kot na svojega predestiniranega naslednika na po njem najbolj sloveči stolici slovanske filologije na Dunaju. Mnogopomembno je mesto v pismu z dne 23. julija 1869 (pismo šte. 3): „Kar se tiče mojih namigavanj o tukajšnji profesuri slovanske filologije, bodite brez skrbi: Vi imate vse potrebno zato, namreč izvedenost v klasični filologiji, znanje ne samo slovanske, temveč tudi splošne jezikoslovne literature in — kar ni nevažno — pravo starost. Ne izgubite stvari izpred oči! Pot najdete po meni nekoliko pripravljeno.“ Dne 1. maja 1870. l. (pismo šte. 8) ponavlja: „Ne pustite od mene v enem iz prejšnjih pisem namignjenega izpred oči.“ Dne 2. septembra 1870. l. (pismo šte. 9) pravi: „Sem za objavljenje (razprave) na nemškem jeziku z ozirom na pred nekim časom namignjeno svrho, ki je ne smete izgubiti izpred oči.“ Dosego naslova doktora bi Vam nasvetoval iz istega vzroka. Nemci so sicer veliki filozofi, ali v takih rečeh bolj otročji nego drugi nefilozofski narodi.“ Tem zanimivejše je, da Mikošič l. 1870. ni hotel predlagati Jagića za novoustanovljeno stolico slovanskih jezikov na vseučilišču v Lipskem, temveč je predlagal Leskiena, kakor se to razvidi iz pisma Georgu Curtiusu z dne 15. januarja 1870. l.¹: „Po mnogem premišljevanju bi priporočil Leskiena, ne toliko radi njegovih dosedanjih, niti po obsegu, niti po večjem pomenu odlikujočih se del na polju slovanskega jezikoslovja, kolikor predvsem radi tega, ker je opravičeno upanje, da bo razvil na tem polju pomembno znanstveno delovanje: k temu je pripravljen.“ Najbrže ni hotel Miklošič Jagića, ki si ga je hranil za Dunaj, vznemirjati v njega zagrebškem delu, dokler se ni pojavila nujna prilika, ki pa se je po čudnem naključju ponudila kaj kmalu.

Junija meseca 1870. l. je Jagića doletel silen udarec usode, ki bi se bil mogel izteči za njega in za njegovo delo katastrofalno. Iz vzrokov, ki jih opisuje J. Pasarić v *Savremenuku* (XIII 374): „Kako i zašto je otpušten V. Jagić iz profesorske službe?“ je izgubil Jagić, dvaintridesetleten mož z ženo in otroci, pod režimom bana Raucha vsled svoje značajnosti profesorsko službo in s tem na prvi mah tudi eksistenčno možnost. Pa to je liki svetopisemskemu Bileamu naročenemu prokletstvu, ki se je izpremenilo v blagoslov, Jagiću bilo le na dobro

¹ M. Murko, *Die slawische Philologie in Deutschland. Internationale Monatschrift für Wissenschaft, Kunst und Technik.* XII. 2, str. 246.

praviti: mollius fit patientia, da ste bolezen srečno prestali, nas vse zelo veseli. Upajmo, da Vam in Vašim tuje podnebje ne naloži nobene nove izkušnje.“ Tega k sreči ni bilo, in sicer že radi tega ne, ker Jagić zopet po zaslugi Miklošičevi ni dolgo ostal v Odesi. Že l. 1874. ga je namreč pozvalo berlinsko vseučilišče v Berlin na novoustanovljeno slovansko stolico (gl. Murko n. n. m. str. 250).

Kratka doba po odhodu jeseni 1871. l. iz Zagreba in do prihoda jeseni 1874. l. v Berlin, oziroma do ustanovitve tam jeseni l. 1875. centralnega časopisa za slovansko filologijo, občežnanega „Archiva za slovansko filologijo“, je neke vrste prehodna doba v Jagićevem življenju in delovanju. V tem času so poleg že gori omenjenega začeli izhajati v Starinah (1873 V) „Opisi i izvodi iz nekoliko južnoslovenskih rukopisa“. Nadaljevali so se l. 1874. VI, 1877. IX in 1878. X. V srbskem Glasniku (1874 XL in 1875 XLII) nahajamo spisa: „Još nešto o životu svetoga Djurdja Kratovca“ ter „Konstantin filozof i njegov život Stefana Lazarevića despota srpskog“. Razen tega je izšlo še v Otadžbini (1875 III) „Svjedočanstva iz prošlosti o srpskim narodnim pjesmama“. Z istim predmetom se bavi tudi znamenita razprava v Radu (1876 XXXVII) „Gradja za historiju slovinske narodne poezije“, v kateri so zbrana historična sporočila o srpskohrvatski narodni poeziji.

Kako je prišlo do ustanovitve berlinske slovanske stolice, poroča Murko n. n. m. Jagić se ni mogel takoj odločiti, ker je mislil, da gre predvsem za vzadovoljitev poljskih želja; sprejel bi poziv le na občno stolico, kakor je Miklošičeva na Dunaju. Miklošič je v tem času odločitve pisal Jagiću več daljših pisem, ki bi jih bilo najbolje navesti v celoti. Nekaj mest iz njih sem navel že gori. Dne 8. decembra 1873. l. (pismo šte. 17) piše: „Čim dalje razmišljam o Vaši zadevi, tem težje mi je, dati Vam nasvet, ki bi me zadovoljeval. Samoobsebi se pa ume, da morete iti v Berlin le kot profesor slovanske filologije in ne morda kot učitelj jezikov višje vrste.“ Dne 10. marca 1874. l. (pismo šte. 18) pravi: „Stojite na razpotju in se morate sedaj odločiti. Ako ne sprejmete poziva, potem morate ostati v Rusiji — sedaj in v bodoče. Tako pojmem položaj. Ne umejte tega nikar tako, kakor bi hotel odločilno vplivati na Vaše vkrepe: priznavam, da nimam nikakega jasnega vpogleda v razmere in previsoko stavljam v takih stvareh individualni moment, nego da bi se mogel premagati odločilno vplivati na hod življenja drugega.“ V istem pismu je tudi že navedeno mesto o Jagićevi nalogi, da „mora pripomoči k temu, da se zgradi slovanska filologija“. V pismu z dne 12. aprila 1874. l. (pismo šte. 19) se Miklošič „zelo veseli“, da se je Jagić odločil, sprejeti poziv. „Težkoče boste premagali.“ „Ravnokar sem prejel pismo iz Berlina, v katerem stoji: Da ga bomo v svojem krogu z veseljem pozdravili, ne potrebuje zatrdila.“

V Berlinu se Jagić spočetka ni povsem dobro počutil. V pismu šte. 21. brez datuma pravi Miklošič: „Da ne nahajate občevanja z berlinskim učenim svetom po našem vkusu, mi je umevno. Nekaj prijateljev boste imeli, a mnogih se nima itak nikjer na svetu. Pravi nemški učenjak se navadno zanima le za svojo stroko, posebno severno-nemški. Sploh so ljudje postali strašansko enostranski: delitev dela gre že, kakor se zdi, mnogo predaleč.“ Za prvo glavno predavanje Jagić ni našel slušateljev. V pismu z dne 23. novembra 1874. l. (pismo šte. 22) ga Miklošič radi tega tolaži: „Da se Vaše glavno predavanje ni izvedlo, Vas gotovo ni vznemirilo. Stvar je prenova. Saj se tudi meni v napol slovanskem Dunaju ni godilo mnogo bolje. Smo pač tu, pripravljeni poučevati, ako kedo želi našega pouka. In če ne, delamo, kar nas veseli.“

V 25. pismu z dne 22. aprila 1875. l. se že spominja Jagićeva namera ustanovitve znanstvenega glasila za slovansko filologijo: „S programom nameravanega časopisa sem popolnoma zadovoljen.“ V sledečem 26. pismu z dne 27. septembra 1875. l. pa mu že čestita k na predovanju Archiva. O njega ustanovitvi je kratka pripomba pri Murku n. n. m. Prvi zvezek je izšel jeseni 1875. l. S tem je postal Jagić še Jagić, kar si po navadi predstavljamo pod njim. Ves naslednji dolgi čas je čas Archiva s pododdelki po mestih, v katerih je zavzemal prve stolice slovanske filologije, a to so poleg Berlina še Petrograd in Dunaj.

Miran Jarec:

Pesem.

Zamišljen greš po zapuščeni poti,
ob njej umira v mraku tih, samotni gaj.
Kaj v hipu tem objelo tak mehko ti
je dušo, da prevzel te je otožen slaj.

Omamni gozdni vonji so vzbudili
že davno v srcu speča hrepenenja, sne,
in v dušo spet so mehke slutnje vlili,
ki jih prihodnji hip mogoče že zatre.

Juš Kozak:

Markí Groll.

(Konec.)

IV.

Groll je vstal, ko se je komaj zdanilo. Skrbno se je oblačil. Urejal je svoje papirje in z nikomer ni izpregovoril besedice.

Sivi lasje so razmršeni padali na blede, posinjelo lice; globoko udrte oči so obdajali temnomodri obroči. Boji prejšnjega dne so razrili obraz, telo je splahnelo, hrbtenica se je skrivila.

Ko ga je poklical jetničar, je zamišljeno odšel; ni se ozrl niti poslovil.

V mali sodni dvorani so ga pričakovali zagovorniki, državni pravdnik in sodniki.

Ko je ugledal med njimi dr. Pappa, je tiho zaklel in pazil pri žrebanju porotnikov kakor tiger. Par imen je zavrgel. Odhajajoč je skomizgnil z rameni med vrati.

Dvorana je bila nabito polna ljudi. V prvih klopeh je sedelo nekaj duhovnikov različnih redov, med njimi črno oblečena gospa v spremstvu postarnega gospoda. Tupatam se je na galeriji kdo zasmeljal. Kdo drug spet se je glasno prepiral. Mlada razgreta dekleta so razposajeno čebljala. Jutranje solnce, ki je lilo skozi visoka okna v dvorano, je risalo po ljudeh velike, bele lise.

Groll jo vstopil v spremstvu dveh vojakov. Ponosno, hlastno je stopal. Hitro je ošinil ljudi, povetil glavo, sedel za malo zeleno mizico, razgrnil pred seboj papirje ter se zamislil.

Svinčena tišina se je sprostrla po dvorani, predramil jo je šele šum in šepet ljudi, ko so prihajali sodniki, oblečeni v črne talarje.

Molče so razgrnili pred seboj papirje. Groll se ni ves čas nikamor ozrl; šele na vprašanja predsednika je pričel odgovarjati rezko in določno. Zlobno in samovoljno je na koncu svojega govora pristavil, da tiči že šest mesecev v zaporu.

Predsednik je vstal, da zapriseže porotnike. Groll se je uprl ob mizo.

„Kakor vam bog in vaša vest velevala!“ Trepet dveh malih luči poleg razpela, katerega je oblivalo jutranje solnce, je spremljal zadnje besede prisege do ljudi, ki so molče pričakovali.

Sodni pisar je prečital obtožnico, ki je obremenila markíja z zločinom poneverjenja in goljufije.

Groll je s pogledi pretehtal porotnike. Sodniki so se pokrili.

Markí ni hotel priznati krivde. Predsednik ga je pričel spoštljivo, vljudno izpraševati.

Groll je pripovedoval, kako je prevzel v najem posestvo na Štajerskem, katerega pa ni mogel sam upravljati. Iskal je upravitelja; ponudil se mu je vpokojeni nadporočnik Kiel, čigar roke niso bile ustvarjene za gospodarstvo. Ta mu je prepustil štirideset tisoč, da jih naloži v posestvu. Prvo leto je bila zelo slaba letina, tako da mu ni mogel izplačati dogovorjenih obresti, nakar ga je nadporočnik tožil. Pri sodišču so ugotovili, da mu bo Groll izplačeval denar v mesečnih obrokih; to določeno vsoto mu je doslej vsak mesec redno pošiljal, dokler ga niso zaprli. In zdaj ga toži?

Groll je govoril prepričevalno in gladko; slabost prejšnjih ur je splahnela. Obračal se je k sodnikom in porotnikom in vedno svobodnejše so postajale njegove roke.

Predsednik povpraša, na kak način je izvabil denar. Obtožnica trdi, da je lagal o svojem premoženju, zvezah in sorodstvu.

„Na to bi se ujelo samo kako nedoraslo dete,“ je zamahnil Groll zaničljivo z roko.

Dve leti je že predsednik avstro-ogrske mlekerske zadruga. Dolže ga, da je tu poneveril toliko in toliko tisočev. Vse te trditve so le zlobna izmišljotina. Gospodarstva res ni prepuščal nikomur iz predsedstva. Ker ga pač ni zaupal. Za sedemdesettisoč je nakupil posestev, štiridesettisoč je bilo prometa in izdatkov, dvajsettisoč si je zaračunal, ker je opravljal sam vse vožnje. Z ostalimi dvajset tisoči je gospodaril in večal delokrog zadruga. Obtožnica trdi, da je poneveril denar, ki so ga kot varščino vložile prodajalke filijalk, ustanovljenih za zadrugo. Priznava, da je ta denar naložil kakor ostali kapital, ter ni delal nikake razlike. Prodajalke pa bi na tak način tudi ne mogle izgubiti svojega denarja, ker ga on ni zapravljaj, temveč le množil. O vsem lahko predloži vsak čas račune. Če niso bili gospodje v predsedstvu z njim zadovoljni, naj bi ga odstavili, ne pa sramotno tožili. Toda dve leti se ni ganil nihče. Šele zdaj, ko so se zbal gotovi samostani in opatije, da jih Groll izpodrine, so skovali peklenski načrt, da ga ugonobe.

Groll je prestal in opazoval porotnike. Z životom se je nagibal k njim ter se tako zatopil v njih obraze, da je skoro preslišal držav-

nega pravnika, ki je hotel izpregovoriti par besed, predno bodo zaslišali priče.

Suhoparno, z rezkimi poudarki čita državni pravdnik, da je bil markí Groll tekom poslednjih desetih let najmanj dvajsetkrat že tožen. Različna hudodelstva so mu očitali: da je posilil mladoletne deklice, se zadolžil pri markerjih, katerim ni nikdar vinarja povrnil, uganjal različne sleparije z zakoni nedoraslih deklic. Izvabljal je denar z lažmi o svojih prednikih, svojih stricih; si izposojal velike svote na račun svoje žene in tasta. Trgoval je z dekleti. Za vse to ni bil nikdar obsojen na več kakor na štiri mesece, kar pa je bilo tudi pozneje razveljavljeno.

Groll se je razsrdil, češ, da mu državni pravdnik prebira njegovo prošlost kot dokaz za njegova zadnja dejanja. Zlobna natolcevanja, že tolikrat javno ovržena, dokazujejo le to, da ima vsepolno sovražnikov, ki ga poskušajo strmoglaviti.

Groll se je ves oznožil. Težke kaplje so kapljale s čela na papirje. Tuintam se je obrisal z golo roko. Toda naporni govori ga niso izmučili. Zdelo se je, da od ure do ure narašča njegova moč. Vse bolj živahne so postajale kretnje rok in oči so črpale iz vseh obrazov svojo usodo. Kakor hitro je končal, je sunkoma sedel, ter prelistával papirje.

V dvorani je vladala težka soparica. Nekateri so odhajali za čas na hodnike; velika vrata so bila odprta na stežaj.

Med prvimi pričami je prišel nadporočnik Kiel, štiridesetleten mož, suhljate postave. Nosil je zalisce in bil ves skrbno počesan. Njegova beseda je bila mehka, skoro boječa. Pripovedoval je svojo zgodbo. Markí Groll ga je prevaril s pripovedkami o bogatem stricu milijonarju in o ženinih posestvih na Češkem. Zaupal mu je, ker je Groll nastopal kot največji veščak v gospodarstvu ter ju je ob prihodu na posestvo sprejela požarna bramba tiste vasi z velikim slavljem. Čeprav mu je pravil, da gospodarstvo donaša letnih desettisoč kron, mu ni mogel izplačati niti prvih obrokov. Groll se je skliceval na podgane, ki so mu baje vse uničile.

„Saj je že o tem vsak vrabec na Dunaju čebljaj!“ ga je prekinil Groll.

Razblinil je nadporočnikove trditve. Dokazoval mu je, da se moti celo o prvem njunem sestanku, kjer mu je razložil že vse napake in slabe strani svojega posestva. O svojih stricih mu je pravil po nekem lovu kot zabavno zgodbo. Nadporočnik je bil takrat pijan, da ga je moral sluga slačiti.

Kiel ni odgovarjal in Grollov posmeh je spremljal odhajajočega.

Predsednik je nato zaslišal priče o Grollovem gospodarstvu pri mlekarški zadrugi. Vse so izpovedale, da je ravnal samolastno. Če je

kdo povpraševal po računih, mu je zapretil, da ga vrže na cesto. Priznali pa so, da je Groll izvrševal vse vožnje na svoj račun, kar presega skoro vsoto, ki jo je sam navedel, o čemer ni sicer nikdar ničesar omenil. Vsi so se strinjali v tem, da je poneveril varščino prodajalk.

Groll ni odgovarjal.

Nato zaslišijo prodajalke, ki ne dvomijo o Grollovi nedolžnosti. Predsednik zaključi dopoldansko razpravo. —

Groll se je vrnil ves razgret v celico. Slekel je suknjič.

„Kako?“ so ga obstopili vsi štirje.

„Zmagam. Hudič, malo trda gre; mislil sem, da me napadejo še hujše. Dozdaj je poteklo vse dobro. Državni pravdnik molči, dobro znamenje; samo dr. Pappo se mi zdi sumljiv. Ne dovoli mi niti govoriti.

„Končate danes?“

„Zvečer, zdajle ob štirih nadaljujemo. Vražje popoldne!“

Neprestano je hodil po sobi. Kosila se ni dotaknil, popil je le steklenico vina in neprestano kadil. V težke oblake dima zavil je premišljeval svoj zagovor. Prelistaval je svoje papirje, govoril sam zase, opazoval svoje kretnje, ter se malokdaj ustavil, da pove kaj zanimivega iz dopoldanske obravnave.

Tupatam se je zmagoslavno zasmel, nenadoma pa se mu je stemnilo lice. Obrvi so globoko zastrle oči. Pospešil je korake, da prežene težke misli.

„Kakor padejo karte,“ je ponavljal, in se ves razvnel.

Ko je prišel jetničar, se je poizkušal mirno posloviti.

„Če me oprostite,“ je izpregovoril vsakemu posebej, „se ne vidimo več! Obiščite me!“

Sodniki so ravno posedli, ko so ga pripeljali. Pri vходу mu je zagovornik nekaj pošepetal, nakar je Groll začudeno obstal ter počasi stopil k svoji mizi.

Zasliševali so priče. Poslednji je nastopil knjigovodja. Njegova osebnost je dihala nekaj zavratnega. Izpod temnih kostanjevih las so pikale Grolla hudomušno smehljajoče se oči. Glas njegov je ostal hladen, nenavadno uslužen.

Groll je takoj čutil, da bi bil ta človek zmožen poljubne podlosti pod krinko največje poštenosti. Ostro je zapičil vanj svoj pogled.

Knjigovodja je navajal dejstva: Da je Groll tik pred aretacijo nakupil posestva, da ni nikdar vodil računov o izdatkih ter je šele poslednje čase sam povsem poljubno sestavljal račune. Kavcijo prodajalk je vknjižil pod zaglavje svojega denarja ter jo samovoljno trošil. Njega je zapodil iz službe, ker se je upiral njegovim ukazom. Ostro mu je nekoč prepovedal, bodisi komurkoli razkazovati knjige, ki jih

je tako in tako vedno zaklepal. Nekoč mu je ponujal tisoč kron, če zataji neko pogodbeno listino.

Mirno je razpredal Grollovo življenje; slikal ponočne orgije; pripovedoval, kako je mnogokrat ponoči prihajal po denar v združeno blagajno. Pristavil je, da vse to lahko potrdi Grollova žena, kateri je on o tem mnogokrat tožil.

Med poslušalci je naraščal šepet in šum. Gospa v črnem je hipoma vstala in šele čez čas zopet sedla. Grollu so omahnile roke.

Ker je zahteval državni pravdnik, da zaslišijo tudi ženo, so sodniki po kratkem posvetovanju pritrdili.

Groll je vstal. Uprt ob mizo, visoko vzravnan se je obrnil k vratom. Porotniki so šepetali med seboj.

Nalahno je zardela, ko je vstopila v dvorano. V temno zeleno svilo oblečena, nalahno pregibajoča se v bokih, je stopala pred oder, oči nepremično uprte v sodnike. Bela, skoro prosojna polt vratu je blestela pred črnimi talarji.

V steklenem siju hladnega pogleda je oživel maščevanje. Njeno mladostno lice je bilo posejano z lahnimi gubicami, ki so jih noči in dnevi burnega zakonskega življenja nalahno oživeli. Trpke poteze krog ust so ji zaukazovale brezpogojno naprej in strast polnega telesa je dihala ono notranjo silo, ki je v maščevanju ledena ko marmor.

Nekdo v ozadju je zaklical: fej! Ni se zganila. Premišljeno je odgovarjala na vprašanja.

„Moj soprog, markí Groll, je kriv! On je vedoma poneveril denar svojih prodajalk. Lansko leto, ko sva poslednjič govorila, mi je razodel svoj načrt. Tedaj je mislil, da tako reši svoje zavoženo življenje.“

Ves čas, kar sva bila poročena, je gazil, teptal mojo čast in mladost, o čemer pa radi sebe ne morem govoriti. Tako daleč je šlo, da sem ga zapustila, in otroci so ostali v njegovih krempljih.

„Laže!“ je siknil Groll. Toda ona je hlastno nadaljevala.

„Ves čas sem trepetala, kaj se zgodi. Dolgo časa je z mojim imenom uveljavljal menice, šele ko nisem hotela več plačevati, je prestal. Njegova posestva mu ne donašajo denarja. Nerazumljivo mi je bilo, odkod jemlje tolike vsote. Zdaj mi je jasno. Poneveril je. In sramota bo padla na njegove otroke. Očitala sem mu tudi to. Takrat mi je že priznal, kaj dela. Tisti večer me je zopet osramotil s služkinjo. — Nato sva se ločila.“

Predsednik jo je prekinil. Poklonila se je. Poslušalci so stopali na klopi. Par porotnikov se je dvignilo. Tudi govornika sta vstala. Groll pa je stal navidezno miren, le oči so bliskale in ustnice so sikale. Prsti so se krčevito upirali ob mizo.

Na galeriji so ženske glasno mrmrale.

Tisti hip se je dvignila gospa v črni obleki. S silo se je prerila pred oder. Gost pajčolan je pokrival njeno lice.

„Zaslišite me!“ je zakričala z uporno kretnjo.

Zgodilo se je tako nenadoma, da nihče ni vedel, od kod je prišla.

Srdito se je obrnila k državnemu pravdniku in ponovila svojo zahtevo. Vojaka sta priskočila. Predsednik je vstal in dvignil roko.

Vsa dvorana je prisluhnila. Minuta brezmejnje tišine. Toda ona ne govori. Napol obrnjena h Grollu, trepeče po vsem telesu. Hoče se izviti vojakom. Krčevit jok ji veriži ustnice. Blažen smehljaj razjasni za hip obraz.

„Moj Groll!“ Njen glas je topel, a drhti kakor struna.

Sunkoma se obrne po dvorani. Jok jo zlomi.

„Groll ni tat! Ona ga vara! Fej! Fej!“ Noge opešajo, lovi se za mizo. Zagovornik jo pelje obupno jokajočo mimo Grolla do vrat.

„Margareta!“ zakliče on tiho, sede ter zagrebe glavo v roke. Ne ozre se za njo.

Predsednik zaključí zasliševanje ter prekine obravnavo.

Dvorana oživi. Glasno, razburjeno govore poslušalci. Nekateri odhajajo na hodnik.

Groll sedi nepremično. Zagovornika mu prigovarjata. Državni pravdnik pripravlja svoj govor.

Porotniki se vračajo. Ko pridejo sodniki, se dvigne državni pravdnik. V dvorani vlada popolna tišina. Vseh oči so uprte vanj, ki govori tiho in mirno.

„Sodni dvor, gospodje porotniki! Doživeli ste vso dramo obtoženca. Kruto se je maščevalo nad njim življenje. Ne bom raziskoval krivde, ki bremeni njegovo prejšnje življenje, ki je pretrgala vse njegove vezi z ženo, kakor je potrdila sama. Nekdo drug bo sodil o tem. Povedal sem že, da je stal dozdaj dvajsetkrat pred sodiščem. Ni bil obsojen, a vendar ne smemo tega pozabiti. Gospodje porotniki, pozabite, kar se je pred trenutki pripetilo, sodite le o tem, kar ste slišali, kar so izpovedale priče. Mar dokaze? Da in tudi ne. Več je priznal sam. Polastil se je denarja svojih prodajalk. Samolastno je razpolagal z denarjem, ki so mu ga dale uboge žrtve, da so mogle služiti svoj vsakdanji kruh. Istotako je ravnal z denarjem, ki ni bil le last poedincev, temveč v širšem smislu last države.

Priznal je, da si je prisvojil dvajset tisoč denarja onih ubogih deklet in žena, od katerih mu je morda ta ali ona zaupala vse svoje premoženje. In če ta človek ni občutil v svojem srcu sramu in bojazni, ko je zapravljaj ta denar, mar mislite, da bi se bal zapraviti tudi onih drugih stodvajset tisočev? Čuli ste pričo, da je to že storil, pa je zaslutil polom ter poskušal storjeno zakriti.

Ne bom utemeljeval svoje trditve; sami ste čuli, kaj so izpovedale priče, kaj je priznal sam. Le to trdim, da bi moža morda danes ne bilo tu, če bi ga ne bili zaprli in mu odvzeli svobode, na kar se je ujel v lastne zanke. Markí Groll je človek, ki se je dozdej igral z ljudmi in postavami.

Zame je jasna njegova krivda. Kakor je poskušal oslepariti nadporočnika Kiela, tako bi storil tudi z združnim denarjem in kapitalom svojih prodajalk.

Če bi stal ta človek prvič pred sodiščem, bi mu jaz odpustil. Toda on se je vse svoje življenje boril s postavami in zakoni, zdaj jim podlegal, zdaj jih zopet kršil. Prvi prestopok bo vsakdo sodil mileje, toda, gospodje porotniki, pred vami stoji pretkan zločinec, ki mu je táko življenje prešlo v meso in kri, ter izrablja položaj vedno v svojo korist.

Gospodje porotniki, vprašam vas, jeli on tajil svoj prestopok, da se je polastil tujega denarja? Premislite samo to dejstvo in sodite ostro, da očistite človeško družbo.“

Vsi so se spogledali, zagovorniki skoro nasmehljali. Nihče ni pričakoval tega govora, celo predsednik sam se je ozrl začudeno v državnega pravdnika, ki pa je ostal hladen in miren, kakor je govoril.

Tišino, ki je objela dvorano, sta prekinila zagovornika, izjavljajoča, da se bo obtoženec zagovarjal sam.

Markí Groll je vstal. V naglici je razporedil papirje, dvignil glavo, se obrnil k porotnikom, kakor da gleda vsem v oči. S polnim, moškim glasom je poudarjal svoje besede:

„Gospodje porotniki, odklonil sem zagovore svojih zagovornikov. Tako vas spoštujem, da hočem govoriti sam, ker se mi ne zdi lepo, da bi vam kdo prigovarjal, kako sodite. Vam, izvoljencem ljudstva, se hočem izpovedati. Sodite nad menoj in mojimi otroci.

Moj predgovornik vas je nagovarjal, da sodite ostro. Jaz vas nočem prositi, da nikar. Storite, kakor vam veva vest, in če spoznate krivdo, vas prosim tudi jaz, sodite ostro, kajti odpuščanje bi ne bilo koristno za družbo. Zato, gospodje porotniki, poslušajte me, da vam razložim svojo krivdo.

Hvaležen sem gospodu državnemu pravdniku. Kdo izmed vas ali vseh navzočih ga ni poslušal z začudenjem? Prepričan sem, da je vsak pričakoval, kako me bo potlačil. Saj to je njegova naloga. Topot pa je govoril tako milo, da sem trepetal ves prevzet od njegove dobrote. Tudi on je spoznal, da nisem kriv.

Kaj ne, očital mi je, da sem tolikrat in tolikrat stal pred sodiščem. Gospodje porotniki, zdi se mi, da je pristavil svojo sumnjo, da bi me tudi danes ne bilo tu, če bi ne ostal v preiskovalnem zaporu.

Mar ni to sumničenje sodišča? Zakaj ne odloži on talarja, če je vse podkupljivo? Mar niso izzvenele njegove besede v bojazni, da bi tudi njega preslepil. Ne, gospodje porotniki, tega gotovo ni nameraval.

Le to je hotel povedati, da je sumljivo za človeka, če sedi dvajsetkrat na zatožni klopi. In resnica je to. Seveda, meni se ne zdi to čudno, ker poznam svoje zagrizene sovražnike, ki so hoteli markija Grolla na vsak način strmoglaviti.

Drugače pa je dejal državni pravdnik, da bi odpustil človeku, ki greši prvič na tak način. To se mi zdi bistvo njegovega govora.

Kdaj ste še slišali, gospodje porotniki, tako obdolžnico? On, on odpušča.

Vprašam vas, zakaj? Mar iz človekoljubja? Ne, gospodje. V državnem pravdniku ni bilo tega čustva in ga ne bo. Kakor hitro obleče svoj rdeče obrobljeni talar, odloži človečanstvo.

Prepričal se je, da ni dokazov za mojo krivdo. Nobena priča ni dokazala, kar mi očita obtožnica. Ker pa jo je pisal sam, je moral pač govoriti v njenem smislu. Sklepa takole. Priče niso dokazale, da je poneveril toliko tisočev. Sam pa je priznal, kako se je polastil denarja svojih prodajalk. In če se ni ustrašil, polastiti se teh dvajset tisočev, mar bi klecal pred večjim poneverjenjem?

Lahek je tak sklep, toda to pot ni bil pravilen. Da boste spoznali kako nepravilno je tako sklepanje, premislite, gospodje porotniki, vse, kar so izpovedale priče.

Nadporočnik Kiel je nastopil na tak način, da sploh ne vem zakaj? Komu se še ni pripetilo, da je sklenil slabo pogodbo? Gotovo vsakomur, ki količkaj trguje. No, in če se kupčija izpridi, treba izplačati denar. Jaz sem mu ga izplačeval, redno, kakor je sam to potrdil. Zakaj me je obsipal danes s kamenjem?

Trdi, da sem mu izvabil ter ga ociganil za štiridesettisoč. Gospodje, ste slišali, kaj je odgovoril na moje vprašanje, kje in kako sem ga opeharil? Vam ni danes sam priznal, da je bilo posestvo v slabem stanju? In potem? Se je sploh še kaj brigal za to posestvo? Jaz, da, jaz mu lahko očitam, da me je opeharil za moje delo, ker iskal sem delavca, ne pa štiridesetih tisočev.

Naložil sem denar v gospodarstvu, delal, boril se sam z zemljo, in ko sem propadal, me je tožil. Kakor je denar naložil, tako sem mu ga vračal, čeprav sva izkrvavela jaz in moje posestvo.

In zato me je danes ta človek opljuval. Mene in moje otroke.

Prestal je za par sekund. Težke potne kaplje so lile s čela na papirje . . . Telo pa je postajalo vedno bolj prožno in kretne silnejše.

„Premislimo, gospodje porotniki, drugi del obtožnice, ki mi očita poneverjenje. Državni pravdnik mi očita dvajset tisoč. In to naj bi bil denar prodajalk, ki so vložile kavecijo. Lahko je to trditi. Kdo pa ve,

da je bil to baš ta denar? In kdo ve, da sem ga poneveril? Niti ena priča ni tega dokazala. Nasprotno, očitali so mi, da sem vzel štirideset-tisoč kron.

Sami ste čuli, kako se je trditev za trditvijo rušila v prah. Nihče ni dokazoval, le sumničili so. Gospodje porotniki, to naj bo torej krivda?

Jaz jim trdim iz oči v oči, ako bi oni gospodarili, ne bi imela danes zadruga toliko premoženja.

Posestva, ki sem jih nakupil, bodo vredna dvakrat toliko. Izdatki so točno zapisani. Dvajsettisoč sem vzel za svoje vožnje in z drugimi tisoči širim delokrog zadruga.

Naj polože drugi tako jasne račune. Mar niste čuli, da so moje vožnje presegle to vsoto? Ker sem delal za druge, sem vzel le toliko. In kavcije, kavcije mi očitajo. Smešno.

Če bi ti gospodje sumničili moje gospodarstvo, zakaj me niso odstavili? Zakaj niso sklicali nikoli občnega zbora zadruga, kjer bi se zagovarjal? Če bi prodajalke trepetale za svoje kavcije, ne bi danes izrekle svojega zaupanja.

Glejte, gospodje porotniki, to so trditve kakor magnet, eden pol odbija, drugi vabi. Bodimo pravični.

Težka je trditev, da sem rabil denar, ki so ga vložile prodajalke. Toda če zopet natanko premislimo to dejstvo, vidimo, da je imela ta stvar vsekakor drug namen, kakor si pa oni sploh mislijo.

Naložil sem ta denar, kjer sem vedel, da se bo najbolje obrestoval. In tiste obresti sem sklenil porabiti za to, da zboljšam plače in življenje svojih prodajalk. Mar ni bilo to boljše, kakor pa je sklenila večina na občnem zboru, ko smo ustanovili filijalke, da se ta denar sicer naloži, a obresti se porabijo drugod?

Gospodje porotniki, to je vedel tudi državni pravdnik. Če bi hotel biti odkritosrčen, bi moral to sam priznati. Tako pa je sklepal povsem obratno.

Naj sklenem. Če ni dokazov za vseh stodvajsettisoč kron, ki sem jih baje poneveril, zakaj me sumničijo za borih dvajsettisoč?

Kaj ni sklepanje državnega pravdnika pogrešeno? Po svoji pameti bi dejal: Mar se bo ta človek, ki se ni dotaknil takega premoženja, polastil šestine vsega? Tak zaključek bi bil mnogo pravilnejši.

Še par besedi, gospodje porotniki.

Niti en atom obtožbe ni obveljal. In vendar nisem jaz vplival na to. Niti ene priče nisem predlagal, ker se mi je zdelo nepotrebno nastopiti proti ljudem, ki so me napadali z vso svojo podlostjo.

Doživeli ste slučaj, da je moja žena pred sodnim dvorom metala kamenje vame.

Gospodje, resnica je; ne smemo soditi, da ne bomo sojeni. Zato govorim le s težavo o tem. Verujte mi.

Toda z njo vred me je napadel človek, ki je bil največja opora mojih nasprotnikov.

Že več kakor pol leta ni bil v moji službi. In danes ste čuli, kako je dokazoval, kaj se je zgodilo tik pred obravnavo. Samo to pomislite, gospodje!

Moja žena, mati dveh otročičkov, me je varala dve leti z njim; — kar sem zvedel šele v ječi. — Blaznel sem. Gospodje porotniki, jaz nisem mogel domov, da ju pogledam še enkrat, svoja ljubljena otroka, če sta resnično moja, ali me je varala tudi z njima?

Ko sem ležal bolan od strašnega udarca, ko sem ju videl poleg svoje postelje, objemal ju, ljubil, prosil, kakor se boga prosi, da mi razodeneta skrivnost svojega rojstva, tedaj je ona ležala z njim in kovala svoj strašni greh.

In zaradi te ženske sem zapustil ženo, ki me je ljubila kakor boga. Danes ste videli pred seboj to ubogo bitje.

Ne, vse to ji je bilo mnogo premalo. Hotela je zastrupiti tudi življenje otrok. Danes ne vesta ubožčka, kje da sem, toda pozneje, ko dorasteta, bosta čula, da je bil oče goljuf in tat. In te zastrupljene dušice ne bodo imele strehe nad seboj, ker ljudje se jih bodo bali.

Zakaj, žena, si mi storila to? Zakaj nisi pomorila svojih otrok, predno si jih za življenje zastrupila? Zdaj pa stori še to, žena, da ne bodo dušice prežalostne v življenju; skrij sebe in mene, da ne bodo poznali najinih imen.“

Groll se je tresel, kakor bi se potapljal. Mahal je z rokami, lovil sapo in v grlu ga je dušilo. Nenadoma je sedel, povetil glavo in govoril trudno, komaj razločno.

„Ne ... bom ... te sodil ... Radi ... otrok ... ti odpusti ... bog. Jaz pa ... gospodje porotniki ... ne prosim milosti ... Če sem kazni vreden ... kaznujte ... Toda usmilite ... se otrok ... radi nje ... nesrečne matere. Poglejte jim v oči ... in bog vam pove ... če ste prav ... sodili ... končam.“

Na galeriji so glasno jokale ženske. Tudi v dvorani se je slišalo ihtenje. Dva porotnika sta si brisala oči. Vsi so strmeli v Grolla, ki je z vsem životom ležal na mizi.

Čez čas je vstal predsednik in predložil porotnikom vprašanje.

Med ljudmi je trepetalo napeto pričakovanje. Nemirno so odhajali, prihajali, zunaj so se polnili hodniki. Vsakdo je hotel v dvorano. Poleg Grolla sta stala tiho in rešno zagovornika.

Vratar je užgal luči. Čez pol ure so se vrnili porotniki.

Nekateri so pričakovali z odprtimi ustmi, drugi so se tresli razburjenja. Tiho je govoril predsednik porotnikov. Enoglasno ga oproščajo goljufije, deset glasov proti dvema potrjuje zločin poneverjenja.

Groll je vstal. Hotel je govoriti, toda le roko je dvignil in strmel. Ljudje so nevoljno vzklikali: zapuščali so dvorano, in ko so se vrnili sodniki, da razglase obtožbo, glasečo se na tri leta z izgubo plemstva, je bila dvorana skoro prazna.

Na vprašanje, če se strinja z obtožbo, je pritrdil.

Pozno so ga pripeljali v celico. Mračen, prepadel je povešal glavo, noge so se premikale same od sebe. S težavo je pridrsal do stola, kjer se je zgrudil. Levica je zdrknila ob telesu. Z desnico je podprl glavo.

Vsi so vedeli, da je izgubil, in nihče ni črhnil besede. Tema je skrivala osuple obraze.

Tupatam je zamolklo zamrmral: „Tri ... leta!“

Nihče ni spal. Groll je molčal, dokler ni nenadoma vstal, se zgrabil za glavo in s hreščečim glasom prevpil noč: „Rdeče rože, glejte rože! Vaša kri otroci. Vaša kri. Ha-ha-ha, za očeta jo bosta prelila, kakor Kristuščka ... za očeta ... prelila, ki je lagal nocoj, lagal — vse življenje! Markí Groll, lagal si ... ha-ha.“ Blazen smeh je odmeval s hodnika ter budil speče celice.

„Rdeče rože ... vaša ... kri ... ha ...“ zamolklo grgrajoče se je še smejal, nato se je stresel in se onesvestil poleg postelje.

Pastúškin :

Žena v vojni.

Kam ti v prepade tonejo oči
in kam bledijo lica tvoja mlada?
Srebro že bujne ti lase prebada —
ne žena več, že bolj prikazen si.

Da deci ličec mleko bi in kri
ubranila pretečega upada,
izročaš sama se objemu strada
in sama truješ mlade si moči.

Tvoj mož več let že po jarkeh polega
in sredi smrti v mislih je s teboj;
ko spet se snideta na koncu vsega,

kje naj izgrebe kras nekdanji tvoj?
in kakšnega ti videla boš njega?
in kje bo dečjih lic rdeči soj?

Rado Murnik :

Brat.

„Le meni verjemite, gospoda, meni!“ je dejal sivolasi učitelj in pogledal s svojimi še vedno živahnimi očmi po družbici, ki je sedela na vrtu vaške gostilnice, pila in se razgovarjala — o nesrečni ljubezni. „Ženska je v takih stvareh vselej — no, recimo — skoro vselej pametnejša od moškega.“

„Oprostite, da vam oporekam!“ se je oglasil mlad pravnik. „O tem ni nobene statistike.“

„Ljubezen je sladka prevara, ki se skisa prejalislej,“ se je medicinično-cinično rogal samozavesten, eleganten medicinec, dasi je bil prav on najbolj zaljubljen.

„Ljubezen . . . ah, ljubezen . . .“ je vzdihnil melanholičen uradnik, ki so ga podli jeziki tožili, da je že veliko časa in papirja potratil s svojimi prežaltavimi in prekrevljastimi pesmicami. Zadeklamiral je z lepim navdušenjem :

Angeli pojo: „Nebeško veselje!“

Demoni kolnejo: „Peklenska bolezen!“

Človek pravi: „Ljubezen!“

Potlej je sramežljivo pogledal v kozarec.

„Da, predostikrat: ‚Peklenska bolezen!‘“ je povzel bojeviti jurist. „Da je ljubezen tolikrat nesrečna, tega so največ krive naše bolne socialne razmere. V državah bodočnosti bo moralo biti urejeno tako, da se bo mogel vsak poročiti vsaj ob svojem štirindvajsetem letu brez skrbi za bodočnost rodbinsko!“

„Ljubezen . . .“ je ponavljal mladi uradnik zamišljen skozi nos, potem pa vzkliknil: „Slava slovenskemu dekletu!“

„Slava slovenski ženi!“ so se odzvali drugi. „Slava Slovankam!“

Pravnik je malo pomislil in sprožil iznova: „Gospod nadučitelj, pohvalili ste nežni spol, da je v tem primeru pametnejši. In vendar beremo o samomorih —“

„Pri nas je to izjema, hvala Bogu, redka izjema!“ je odvrnil učitelj. „Naše dekleta ne obupa tako naglo. Nekaj časa objokuje svojo

nesrečno ljubezen in toguje, saj se zdi vsakemu lepše ono, kar mu je zabranjeno; kmalu pa se dekleta utolaži — prej kakor fant — in objame v božjem imenu drugega.“

Pravnik je zopet ugovarjal. Naposled je rekel učitelj: „Povedati vam hočem dogodbo, kakor se je doigrala v resnici — seveda, ako me hočete poslušati.“

„Prosimo! Prosimo!“ se je glasil odgovor in stari gospod je začel pripovedovati.

1.

Graščak Alojzij Javornik in njegova sin Oton sta vročega julijskega dne po obedu sedela v precej veliki, hladni sobi rakoviške graščine in igrala preferanso.

Oče je bil postaren vdovec z bledim upadlim obrazom. Držal se je kisló, skoraj jezno; pasel je revež putiko, bolezen imovitih stanov, ki preveč jedo in pijo pa se premalo gibljejo. Ako ni spal ali bral političnih novin ali lovskih in ribiških listov, je prodajal sitnost, da se Bogu usmili. Zdaj je čemerikavo buljil v karte, molzel dolgo, rjavo brado s krivimi koščeni prsti in nevoljno beležil številke z belim pisalom na črno tablico.

Njegov sin Oton, vitek mladenič z jako svežim, zaupljivo prijaznim obrazom, je vdano in potrpežljivo prenašal malo laskave opazke muhastega očeta. Težko je bilo igrati z njim. Ako je dobil on, je očital sinu, da meče tako narobe, kakor brljavi žganjar Miha pod Šmarno goro; ako pa je dobil Oton, mu je zopet oponašal, da ima več sreče kakor pameti, ali pa mu je zasolil kaj drugega podobnega. — Oton je bil Javornikov drugi sin; starejši, Milan, ki naj bi za očetom prevzel posestvo, je služil letos kot enoletni prostovoljec pri artiljeriji.

Na hodniku so se odprla vrata in pokazala se je dolgonoga postava starega grajskega sluge, gospoda Jerneja Cenceljna. Leseno in dostojanstveno, z važnim izrazom na obritem obličju je korakal Jernej Cencelj slovesno kakor rimljanski triumfator in ošabno tiščal nos proti višavam. Pred igralcema je ustavil svojo suhotno častitljivo postavo in položil pred starega gospoda steklenico slatine in kozarec, pred Otona pa posodo z mlečno kavo, sladkorjem in pecivom. Nato je odromal prvtako svečano kakor je priromal.

„No, povej mi kaj o Pragi!“ je velel graščak sinu malo prijazneje. „Kaj si onegavil celo leto tam?“

„Predavanja sem hodil poslušat,“ je odgovoril Oton, ki je absolviral prvo leto pravoslovja na praškem vseučilišču. Pred dobrim tednom je prišel domov na počitnice. Misli si je: Šele danes me to vpraša, kakor so stari Grki šele čez več dni vprašali gosta, kdo je in odkod.

„K predavanjem se ti menda ni preveč mudilo. Predavanja si si prihranil menda bolj za nazadnje. Zato ne govori o tem na prvo sapo!“

„Ogledaval sem mesto in okolico. Krasno je tam. In koncerti, gleda—“

„In krogal? Krogal nisi nič?“

Oton se je namuzal in odgovoril: „Včasih že tudi! — V gledaliških . . .“

„In dekleta? Kaj pa dekleta?“ Gledal je sinu strogo naravnost v oči.

„Nič, papa!“ Oton je pogledal v kavo in veslal z žlico po njej.

„Nič. Nič. Kaj se to pravi, nič?“ je godrnjal oče. „Hm, nič! Kako nič?“

„Nekatere so se mi zdele jako lepe.“

„Jako lepe. Aha, vidiš ga? Jako lepe. Pa?“

„Nisem dosti mislil nanje.“

„To je bilo prav, Otone! Le ženske lepo na miru pusti, dokler si še taka ničla, dragi moj! Kadar boš kaj, pa delaj, kar te bo volja!“

Po tem prijaznem pogovoru je bila „popoldanska seja“ pri kraju. Oton se je oddahnil in šel v svojo sobo. Gledal je na dvorišče, na prostor med graščino in parkom. Par vrabcev je skakalo po belem pesku in čivkalo vedno eno, vedno eno.

Dasi mu je jako ugajalo v Pragi, se je bil vendar veselil počitnic doma na Rakovici, zakaj prejšnja tri leta jih je preživel pri teti Lizi na Štajerskem. Začetkoma se je čutil doma popolnoma srečnega in zadovoljnega. Lazil je po poraslem ohribju, se kopal v Savi, lovil ribe, hodil k delavcem na polje ali pa v grajski mlin, ki ga je imel v najemu mlad, še neoženjen mlinar, poležkaval pod orehi in tepkami na rebri pod gradom. Jako lepo se mu je zdelo doma, toda včasih je začutil duhomorno samoto in praznoto; tedaj je zakoprnelo v njem po daljavi, po neznanih lepotah sveta.

Nehote je vzdihnil. Obrnil se je od okna, snel puško s stene, opasal pas za patrone in odšel po stopnicah.

Veličastnemu podvorniku Jerneju Cenclju so se posmehljivo nakremžila široka usta. — Studiosus juris Oton Javornik je bil slab lovec. Sreča, da ga ni nikdar tlačila in davila huda mora lovske strasti in lovske častihlepnosti, sicer bi bil moral kar obupati. Na tarčo ni streljal še tako slabo, divjačine pa za zlomka ni zadel nobene. Oče se mu je rogal, da bi Oton že tudi pogodil in podrl pravega živega srnjaka, ako bi bila ta zver tako velika ko pincgavska kobila. Navzlic temu je navdajalo Otona veselo upanje, da danes ali jutri prinese domov, če že ne divje race, pa vsaj vrano ali kavko.

Dan je bil krasen.

Z radostnim in hvaležnim srcem je užival Oton divoto vonjavega gozda. Sedaj je opazoval detla, ki je strastno bobnal po votlem deblu, sedaj ogledaval mravljinčji grad, sedaj zopet občudoval gibko veverico, ki je kakor za zabavo predrzno telovadila od veje do veje, od drevesa do drevesa. Po zraku so godle in plesale zlate muhe, pisane živalce so tekale po mahu in listju, po koreninah in kamenih. Včasi je krenil v stran, gledat samotno divjo cvetlico ali krasnobarvno gobo. Mlada duša se mu je širila ob mislih na čudovito bogastvo, lepoto in raznoličnost zagonetnega stvarstva. Tedaj je čutil mnogo manj ono otožno praznoto, ono nejasno hrepenenje, ki teži občutljivega mladega duha.

Dospel je do senčnatega kraja ob Savi. Sedel je pod hrast, se naslonil ob drevo in gledal po bistri reki. Naposled je zaspal ob šumenju in pljuskanju valov. Ko se je prebudil, se je solnce že bližalo zapadnim vrhovom. Obrnil se je proti domu. Korakajoč ob Savi je nedaleč od brega in le malo više nad njim zagledal leseno kočo tikoma ob gozdu.

Pred bajto je bilo zloženo nekaj polen in butar, blizu vrat je vabila nizka klop. Zraven kočje so se sušile ribiške mreže, razpete na kolcih. Pri bregu je bila priklenjena velika plav za ljudi, živino in vozove. Ob kraju voda ni drla tako hitro kakor nasredi; blizu plavi so se manjši vali zibali ko srebrne kačice.

Tedaj je iz okajene bajte prišlo s prožnim korakom mlado dekle in sedlo na klop.

Oton je nehote obstal in gledal, gledal! Mladenki je bilo morebiti šestnajst, kvečemu sedemnajst let. Bila je bosa, oblečena v slabo ponošeno obleko. Solnčni žarki, že precej poševni, so z milo svetlobo obsevali njen polni, mirni obraz in trepetali na njenih razpletelih dolgih zlatordečih laseh. Otonu se je zdelo, da se izpreletavajo in poigravajo na njih zlati metulji. Šanjave oči, zelenomodre kakor Sava, so ji zrle po hitri vodi, tupatam peneči se ob sivih skalah.

„Mana!“

Zganila se je, ko jo je poklical in stopil pred njo. Gledala ga je radovedno, deklinško boječe, ne ravno prijazno, gledala ga je kakor dete, preplašeno iz sanj. Prislonil je puško k bajti.

„Manica, ali me ne poznaš več?“

Povesila je resne oči pred lepō oblečenim mladim gospodom in pomajala z glavo in živo je zagorelo zlato njenih prekrasnih las! Sram jo je bilo slabe obleke, razpletelih kit, golih nog. Vstala je, da bi se odmuznila skozi odprta vrata:

Ali Oton jo je naglo ujel za roko in dejal prijazno: „Javornikov Oton sem, z Rakovice. Ali me res ne poznaš več?“

Za trenutek je dvignila goste trepalnice in zardela, ker jo je še vedno držal za roko.

„Jaz pa tebe nisem izgrešil iz spomina, Mana! Res me ni bilo nekaj let tukaj doma, no, pa bi se me vendar lahko spomnila, saj smo se mi trije s starim Jernejem tolikrat vozili tod po Savi.“

Manino obličje je obšnil prijaznejši žarek; vendar je izvila Otonu potno roko.

„Kajne, zdaj se me spominjaš?“

„Se.“

„Sediva malo tukajle in se kaj pomeniva!“ je velel s prosečim pogledom, jo rahlo potisnil na klop in prisedel. „Kako si vzrasla, odkar te nisem videl!“

Mano je trla še zmerom huda zadrega, gledala je v stran, na klop, na mreže . . .

„Ali sem ti tako tuj?“ je vprašal in jo zopet prijel za roko. „Poglej me, no, malo prijazneje! Včasi sva bila prav prijatelja!“

„Kakšna sem!“ je izpregovorila tiho in izkušala svojo malo, trdo rjavo roko zopet izviti iz njegove mehke bele desnice. V gozdu se je drla šoja.

„Ali so lasje skrbno spleteni in natančno razpredeljeni na prečo in v kite, to naj ti ne dela preglavice, pravtako malo kakor to, če si obuta ali ne! Ali je res tako lepo, če prenaša človek tujo kožo, kožo neznanega teleta na nogah?“

Mana se je nasmehnila. Njena roka se je le še zdajinzdaj rahlo zvijala v njegovi, kakor ujeta ribica. Jata divjih golobov je letela preko Save in se žurila v nočišče. Mana je gledala za njimi.

„Če bi bil slikar, bi te naslikal tako, kakršna si zdajle!“

Pri tej priči se mu je izmuznila in vstala. „Oča!“ je zašepetala in pogledala po Savi doli. Tudi Oton se je ozrl tja, toda videl ni nič; pač pa je slišal bližajoči se šum veslanja.

„Nič se ne boj, Mana, takoj odidem, da ne boš zmerjana zaradi mene! Vem, tvoj oča so pravtako pusti kakor moj. Kdaj te bom mogel spet videti?“

„Ne vem.“

„Včasi si pasla na pašniku tamle med hosto. Prideš tja, Mana?“

Zardela je in uprla oči v tla.

„Manica, prosim, pridi, no! Morebiti jutri popoldne?“

„Ne vem.“

Še enkrat ji je stisnil vlažno roko in prijel za puško. Za hipec mu je pogledala naravnost v oči in nekaj je zatrepetalo v njem. Naglo

se je obrnila in izginila v kočo. Kmalu nato je priveslal ribič Aleš. Oton ga je motril izza grma.

Stari Aleš je bil širokopleč, visoko vzrasel korenjak, mršav pa žilav, že nekoliko sključen. Oči so mu zrle temno, malone odurno. Kadar ni imel drugega dela, je pomagal v grajskem mlinu; na plavi ga je tačas nadomeščala Mana. Prevelike prijaznosti in jezičnosti mu ni mogel očitati nihče, saj Aleš po ves dan ni izpregovoril božje besedice, ako ni bilo nujno potrebno. Le kadar je čepel v edini gostilnici rakoviške vasi, se mu je odvezal jezik in je dokaj zgovorno zabavljaval gospodi, davkom in vsem krivicam tega norega sveta. Hvalil je samo svojo rajnico ženo Cilo.

Veselo razburjen, s presrečnim občutkom človeka, ki je nenadoma našel prelep zaklad, je koračil Oton navkreber proti graščini, že odeti v večerne sence. Privihralo je nad njegovo doslej spečo dušo kakor pomladanji vihar nad miren gaj — očarala ga je sladka opojnost in on se je vdal novim mladim čustvom rad, rad, ne da bi se obotavljal, ne da bi pomišljal, kdo je Mana in kdo je on. Neprenehoma se mu je smejala mlada sreča z obraza. Stopal je brzo in tako lahko, kakor da ga vznášajo krila.

„Kako lepa je postala! Ah, Mana, zakaj nisi pri nas na graščini? Da bi bilo le že jutri, jutri! Bogve, ali se vidiva? Da le ne bi bilo njenega očeta, čemerike kisle! Slabo se ima Mana doma, prav kakor jaz; obadva sva siroti. Jutri ji moram povedati, kako jo imam rad! Lepo je bilo danes, a še lepše bo jutri...“

Čisto drugačen, nego je odšel, se je vrnil domov. Papa je bral in se ni dosti zmenil za sina. Oton je bil tega kaj vesel. Jel je prebirati političen dnevnik, toda vrele misli so mu venomer uhajale doli k ribiški koči. Zoprna in jalova se mu je zdela politična modrost. Zdaj se je vozil z Mano po Savi, zdaj sta hodila po gozdu, zdaj sta sedela pred leseno hišico. — Zunaj je jela pihati močna sapa.

Oton je odložil novine in želel papanu lahko noč. Ko je odhajal z gorečo svečo, je nehote pogledal sliko, visečo na zidu. Kazala je njegovega očeta v mladih letih: zdrav moški obraz z lepo oblikanim belim čelom, s ponosno obokanimi obrvmi in finim, čisto ravnim nosom. Postal je nekaj trenutkov pred portretom in odšel v svojo spalnico.

Po davnoznani navadi ljubečih mladeničev ni mogel zaspati. Slonel je ob oknu, hladil vroče čelo v nočnem vetru in mislil na Mano.

„Mana ima skoraj čisto tako čelo, take obrvi in tak nos kakor papa na sliki,“ mu je šinilo po glavi, potem pa ga je zbolelo: „Bogve, če si Mana ni izbrala že drugega?“

Dolgo je še sanjaril ob oknu in užival vso sladkost in vso bridkost prvih zaljubljenih uric. V višavah nad graščino in gozdovi pa se je podil hud veter, kakor bi hotel upihnniti svetlo luno in vse zvezde.

Drugo jutro se je Oton prebudil šele pozno. Po zajtrku je šel v park, ki je bil precej zanemarjen. Zamišljen je hodil pod starim drevjem. Pojavljala se je reakcija. Glava in srce sta bojevali prvi boj.

„Kam jadraš!“ mu je očital razum. „Pusti na miru, kar si pričel! Pozneje utegne biti prepozno. Pokvariti utegneš bodočnost Mani in sebi!“

„O, zakaj nisem preprost kmetiški sin!“ je vzdihnil. „Kako srečen bi bil zdaj! — Kaj pa — ako bi se pokmetil? Ako bi se vrnil k prirodi? Toda — ali se ne bi mogla Mana v par letih izobraziti v dekliškem zavodu? Plačalo bi se od dote, ki jo imam po materi. Kaj bi rekel papa? Smejal bi se mi. Ubil bi me s svojim zaničljivim posmehom! Kaj naj storim? K Savi doli me ne bo več! Na Štajersko se popeljem k teti Lizi. Tam je dosti veselih tovarišev in zabave. Že jutri odpotujem!“

Tako je sklenil moško in si energično potisnil slamniki v čelo.

Onega popoldne ni vzel puške s sabo, ampak odpeljal se je s kolesom. Nekaj časa je vozil po veliki cesti, kmalu pa zavil v stran in nazaj. Ko ni mogel več kolesariti po slabem potu, je skrtil kolo v grmovju in odšel. Kam? Proti ribičevi koči!

„E, kaj! Enkrat jo moram še videti — saj jutri osorej bom že na Štajerskem . . .“

Previdno se je bližal Aleševi bajti. Nikogar doma. Poparjen je obstal. Pogledal je v hlev. Prazen.

„Mana pase!“

Odhitel je skozi hosto na pašnik in kmalu zagledal Mano pred gozdnim robom. Oblečena je bila kakor včeraj, samo lepši predpasnik je imela in lasje so bili spleteni v dve dolgi kiti. Z leskovo vejico je odganjala kravi muhe in obade.

Ko je stal Oton zopet pred Mano in ji pogledal v čudovito čiste, čarobno lepe oči, je zagibalo v njem kakor včeraj in močneje je vzplamtela ljubezen.

„Mana, kako me veseli, da sem te našel!“ je vzkliknil, dvignil eno njenih težkih kit in poljubil zlate lase. Ona je začudena zrla vanj. „Manica, pojdi, sediva tamle na skalico, povedati ti moram nekaj važnega!“

Nekoliko korakov dalje, v gozdu, takoj za njegovim robom, je sivela nizka skala, kakor nalašč za dva sedeža. Ondukaj sta sedla. Oton odkraja ni mogel najti pravih besedi. Mana se mu je zdela danes še lepša nego včeraj in kar ni se je mogel nagledati. Štajersko teto Lizi je sedaj popolnoma pozabil.

Ves razburjen je šepetal: „Mana, vso noč nisem mogel spati. Zmerom sem moral misliti na te. Ti moraš biti moja pa nobena druga ne!“

„To ni mogoče,“ je dejala po kratkem molku in pometala z zeleno vejo po tleh.

„Zakaj ne? Imaš že drugega fanta?“ Obledel je in nepotrpežljivo pričakoval odgovora.

„Nimam.“

Oton se je globoko oddahnil in si z robcem otrl potno čelo. „Povej, Mana, zakaj ni mogoče? Ali me ne maraš?“

„Jaz nisem za vas —“

„Ne vikaj me, Mana!“

„Jaz nisem za vas, vi pa za me ne!“

„Kdo pravi to?“

„Vi boste imeli gospo, tako, ki bo nosila klobuk —“

„Klobuk! Saj ga boš ti tudi lahko!“ je dejal in preden je vedela kaj in kako, jo je objel in poljubil na mala usta. Potem ji je začel razlagati svoje načrte glede njene izobrazbe. Ugovarjala je, ali on ji je ovrigel vse pomisleke. Gotovo je bil takrat tudi sam preverjen, da bo tako ravnal in da pojde vse po njegovem.

Odslej sta se večkrat shajala na tem prijetnem, skritem kraju. On je navdušeno zidal gradove v oblake, ji opisoval velikomestno življenje, prekrasne praške palače, cerkve, mostove in druge zgradbe ter ji pripovedoval mične povesti, ona pa ga je verno poslušala. V kratkem se ga je privadila tikati in poljubljati. Bila sta srečna.

Že so šumele čebele po nežnordeči ajdi in na pokošenih travnikih so dvigali podleski svoje lepe klobučke. Graščaku Javorniku se je poslednji čas jelo čudno zdeti, da je sin tudi sedaj tako malo doma, ko je poslal svoje poškodovano kolo ljubljanskemu mehaniku v popravo. Dolgo je ugibal oče, kje bi bil „mladi bedak“ kaj iztaknil!

„Aha!“ je vzkliknil solnčnega popoldne zadovoljno in si dejal desni kazalec na čelo. „Fant je zaljubljen! Cherchez la femme! je učil že navihani Sokrat. Kje je magnet? Kod lazi naš muc? He — Jernej!“

Prikorakal je veličastni gospod sluga Jernej Cencelj, ki je prej v sosednji sobi lovil muhe za kratek čas.

„Jernej, ti imaš dober nos, fin nos, tenak nos, da malo takih! Zato pojdi, Jernej, in izvohaj, kod lazi ali kje tiči moj sin Oton, da ga ni skoraj nikoli doma. Tako, Jernej, le pojdi pa srečno izvohaj! Pa da mi ne boš morebiti kaj klepetal drugim ljudem o tem, veš! Zbogom, Jernej!“

„Gospod, ne vem, kako bo,“ se je branil Jernej Cencelj in nedolžno gledal graščaka. „Za take stvari —“

„Zdaj bi moral biti že na dvorišču, Jernej!“

„Za take stvari nisem sposoben, ne zamerite mi, prosim!“

„Ali si še zmeraj tukaj, Jernej? Zdaj bi bil že lahko izvohal in mi poročal, Jernej! Ali ti nisem že povedal, da imaš izboren nos?“

Pojdi, poišči ga! O, Jernej, Jernej! Ti še ne veš, kako si prekanjen! Najdi ga!“

„Če pa ne bo nič?“

„Pojdi!“ je zarohnel graščak, da je ubogega Jerneja kar odneslo skozi vrata.

„Danes jih bo slišal poba bedasti!“ se je ljutil graščak na sina. „Mladino treba večkrat ustaviti in ponižati, če ne se prevzame in podivja.“

4.

Klavrno je krevsal sicer tako ponosni Jernej Cencelj z Javornikovega gradu.

„Najdi ga! Najdi ga!“ je jezno oponašal graščaka in mahal oberoč, kakor bi hotel v višave. „Kje neki naj iščem izgubljeno ovco?“

S kislim obrazom je prikrevsal pred rakoviško vas in po temnih možganih mu je blisnila svetla misel: „Kje neki bo Oton? — V gostilnici! Mladiček ni tako neumen kakor starček, da bi ves božji dan doma prežvekoval lažnive novice. Pa stopimo v imenu božjem malo k Mohoriču, saj bomo takoj plačali!“

Poklical je poliček in se jel ljubeznivo pogovarjati z debelo krčmarico; mimogrede je vprašal, če zahaja mladi gospod Javornik kaj sem? Mohoričeva mamka so odgovorili, da jih je počastil le dvakrat ali trikrat in kmalu odšel.

„Nekaj sem že izvohal,“ se je oveselil Jernej Cencelj. „Nekaj bom že mogel povedati doma!“

Naročil si ga je še poliček, da bi se okrepčal za nadaljnje težavno poizvedovanje. Ko je izpil in plačal, je pohvalil vino, se priporočil in odkolovratil.

„Če ga ni v oštarijici, ga v cerkvi prav gotovo ne bo! Kaj pa nemara pri gospodu župniku? Pojdimo zdaj malo k mežnarčku Bučarčku, ki je tudi dokaj pameten možiček in ga prav tako rad vliva vase kakor jaz. Pojdimo in pobarajmo!“

Drobnooki cerkovnik Bučar je izpovedal, da je bil graščakov Oton le dvakrat pri gospodu Tomažu, obakrat dopoldne, in da sta se mnogo pogovarjala in smejala. „Nekaj kratov pa sem ga videl, da jo je mahal proti Savi doli,“ je dodal prijazni možiček.

„Proti Savi?“ je ponavljal Jernej in težko zakrival svoje veselje, zakaj razsvetlila ga je druga sijajna misel. Razgovarjal se je še nekoliko časa, potem pa po ovinku krenil proti reki. „Ob Savi mu cvete rožmarin, aha, ob Savi! In temu rožmarinčku je ime Mana! Vidiš, Cenceljček, pa si res bolj navihan, kakor si sam mislil! Približaj se zdaj lepo tiho koči ribiča Aleša in vohaj tam okoli! Vohaj, Cenceljček, vohaj!“

Medtem sta sedela Oton in Mana vsa srečna v gozdu na svoji skali, na prestolu ljubezni — tako jo je imenoval Oton — in se tiho pomenkovala.

„Živela bi torej rajša na kmetih kakor v mestu?“

„Rajša. Z očetom sva bila večkrat v Ljubljani. Tako čudno mi je bilo vselej med tistimi visokimi zidovi! Zdelo se mi je; da sva ujeta, in tako čudno so me pogledavali mrzli mestni ljudje! Če sem se obrnila, sem videla, da gledajo za mano bleda gospoda in drugi, kakor bi bila naredila kaj slabega.“

„Moja ljubica je nenavadno lepa,“ jo je prekinil Oton in jo poljubil.

„Kar bala sem se, veš! Posebno sem se bala tistih prismod, tistih škriccev. Grdo bi bilo in greh, če bi ponavljala nerodne besede, ki sem jih slišala od mladih pa tudi od starih dedcev. Nobeden naših kmečkih fantov ne kvanta tako trapasto in nemarno! Greh in grdoba sta v teh hudobnih očeh. Vselej sem hvalila Boga, kadar sem spet zagledala našo Savo! Najrajša bi ostala zmeraj tukaj!“

„Z mano pojdeš pa vendar rada v mesto?“

„S tabo že, s tabo, kamor hočeš.“

„Vsako leto prideva poleti za nekaj časa sem.“

„Kaj pa imaš tukaj ob pasu, Oton?“

Pokazal ji je svoj revolver.

„Oton, daj meni to pištolico!“

„Čemu neki?“

„Treščim jo v Savo!“ je dejala in segla po orožju. On se je zasmel in spravil revolver.

Mana se je delala jezno. Ozrla se je in ugledala kravo v zelniku konec pašnika. Pognala jo je nazaj, nato pa nabrala šopek ciklamnov in ga vtaknila Otonu v gumbnico.

„Mana! Moja ljubica, moja zlata ljubica!“

Tačas je stisnil Jernej Cencelj svojo dolgo, ozko postavo za široko buke ne daleč od „prestola ljubezni“.

„Vse izvohal!“ se je radoval natihoma. „Vidiš, Cenceljček, stari grajski volk je imel čisto prav. Tako si prekanjen, da še sam ne veš, kako! Tak je torej ta spak! Aleševo hodi mladi gospodek ogledavat in kar v hosti vasuje kakor cigan! Gospodič je še ves neumen, pa saj jaz tudi nisem bil dosti bolj pameten, ko sem bil še tako mlad in — gospod Alojzij tudi ne! Otonček dela preglavico svojemu očetu, kakor jo je delal Alojzij svojemu. Taki so gosposki metulji! Oton z Mano — Alojzij pa s Ciliko, ki jo je potem vzela Aleš, najbolj neslan in najgrši dedec v devetih farah naokoli...“

„Beži, no, beži, Mana, saj me nimaš čisto nič rada!“ je rekel Oton nekoliko glasneje.

Mana mu je ovila roke okoli vratu in mu gledala čisto od blizu v oči. Njen jezik ni znal govoriti o ljubezni; o njeni ljubezni so govorile samo izrazite mile oči in povedale več nego najslajše besede. Rahlo je šepetalo nad njima napol uvelo listje, rahlo so se ob skali zibali ciklamni v nežnem gozdnem dihu.

„Presneto se imata dobro, no!“ je priznal Jernej Cencelj sam pri sebi. „Zdaj jima godejo nebesa — zvečer bo pa druga! Tak je ta spak! Lepa je pa ta punca, ta ribičeva Mana, res, prav lepa je, še lepša kakor njena mati Cila, ki ji tudi ni bilo para daleč tukaj naokrog noter gori do Kranja in Radovljice, če kaj vem in se ne motim. Pa kako naglo je vzrasel deklič! Kakor tam konoplja, če je dobra letina. Vre, krop vre, ti spak, ti tak! — bogve, kaj se bo izkuhalo? Nekaj bo, kar že bo. No — dobro sem izvohal, nič mi ne bo mogel stari godrnjavs. Kaj bi še dolgo prežal tod okoli! Dobro se imata Oton in Mana. Naj se! Ali je meni kaj mar? Nič. Ali sem komu varih? Nikomur, ne Otonu pa ne Mani. Kaj bi potemtakem vtikal svoj nedolžni nos v krop! Poglavitno je zdaj to, da o pravem času in srečno odnesem pete. Tak je ta spak!“

Modri Jernej Cencelj se je nemudoma odtihotapil in srečno odnesel svoje suhe pete nazaj proti Rakovici. Ko je dospel do Mohoričeve pivnice, pa mu ni dalo, da bi šel kar tako mimo.

„Pa stopimo, sveti križ božji, še malo k Mohoriču, saj ne bo zastonj! Dobro sem izvohal, to je vredno še en poliček. Treba je, da si malo podprem korajžo, zakaj stari nergač bo hud kakor sam Satan! Ali bo zagodel sinu in morda še meni, Bog pomagaj dvakrat in trikrat!“

5.

„Dobro dolgo ga ni,“ se je jezil graščak Javornik, ki je sedel pri oknu in težko čakal, da se povrne sluga.

Toda Jerneju Cencelju se nikakor ni mudilo. Ko je kolovratil mimo grajskega vrta, se je celo malce ustavil in računal: „Tri poličke sem ga, to je štirinajst grošev in dva krajcarja; za šest grošev sem pa obrazil čevljev in obleke, je pa cel goldinar izgube. Ti spak, ti tak!“

Pobral je lepo jabolko v travi in jel žvečiti, da ne bi preveč dišal po vinu. Ko se je približal grajskemu poslopju, je pospešil korake, izvlekel velik robec in se brisal po licu.

„No-o? Ali si izvohal?“ je vprašal graščak, ki se je preselil na stol k mizi.

„Izvohal, gospod!“ se je odrezal Jernej Cencelj in se neprenehoma otiral po obrazu in vratu. „Vse sosednje vasi sem obletal in se potil —“

„Pri Mohoriču.“

Cencelj si je mislil: Zdajle je pravi čas in zinil ponižno: „Dva polička sem ga pa res, tako je bilo vroče . . .“

Gospod mu je vrgel srebrn goldinar na mizo. Jernej ga je naglo shranil in povedal, kje in kako je našel mladega gospoda.

Gračak plane pokoncu. Ves rdeč v obrazu, zaškriplje z zobmi, se opira oberoč ob mizo in strmi srepo v Cencelja, ki prestrašen stopi nekaj korakov nazaj. Takega ni videl svojega gospoda še nikoli ne.

Težko omahne razburjeni mož na stol nazaj. Ustne mu trepetajo, duši ga. Slabotno zajeca: „Vode!“

Jernej mu da piti. Ko gospodu odleže, veli slugi: „Kadar se moj sin vrne, naj pride precej k meni. Na! (Podari mu še en goldinar.) Ti pa molči! Pojdi!“

Podvornik je veselo pobasal denar in izginil, toda samo na hodnik; ondi je pazljivo vlekel na ušesa.

Ko se je Oton vračal domov, se je zamaknil v misli, ki mu niso bile nove, pač pa so danes vrele močnejše: Mana je popolna v svojem prirodnem bitju. Mana je del prave, nepokvarjene prirode, kakor je reka, gora, skala, cvetlica, drevo, sokol . . . Nobene primesi ni, ki bi motila in kalila praenoto in pračistoto njene prirodnosti. Taka je Mana. Kakšen sem pa jaz? Jaz sem napol umeten produkt. Bleda učenost in hiperkulturalna mehkužnost sta mi zamorili malone vso prirojeno prirodnost. In kaj nameravam za prihodnost? Zamoriti nameravam še tiste žalostne ostanke prvobitne prirodnosti v zatohlih dvorinah velikošolskih in pozneje v pustih pisarnicah ob mrtvih črkah. Kaj bo sad vsega mojega mučnega prizadevanja? To, da se docela pogreznem v neprirodnost in da me še močnejše vklenejo verige kulturne sužnosti. — Upri se! Razbij te verige! Bodi človek, ki živi po naturi in sredi nje, človek, ki je sam svoj gospod, bodi kmet! Vrag vzemi jus! Vrag vzemi vso učenost! Oktobra pojdem k vojakom, da odslužim prostovoljsko leto, potem pa za eno leto v Klosterneuburg ali kam drugam, da praktično proučim poljedelstvo in sadjarstvo. Mana se nauči pri moji teti Lizi vsega potrebnega, pri blagi teti ne more izgubiti čara prirodnosti. Po dveh letih se poročiva. Papa naj reče, kar hoče! Kar hoče! Ako mi bo zoprval in odtegnil podporo, mi bo pa pomagala teta!

Nobenega protislovja ni opazil v teh mislih in sklepih, nobene napake. Veselilo ga je zlasti, da čuti v sebi živo moč, vso jalovo preteklost, „to hinavsko maškarado“, vreči od sebe — prevzelo ga je opojno veselje, da more postati „človek, pravi človek“.

Večerilo se je. Netopirji so letali nad sadnim vrtom in grajskim parkom.

Oton hiti po stopnicah. Zamišljen, z uklonjeno glavo sedi oče pri mizi, podpira glavo z rokami.

„Takoј mu povem!“ sklene Oton. Oči se mu bliskajo, čuden žar odseva od njih. Graščak šele sedaj zapazi sina in se premakne. Osupel mu gleda v plamteče oči in odpre usta, toda sin ga prehiti in mu jame razkladati svoje načrte za bodočnost.

„Oton, Oton, kaj ti je?“ deje oče žalostno in trudno, s hripavim glasom.

Sin se začudi. Pričakoval je, da ga bo papa poleg svoje navade zasmehoval, zbadal, v nič deval, zmerjal. — Jernej Cencelj prižge svetilnico in odide.

„Poslušaj me, ljubi moj sin! Pustiti hočeš jus, pa vendar nameravaš zopet v šolo. Hvališ in občuduješ Manino prirodnost in vendar želiš, da bi bila kolikor toliko izomikana. Prosim, dragi moj, kje je tukaj logika? V tvoji vroči glavi se vse prehitro skuha. Mlad si še. Stoj — ne očitam ti — še si jih boš želel nazaj, zlata leta mladostna. Pokmetil bi se rad, češ, da boš živel bolj prirodni primerno in da se ti ne bo treba suženjsko klanjati in pokoravati puhlim glavam. Verjemi mi, dragi moj, tudi kmet ni svoj — o kaj! — kmet je suženj svojih hlapcev, dekel in delavcev. Toda o vsem tem se pomeniva drugikrat, danes sem pretruden. Le še glede Mane! — Mana ne more biti nikdar tvoja žena!“

„Zakaj ne?“ se razburi sin in stopi bliže k mizi.

„Nezakonsko dete je —“

„Naj bo! Zame ga ni predsodka. Predsodki — budalost!“

Oče vzdihne in pravi tiho: „Saj ne rečem, da bi vaju to oviralo. Ali . . . Oton . . . Mana je moja hči . . . Ti si njen brat!“

„Mana — moja populusestra . . . ojoj!“ zaječi Oton, kakor bi čutil nož v prsih. V glavi se mu vrti, krčevito pritiska roko na srce in ves bled ko mrlič se opoteka proti mizi. Zgrudi se na stol in zakrije obraz z drgetajočima rokama.

Tiho je v sobi. Čuje se le hitro, močno sopenje razburjenega očeta in sina.

Nenadoma se Oton dvigne in poda očetu desnico, rekoč: „Papa, jutri odpotujem!“

„Kajne, k teti Lizi? To bo najbolje. Tvoj sklep me jako, jako veseli.“

„Lahko noč!“

„Lahko noč, dragi Oton!“

Ono noč so slišali Otona še dolgo hodečega po svoji sobi. Drugi dan so ga našli ležečega pri skalí v gozdu za ribičevo kočo. Na ožgani suknji mu je rdel napol opaljen in osmojen šopek ciklamnov. Desnica je oklepala revolver. Streljal je bil dvakrat; šele drugi strel je zadel srce.

*

Učitelj je umolknil.

„No — in polusestra Mana?“ so drezali poslušalci.

„Mano so morali siloma odtrgati od mrliča. Dolgo je togovala za njim . . . no, in potem . . . kaj je hotela revica? Vzela je grajskega mlinarja. Imela je lepo doto. Vsi smo vedeli, od koga. Imenitni Jernej Cencelj je vse razbobnal in raztrobil. Vsako leto okraši mlinarjeva Mana bratov grob s ciklamni.“

„Vaša povest ne dokazuje ničesar, gospod nadučitelj!“ je dejal bojaželjni jurist.

„Saj tudi nisem hotel kaj dokazati,“ je mirno odgovoril stari gospod.

„Zlata prva ljubezen!“ je vzdihnil melanholični uradnik in ponavljal: „Angeli pojo . . .“

Medicinec pa je duhoviti: „Gorenjsko grozdje, prva ljubezen in prve pesmi so navadno kisle. Tak je ta spak! — Marička, še enega!“

Igo Gruden:

Melanholija.

Ko tiha me zamišljenost objame,
da sebi čoln se zdim, ki val ga nese,
ko pred oči mi dahnejo zavese
prežete z vonjem čudežne omame,
ko pesmi, ki v sanjavost zaigra me,
najtišji glas se v mehke vale trese
in nad menoj nebo v brezkončnost pne se, —
o draga, vem: tedaj ti misliš name.

Ko tvoja misel bežna kakor ptica
nemoteno se dvigne iz daljave
in v mraku njena nežna perutnica
spusti se k meni iz noči sanjave:
ti kot moštranca v bajni blesk zajeta
stojiš pred mano čista vsa in sveta.

„Ruch“ in „Mladika“.

Burni dogodki l. 1868. so odmevali tudi v mladem literarnem slovanškem svetu. Vse to, kar se je godilo v prvi pomladi pred petdesetimi leti, ni moglo iti molče mimo mladine, ki je iskala novih poti zdravega narodnega kulturnega življenja. In tako nam je prineslo to leto dva almanaha, ki pomenita nastop nove literarne smeri: na Češkem je bil to „Ruch“, pri nas „Mladíka“.

Značilno je, da so bili naši in češki literarno delavni možje predmarčne dobe v ožji zvezi nego po l. 1848. Prej vidimo nekako stalno zvezo, ki se krepí z dopisovanjem in pošiljanjem knjig. Celó naš Prešeren, ki je bil zelo komoden človek, si stalno dopisuje s Čehi, dasi se ne strinja povsem z navdušenimi dopisniki. Po l. 1848. prevzamejo časopisi ono delo, ki se je prej vršilo v korespondenci. Zato najdemo poslej več zvez med politiki, nego med literati. Vkljub temu imamo nekaj paralelnih pojavov, ki nam dokazujejo, kako se je vzporedno razvijal napredek na severu in na jugu, dasi se je tam vršil v večjem obsegu, z večjimi silami in zato tudi hitreje, nego pri nas. Zanimivo je na pr., da spadata Prešernov „Krst“ in Máchov „Máj“ v isto leto (1836) in dvajset let pozneje nastopita na severu in na jugu dve generaciji, ki se priznavata k tema dvema pesnikoma. Kakor Prešeren pri nas, tako Mácha na Češkem ni bil priznan: bil je romantik-byronist. Zato ga ni sprejela rodoljubna slovanska javnost, ki je smatrala narodnost, slovanstvo, rodoljubje i. t. d. za bistven del poezije. Tekom dvajsetih let, ko je boj za narodnost, slovanstvo in rodoljubje prešel na čisto politično polje, je mladina čutila, da je svet poezije drugje, nego v političnih geslih, in je stopila na pot čiste umetnosti. To smer je zastopal pri nas „Glasnik“ (1858) in istega leta je izšel v Pragi almanah „Máj“, ki je zbral okoli sebe mlade pesnike in pisatelje, častilce Máchove, bojevnike novih višjih svetov. Ta novoromantična šola je trajala deset let. Pri nas ji stopata kot glasnika v ospredju pesnik Simon Jenko in Fran Levstik, na Češkem pa Vitezslav Halek in Jan Neruda. Rekel sem, da med temi novoromantiki ni bilo več one pismene zveze, ki se je gojila med slovanskimi romantiki tridesetih let. Razmere so se izpremenile. Iluzije o popolni kulturni in jezikovni skupnosti so

propadle — skupna pot je bila mogoča edino na političnem polju in še tam je bila težavna. Zato sta hodili obe literarni generaciji samostojno in vendar imata mnogo podobnega: saj sta imeli obe isti cilj. Halek in Jenko sta si precej podobna, oba sta Heinejeva učenca, Jenkovi „Obrazi“ in Halkove slike „Iz prirode“ imajo precej enakega. Istotako je zanimiva sorodnost dveh glavnih bojnikov te generacije: Levstika in Nerude. Halek in Jenko sta se rodila istega leta (1835). Jenko je umrl 1869, Halek 1874. Levstik je bil tri leta starejši od Nerude (Levstik rojen leta 1831., Neruda rojen leta 1834.), dosegla sta skoraj oba isto starost (Levstik umrl leta 1887, Neruda leta 1891). Halek je nastopil (poleg Mája) leta 1858. s svojimi „Večernimi pesmimi“ in je zmagal takoj; bil je slaven na mah in je stal takoj v ospredju nove generacije, Jenkove „Pesmi“ so izšle leta 1865. in so imele popoln uspeh.

Zato pa sta hodila oba bojnika, ki sta se pojavila v tej romantični, lahkotno zaljubljeni, veselo prepevajoči mladi generaciji, bolj trnjevo pot. Oba sta bila robata, trda, samosvoja: pojmovala sta življenje resnejše, nego drugi in podvzela sta težko nalogo: boj za resnico v življenju, v javnosti in umetnosti. Zato je Neruda naletel na hud odpor, ko je l. 1857. nastopil s svojo prvo zbirko „Cvetje s pokopališča“ (Hřbitovní kvítí). Kak vihar so vzbudile Levstikove „Pesmi“, ki so izšle 1854, je znano. Zato Levstik in Neruda celo desetletje (1858—1868) stojita v ozadju pesniške generacije in čakata, da se napojejo mladi škrjančki sladke pesmi ljubezni — njiju čas namreč še ni bil prišel.

Leto 1868. je udarilo s kruto pestjo v vse romantične sanje: tako je udarilo, da je mladim pevcem zastal glas v grlu. Peli so celo desetletje o ljubezni in prirodi, o rožicah in ptičkah, o srca bolečinah in tihih radostih o starih gradovih in bivši slavi: sedaj pa je naenkrat zagrmelo po vseh slovanskih deželah: izdani smo, prodani smo. Ta klic je segel tudi v pesniški slovanski gozd. Začelo se je mogočno gibanje narodov v borbi za obstanek: po Pragi so se valile mase v demonstracijah, mačje podoknice so bile na dnevnem redu, narod se je zbiral na taborih, polagal se je temeljni kamen „Nar. divadlu“, začelo se je preganjanje časopisja in društev, poslanci so podali prvo deklaracijo: ves narod je zahteval stare zgodovinske pravice, vse je stalo kot en mož, pripravljeno na boj do skrajnosti. Istotako je završalo na Slovenskem: poslanci so glasovali za dualizem, razširila se je vest, da so se prodali, naenkrat smo sploh videli, da nimamo nikakega narodnega programa: V ta grozni polom je posegla mladina s krepkimi silami: aprila meseca je izšel „Slov. Narod“, začeli so se tabori, pred očmi naroda vstaja jasen cilj: zedinjena Slovenija, mladina v Gradcu in na Dunaju zahteva jasnosti, med počitnicami se vrši prvi

dijaški shod v Ljubljani, oživljajo se društva. Vsepovsod raste eno samo spoznanje: v preteklosti smo delali napake — treba je začeti vse iznova, na trdni podlagi, z jasnimi nameni. Proč z lažjo, v boj za resnico. Kar je trhlega in slabega, propadi, da more rasti novo mlado življenje!

To so bila splošna gesla javnosti. Kako je to vplivalo na literaturo?

Neruda je to leto zbral nekaj pesmi iz svoje prve zbirke in nekaj drugih, ki so nastale tekom desetletja in je izdal svojo „Knjigo verzov“. A med tem je vzrastle že cel zarod novih mladih sil, ki so hotele izpregovoriti v odločilni čas. Njim na čelu sta stala dva mlada pesnika J. V. Sládek in Svatopluk Čech. Oba sta bila še mlada: Sládek je bil star 23 let (r. 1845) in Čech 22 let (r. 1846). Za Sladkom in Čechom je stalo nekaj drugih nadarjenih in bojevitih glav: L. Quis, Čermak, Červinka, Goll, Krajník, Miřiovsky. Ta družba je izdala almanah „Ruch“ v spomin slavnosti „Nar. divadla“. „Ruch“ pomeni toliko kot „šum“ na pr. slavnosten šum po ulicah, gibanje, vrvenje. In ta almanah pomeni mejnik med staro romantično in novo narodno šolo.

Kaj pa pri nas? Razmere v literaturi so bile dozorele za nov čas. Boj, ki je trajal med starimi in mladimi od l. 1848, se je bližal koncu. L. 1867. je izdal Koseski svojega „Mazepo“, ki je kot priloga „Novicam“ poletel med narod. Spremljala ga je bombastična hvala stare šole. Toda tu je nastopil Stritar s svojo znano kritiko in s svojim prevodom. Zmagal je na vsi črti — toda v boju so propadla tla, na katerih se je borila vsa mlada generacija od l. 1858 — „Slov. Glasnik“ je prenehal izhajati. Tako so bili mladi brez glasila in to ob času, ko je vsepovsod prekipevalo novo, mlado navdušenje. Janežič, ki je bil po svoji naravi tih, miroljuben človek in se je vedno bal prehudih literarnih sporov, je hotel list prepustiti Stritarju, — a Stritar je bil na Dunaju in ni bil še pripravljen. Zato so mladi sklenili izdati „Mladiko“. „Mladika“ je bila „znanivka nove dobe“ (Grafenauer). Vsa preteklost je ležala za nami. Pomladanski vihar je strl zastarele zimske okove in iz starega debla je pognala mlada krepka „mladika“, ki je obetala novo pomlad. Seveda se je poznalo, iz katerega drevesa je zrastle. Stala je še pod vplivom dobe, a v nji se kaže mlada sila, odločnost, volja do zmage. Tudi družba okrog „Mladike“ je bila mlada. Najstarejši je bil Levstik, ki pa je bil po srcu in duši mlad fant; bilo mu je 37 let. Stritar je bil nekaj let mlajši, Jurčiču je bilo šele 24 let. To so bili trije glavni stebri novega pokoljenja, „Mladika“ je bila njih program. Levstik, ki je že dolgo čakal, kje bi povedal nekaj resnice onim gospodom, ki so si v Ljubljani prisvajali vrhovno oblast nad vsem slovenskim narodom, je priobčil v „Mladiki“ par političnih sonetov, ki nas živo spominjajo na zadnje domače boje pred l. 1868.

Izdajstvo, samoljubje in mehkota,
trepet, plemen razdor, neskrb, slepota,
lastnost, s katero opicam smo v rodi,
do vsega gnus, kar s tujstva k nam ne hodi,
to šiba naša je, ta nas storila
v nesrečno ljudstvo je — ne tuja sila.

Zdi se, kakor da je te besede napisal nekdo predvčerajšnjim. Poleg teh sonetov ima v „Mladiki“ Levstik večjo zbirko pesmi iz svojih zadnjih let. Urednik Stritar je podal v „Rosani“ povest v lepem narodnem jeziku, Jurčičev „Sosedov sin“ pa nam kaže najlepši realistično pisani kmečki roman.

Češka generacija l. 1868. je govorila nekoliko drugače nego naša. Tam so bile drugačne razmere. Kar se tiče politike, so bila sičerska mnenja različna — toda po katastrofi l. 1867., ko je zavladal dualizem, je zabučal v vseh čeških srcih vihar, ki se je zbiral v en sam mogočen klic na boj za češko staro slavo, za češko samostojnost. Mi te slave in samostojnosti nismo imeli, zato smo vzeli za svoj cilj to, kar so nam zapustili bojevniki l. 1848.: zedinjeno Slovenijo. Toda v sredini te Slovenije so še vedno sedeli isti ljudje, kakor l. 1848.; bili so samo za 20 let starejši in zato toliko bolj miroljubni. Proti njim se je moral zbojevati boj na vsej črti — zato razumemo Levstikove besede . . . Na Češkem pa je bilo že vse jasno, zato se mladi pesniki stavijo pred kip Matere-Domovine in govore mogočne besede. „Mladika“ je imela prispevke v pesmih in prozi, „Ruch“ prinaša same pesmi.

Na čelu zbirke stoji veličastna pesem J. Sladka pod naslovom: „Tebi.“ t. j. domovini. Ta pesem daje vsemu almanahu svoj značaj.

Pesnik stoji pred ponižano domovino in poje:

Tebi, ki bledih lic, z verigami krog vrata
sediš na tronu, v prah poraženem,
in lovor strgan ti na čelu blaženem
pokriva s senco diadem iz zlata,
kot davni sen o raju skaženem,
ki vzdih iz prs se v smeh ti izpreminja
z bolestnih ust, da, kdor je tebi zvest,
poginil bi, ko ne bi iskal cest,
kjer maščevanje tma bodočnosti zagrinja.
Tebi, ki grudi plašč raztrgan ti zakriva,
in v njem srce, prebodeno od ran,
bolj nego plašč na Tebi razdrapan,
in še sovražnikom je tarča živa.
Tebi, ki v enem veku pretrpela
si več, kot tisočletja narod marsikateri!

Katerega iz njih je sila smela
poleta enega v veliki svoji veri
vrgla v prokletstvo in sramoto za stoletja cela?

„En sam solnčni dan“ — pravi pesnik dalje — „in potem ne-
skončna tma brez zvezd, ena slast — trpljenje brez konca, en sam
polet — od takrat samo umiranje, ena sama zmaga — in po nji večno
robstvo!... Smo narod beračev! Ne moremo ti dati družega nego
pesem...“

To je Sladkova himna mladine te dobe.

Za Sladkovo uvodno pesmijo sledi Jana Bušila pesem „Resurgite,“
ki tudi govori o vstajenju. Na to slede pesmi Svatopluka Čecha, med
njimi ena njegovih najlepših husitskih pesmi: „Husita na Baltu“. Tu
je mladi Svatopluk Čech pokazal, da se v njem skriva bodoči pevec
Adámitov, Žižke Rohača s Siona in drugih velikih taborskih postav.
S krepko dikcijo, z mogočno donečimi verzi, z neupogljivo staročeško
odločnostjo je podal v pesmi pohod husitov na Balt, kjer hoče biti
pokopan stari husit, da bo poslušal šumenje valov, ki bodo govorili
o stari češki slavi.

Kot boj valov, kot hrum in šum viharja
~~grom vóz husitskih~~ v trdo zemljo vdarja,
v njih lica so vojakov zagorela
in žen odkrita čista prsa bela,
sred njih je kelih, v zlatu se leskeči,
duhovnik bled z njim dviga roke svoje,
drvé skoz svet, kakor vihar grmeči,
orožje žvenketa in boben poje.

Njih vodja starec je: Lasje so beli
a ogenj sije iz očij mu smeli.
Kot sveti hram, ki čas preti ga streti,
in večna luč iz njega oken sveti.
Na čelu v blesku rob čelade sije,
oklep na prsih v jasni žar se sklada,
po plečih se v viharju jeznem vije
kot prapor mu sneženobela brada.

Že Balta divji jim šume valovi,
uporno v njih odmevajo bregovi,
junaki pno na skalne se višine
kot morski orli gledajo v daljine.
Ponosno dvigajo možem se glave
in radost ženam iz očij se sveti,
budi spomin se v srcih davne slave,
solz starcem možno ni v očeh zatreti.

In vodja govori: Telo se loči
od duše, kot junak, ko čas napoči.
Tu grob je slaven naš: ta siva stena,
ki v davnih bojih bila je zgubljena,
je zopet naša, pridobljena v zmagi. —
Tu pokopljite me! Kij v mrtvi dlani
in šlem, ki v njem sem bil se pred sovragi,
naj las moj sivi pred vetrovi brani.

To je bila nova pesem stare husitske slave.

Za Čechovimi pesmimi slede pesmi V. Černega, ki vprašuje: Kam
skrijemó naj sramoto svojo?

Kam skrijemo naj to sramoto?
Že v licih ni krvi, da bi zardela,
ni v prsih besedi, ki bi jo odele,
kam skrijemo sramoto svojo naj?

In na koncu govori: „Poslušaj pesem sužnja, to je pesem sužnja . . .“
Ali je čudno, da je Sv. Čech pozneje izdal zbirko „Pesmi sužnja“, ki
so mu priborile ime najbolj narodnega češkega pesnika.

Podobne misli najdemo v pesmih Miřiovskega. V pesmi „Odprite
vrata“ pravi:

Razgrni, zemlja, iz železa dveri,
zagori, plamen plamenic stoteri,
zagrmi, grom, zažari, blisk, se v zarji,
ljubezni žrtev, vzpni se na oltarji.

— — —
Raztrgaj, človek, suženjske okove,
posledni vzdih naj žalosti odplove
o vstani, človek, solnce tvoje vstaja . . .

— — —
Čuj, pesem svobode šumi v daljavi,
ta pesem svobode ti jasno luč obeta,
z njo veliki se bliža praznik sveta . . .

Enake odmeve najdemo v drugi pesmi:

Po koncu glavo, narod moj, spreglej,
izbriši žalost s temnega si čela,
in v njive seme novih nad nasej,
da v njih se bo vsa zemlja razžarela.

V pesmi „Spomnite se padlih junakov“ kliče Sladek v spomin
stare bojevnike, ki so padli v boju za češko svobodo. Poleg teh pesmi
ima Sladek one lepe drobne pesmi iz narodnih motivov, ki so pozneje
napravile iz Sladka pravega selskega pesnika.

Na koncu zbirke ima Zitomir Vrba par pesmi, ki so značilne za dobo. V pesmi „Hej, pozor, bojazljivci“ dobro opozarja na politično mišljenje:

Hej, pozor, bojazljivi vi,
mi plešemo zdaj kolo,
prej stali dolgo smo sami,
zdaj zaigramo solo.

Poskočno nam udarite,
vi muzikanti stari,
z denarjem svojim plačamo,
da kri se nam razjari.

Igrali nam ste žalostne,
njim ste „svobodno“ dali,
tu groš za našo je radost,
da zapoje cimballi.

Le divje zaigrajte nam,
kot tron se ruši v noči,
mi hočemo veselja zdaj,
naj zadnja struna počí.

Ej, pozor, bojazljivci vi,
mi plešemo zdaj kolo,
če z nami vas ne veseli,
zoplešemo si solo.

Zbirka se konča z Vrbovo pesnijo „Effeta“, ki govori narodu:

Predolgo nosil si gorje
in sklanjal tiho glavo,
da smel služiti si doma,
se ti je zdelo — pravo!

Ej, effeta, odpri oči
iz srca robstvo iztrebi,
saj služil drugim si dovolj —
zdaj služi enkrat — sebi.

Tako je govorila češka mlada generacija l. 1868. Seveda je bil to le mal ozek krog vseh onih, ki so čutili v tej dobi isto. Zato je mlada generacija takoj obvladala polje. Drugo leto „Ruch“ ni izšel. Njegov urednik Sládek je odšel v Ameriko, od koder se je vrnil čez nekaj let; dal je pozneje češki literaturi najlepše prevode Shakespearjevih dram in nekaj zvezkov pesmi, ki so izrastle na priprostitih narodnih tleh. Zato je l. 1869. izšel: „Almanah češkega študent-

stva“, ki je predstavil češki javnosti zopet nekaj novih mladih imen. L. 1870. je izšel zopet „Ruch“ in leto na to so izšle „Anemonke, pesmi omladine iz južne Češke“. Vsi ti almanahi pomenjajo samo prehod od ozke romantične dobe na široko splošno narodno in svetovne polje. Pri nas je izšla „Mladika“ 1868. in 1869. Bila je prehod k „Dunajskemu Zvonu“ l. 1870. Stritarjev „Zvon“ je imel zbrati okoli sebe vse slovenske mlade literarne sile. Toda „Zvon“, ki je zazvonil na Dunaju, ni našel v domovini pravega odmeva — zato je s prvim letnikom prenehal. To je bila velika škoda za razvoj mlade generacije. Čehi so imeli v tem času tri večje revije: „Lumír“, „Květi“ (Cvetje) „Osvěta“ (Prosveta). V teh treh listih se je v sedemdesetih letih začela razvijati češka literatura z nenavadnim razmahom. L. 1874. sta se pojavila v literarnem svetu dva nova velika talenta: Julius Zeyer in Jaroslav Vrchlický. Prvi je prišel iz bogate rodbine v Vodnjanih in je videl med tem že Evropo (roj. 1841), poznal je svetovno slovstvo in se je vestno pripravljajal na dela, ki ostanejo za vselej biseri svetovne in češke literature; drugi je bil sin priprostege češkega trgovca, bil je še mlad (roj. 1853), toda njegov talent se je mahoma povzpел nad vse sodobnike. Njegova plodovitost je bila čudovita, njegove knjige so se množile leto za letom in ustvaril je takorekoč sam celo literaturo, saj je napisal nad 100 knjig in v tem oziru nima v svetovni literaturi primere. V novi generaciji sta se kmalu pojavili dve smeri: ena narodna, nacionalistična, druga svetovna, kozmopolitična. Glasniki skrajne češke nacionalne smeri, ki so bili tudi v drugih vprašanih ozkosrčni in skoraj konservativni, so se zbrali okoli „Osvete“, ki jo je urejal Vlček. Glavna pesnica tega kroga je bila Eliška Krasnohorská. Med obema taboroma je prišlo do ostrega boja. Čehi so hoteli biti narod s svetovno kulturo, zato so hoteli presaditi na svoja tla vse, kar ima svet lepega in velikega in ustvarjati so hoteli svoja dela v svetovnem duhu. To je tako, da bo svet govoril o njih. Poezija ne pozna narodnih mej. Umetnost črpa svoje sile iz naroda, a ustvarjati mora za svet. Iz tega razumemo, zakaj je Vrchlický hitel prevajati največja svetovna dela, zakaj je Zeyer podal v svojih pesmih in novelah najlepše snovi svetovne literature. Nemška šola ni imela več učencev; Francozi, Angleži, Rusi postajajo vzori novih Čehov. Velikanska je ta doba po svojem delu in poletu. Tekom 20 let (1870—1890) so ustvarili Čehi one zaklade svoje literature, ki bodo za vselej ostali temelj nadaljnjega razvoja.

Mi se nismo zavedali te važnosti. Tudi pri nas sta bili v teh letih dve struji, ki sta obe izšli iz prejšnje romantične šole: narodna in kozmopolitična. To bi ne bilo nič napačnega, ko bi se ne bila gesla skoraj na obeh straneh napačno pojmovala. Tako je „Zvon“ prestal in naši mladi pisatelji so si s težavo našli — založnikov. Med tem so

tudi nam rastle mladi talenti, ki so prinesli v generacijo „Mladike“, novih sil. Kersnik se je že oglašal, dalje Simon Gregorčič, Aškerc. Kljub vsem oviram je rastle naša literatura. Vsakdanji boj, politika, nedostatek, vse to je uničevalo naše delavce na literarnem polju. Toda leta 1876. so se zopet zbrali okoli „Zvona“ in so skušali predramiti vest domovine. Popolno zmago so dosegli šele leta 1881., ko je zapel v Ljubljani „Ljubljanski Zvon“. Med tem je opešala ena najboljših sil, ki jih je obetala „Mladika“ — Jos. Jurčič. Vkljub vsemu je ta generacija tekom 20 let (1870—1890) tudi nam ustvarila našo književnost; to nam pričajo zbrani spisi: Levstika, Stritarja, Jurčiča, Kersnika, Trdine, Tavčarja i. t. d.

Literarna generacija leta 1868. je stala pri nas in na Češkem pod vplivom političnih dogodkov. Napram prejšnji romantični šoli se razlikuje v tem, da prehaja z ozkih domačih narodnih mej na svetovno polje, da zapušča svet iluzij in fantazij in se bliža pravemu realnemu svetu. Zato imamo v tej dobi začetek češkega in slovenskega realizma, ki je prehajal potem v dve svoji skrajnosti: v skrajno narodno nacionalno smer in v naturalizem.

Okoli leta 1890. se začenja nov prehod. Leta 1889. je na Češkem že nastopil Machar s svojo skepsjo — zbirala se je nova generacija — moderna. Pri nas označuje njen nastop leto 1898., ko so izšle „Vinnjete“ in „Čaša opojnosti“.

Slavnost „Nar. divadla“ v Pragi leta 1868. je bila le en izraz splošnega vrvenja te dobe, kakor je bil Slov. kongres v Pragi leta 1848. le en znak tedanjega strémljenja med slovanskimi narodi. Mladina je razumela svojo dolžnost — zato je šla na delo. Oba almanaha, ki sta izšla leta 1868. nam dokazujeta naš vzporedni razvoj. Zato se mi je zdelo potrebno v tem času opomniti na ta literarni jubilej, ki nas spominja na razmah našega novega kulturnega življenja.

Avgust Žigon:

Prispevek k petdesetletnici.

(Dalje.)

III.

Meseca februarja, ne dolgo za tistim pismom z dné 7. II. 1868., ki je v njem Levstik poslal na Dunaj Jurčiču svojo misel o „Desetem bratu“, in ki imamo v njem prvi glas o nameravani „Mladiki“, je moral z Dunaja poslati dopisnik „K.“ Janežiču v Celovec naslednji nedatirani dopis, ki ga je prinesel o takratnih naših dijaških krogih dunajskih v tretji številki svoji dné 1. marca 1868. na str. 117/118 celovski Glasnik:

Iz Dunaja. K. — Pred enim meseci smo bili „akademični meščanje“ skupaj stopili in smo ugenili, da ni dobro, če vsak sam sebi poje in pije, slovenščuje in politikuje. Rekli smo, da bodimo vsi eno telo. In zgodilo se je tako. Speli in zvezali smo se z dobro voljo, in rojeno je bilo društvo „Sava.“ Štiridesetglavna ta Slovenka začne živeti v strahu božjem, v rodoljubji, v dobrem imenu pred Bogom in pred ljudmi. Družabno smo vsako sredo pivo pili, peli „Naprej“ in druge himne, brali in poslušali humoristična in vednostna berila — vse pro patria. In mislili smo, da bo zmerom tako. Ali Slovenec misli, Hrvat obrne. Pridejo Hrvatje in Bolgari in pravijo: „Mi vsi smo kri od ene krvi, meso od enega mesa. Ne spodobi se, da bi dva želodca imeli in dve srci. Skupaj je denimo.“ In mi smo kupe povzdignili in smo djali: „živil mi in vi!“ In začela se je „Sava“ izliviati v „Velebit“ in iz tega pravijo, da se bo rodil slovensko-hrvaško-bolgarski „Jug.“ —

Nedavno smo imeli vsi slovanski študentje skupni shod in kmalu enkrat ga bomo menda zopet imeli. Lepó je in človeka na-|vduši, ko vidi, da ni prazna beseda, da smo sinovi ene matere. V edinstvu poglavnih misli in teženj se vidi, da smo bratje. Enega pak živo pogrešamo, do popolnega edinstva: jezika. En parlamentaren, djal bi diplomatičen jezik moramo imeti, da se bomo prav popolnoma umeli med seboj.

Toliko o družabnem življenji. V literarnem smo tudi krepki ali vsaj ne zaspani kakor marsikje v domovini. To boš Ti spričal, „Glasnik!“ Saj največ od tod dobivaš dušne hrane: tvoji poglavitni delalci: Celestin, Jurčič, Levec, Stritar — so v naši sredi. Kakor za gotovo vemo, misli Jurčič izdati: „Slovenski Almanah“ za l. 1868., ako dobi dovolj materijalne podpore po naročnikih. To, se ve, ni gotovo. Žalostno je, da se zlasti lepoznanstvo in poezija tako nekako v kot postavlja, kakor nekaj nepotrebne in sicer celó po tistih, ki bi imeli dolžnost prvi pospeševati literarno delavnost.

Jurčič je dobil za svoj almanah prineskov od več boljših pisalcev, da smemo reči, da se bo ta almanah brez posebne skrbi pridružil naj bode h kateremu hoče

poprejšnjih slov. almanahov in lepoznanjskih knjig. Zato upamo, da Slovenci ne bodo z malomarnostjo pustili tega dela, da bi v miznici obležalo.*

In k poslednji zvezdici je dodal Janežič pod črto še svojo pripombo:

* Velika važnost lepoznanstva v vsakej literaturi in sloveče ime izdateljevo kot pripovedovalec mora biti vsem prijateljem domače lepoznanjske književnosti zadostno priporočilo, da pritekó izdavi „slov. almanaha“ vsi slov. rodoljubi v prav obilnem številu na pomoč; sprejeli bodo za malo krajcarjev prav zanimivo berilo g. izdajatelja pa spodbudili še k večej delavnosti na polji lepoznanjskem. Vredništvo „slov. Glasnika“ bode rado nabiralo naročnike za omenjeno delo; glejmo, da spoštovanje našim najboljšim pisateljem tudi v djanji pokažemo. Vredn.

Dné 1. marca 1868. je torej stopila tu vest o „Mladiki“ že — v javnost. Vendar še brez tega imena, kar priča kakor Levstikovo pismo z dné 7. II., da se Jurčič m. februarja še ni odločil za ta naslov „slovenskega almanaha“. Priča pa nam ta dopis tudi, da si ni bil Jurčič o tem času še gotov zadostne gmotne podpore, ter da je zató še vedno dvojil, ali bo mogel svojo namero uresničiti.

Najbolj pa nam je ta dopis važen, ker nam odpira pogled v tisti krog, ki je iz njega pognala in dorastla „Mladika“. A ni bilo dijaško društvo „Sava“ ta krog, ampak dunajsko „Literarno društvo“, ki ga je bil ustanovil sicer Jurčič, a imel v zimskem semestru šolskega leta 1867. 68. pa že Stritar popolnoma v svojih rokah, — kakor priča Levec, ki je o tem društvu pisal 4. dec. 1867. takrat še gimnazijcu Janku Kersniku, da „ima samo pet udov; ti so: Stritar, Jurčič, Celestin, Jože (ne Viljem, astronom) Ogrinec — und meine Wenigkeit. Čudil se boš morda temu ter me nevoljno vprašal: kaj ne zna nihče drugi izmed dunajskih Slovencev pisati kot vas pet? Jaz ti na to ne vem drugega odgovoriti kakor: da je Stritar tako hotel. Njegovim besedam pa bolj verujem kot Mojzesovemu Pentateuchu. Ta človek je zlatega denarja vreden; pozna vse literature na svetu, ima estetiko popolnoma v glavi in vrh tega veliko zdrave pameti, bistrega uma, čutečega srca in neko posebno moč jezika. Umetnik je od nog do glave. Ko bi se tukaj nič drugega ne naučil, kakor kar od njega slišim, vedno bi moral vsodi hvaležen biti, da me je na Dunaj pripeljala. Shajamo se vsako drugo nedeljo pri Celestinu; vsaki čita, kar je med tem časom spisal in potem sodimo sestavek. Janežiču smo pisali, da se mu zavežemo za vsaki Glasnikov list poslati mu dosti gradiva, če se tudi on nam zaveže, da ne bode nobenega sestavka vzel v Gl.^[asnik], ki bi ga mi prej ne preščetali. Tako misli Stritar Gl. malo izčistiti ter s časom dober, bolj liberalen list napraviti iz njega.“¹ Če poroča dopisnik „K.“² Glasniku, da so glavni sotrudniki njegovi Celestin, Jurčič, Levec, Stritar „v naši sredi“, t. j. v društvu „Sava“, nam pojasnjuje tu Levec, da je ta četvorica z Ogrincem bila posebno društvo zase, izven „Save“, — pod po-

¹ Objavil dr. Prijatelj. (Naši zapiski 1901., 77).

² Morda Ivan Kos, ki je tisto leto z Ogrincem urejal Glasniku „šah“.

glavarjem Stritarjem, s posebnim svojim literarnim glasilom — Glasnikom! Kar našemu slovstvu nekoč tista literarna združba okoli patra Deva, kar potem Zoisovo omizje, za njim Čopova akademija, — je postalo poslej za naše slovstvo to društvo: petorica, ki si je pridobila ter razbila Janežičev Glasnik ter napravila takó prostor novemu listu, — novi dobi. Kako pa je bil l. 1868. Janežič res povsem v rokah tega društva, nam priča *tudi tisto njegovo pismo Jurčiču z dné 7. marca, ki v njem prvič ponuja svoj Glasnik — Jurčiču in Stritarju, pišoč:

Dragi prijatelj!

Upam, da ste moje zadnje pismice z 12 gld. prejeli. Danes ponavljam prošnjo, da mi nadaljevanje novele kmalo kmalo pošljete, sicer se preveč zamerimo Glasnikovim bralcem.¹ G. Stritarju sporočite, da se mu srčno zahvaljam na njegovem V. kritičnem pismu, ki pride od besede do besede v prihodnji Glasnik.² „Cvetnik slov. slovesnosti“ pošljem Vam in drugim gospodom, ko bode ves dovršen. Drugi snopič se ravno tiska, poslednji izide konec majnika. Poslednji razdel bo obsegal razno podučno tvarino; od g. Celestina imam zanj že pripravljen spis „O potovanji človeške omike“; ali ne bi mogli tudi Vi kaj spisati za ta predel? Sicer bom moral porabiti, kar ste pred dvema letoma pisali [] o „slov. pripovedih in pravljicah“ []. Jako ljubo bi mi bilo, ko bi mogel priobčiti tudi kaj krasoslovnega iz g. Stritarjevega peresa, ki mu po njegovih mislih še Levstikovo ni kos. Tako krepke proze še nisem || bral pri nobenem slov. pisatelji. Jako primeren spis bi bil po mojih mislih „Kako nalogo ima poeziji“³ ali podobnega kaj. Ni treba, da bi bil sestavek posebno obširen; 2, 3, 4 strani bile bi zadosti. Prosim, sporočite mu mojo prošnjo; snov naj si sam izbere, vsaj on sam vé, kaj je odrasli mladeži primerno za berilo v višej gimnaziji. Ta prošnja veljá tudi Vam.

Če ima g. Levec kako pripravno pesmico za 4. list, lepo ga prosim; razun Vaših nimam nobene pripravne.⁴

¹ Izhajal je to leto v Glasniku Jurčičev „Doktor Karbonarius. (Povest iz prejšnjega stoletja.)“ Ostala pa je ta novela nedokončana; Janežič sam piše v zadnjem listu svojega Glasnika, v „Naznanilu“ na str. 236, dné 1. VI. 1868: „Jako nam je žal, da ne moremo v tem listu pričete lepe Jurčičeve novele dokončati, ker nam g. pisatelj žalibog še ni poslal konca do današnjega dneva. Z Bogom. — V Celovcu 27. majnika 1868. Vredništvo.“

² Izšlo je pod naslovom „Kritična pisma V.“ v Glasniku 1. IV. 1868.; bilo je to tisto znamenito pismo za Prešerna in zoper Koseskega, ki je vzbudilo silnega hrupa v Novicah ter sploh v „stari“ stranki, in ki ga je Levstik še l. 1881. tako slavil v svoji oceni Kleinmayrove Zgodovine slov. slovstva. (Lj. Zvon 1881, str. 631).

³ Pisna hiba nam.: poezija.

⁴ Izšla ni na čelu 4. lista v Glasniku ne Jurčičeva ne Levčeva nobena, ampak tisti slavni trije soneti Stritarjevi zoper esteta Bleiweisa: „Solncu in mescu“, ki se jih je bil Janežič 1. I. 1868. na str. 19. še branil. češ, da je drugi preoster!

G. Kosu ali Ogrincu prosim sporočite, da dveh šahovih nalog ni bilo mogoče zadnjic v list vzeti, ker mu je Haase premalo slik poslal; pa je že pisal, da se mu jih še kaj pošlje.

H koncu še eno vprašanje Vam in g. Stritarju, ktero pa naj ostane za zdaj med nami tremi. To sami veste, da sem jaz, kar se lepoznanstva tiče, prava nula; Glasnik sem osnoval in ga pri življenji ohranil v kljub mnogoterim nezgodam, ker ga ni bilo, da bi bil hotel našej zapuščenjej beletristiki podpornik biti. Obračam se k Vam in g. Stritarju, ali ne bi hoteli prihodnje leto Vi in on vredništvo Glasnikovo v roke vzeti; dobiček bi delili med seboj; kar se tiče zgube, pa bi že jaz hotel vsaj za pol leta porok biti, samo da se več ne sme osnovati. Utegne se za družnike sv. Mohora in sploh za prosto ljudstvo osnovati beletrističen in podučen polmesečnik; in če bi se to zgodilo, bilo bi po mojih mislih najboljše, da izhaja Glasnik kot četertletnik ali še bolje kot polletnik, kakor se mi je že od več strani nasvetovalo. To za zdaj na kratkem s prošnjo, da ostane med nami, dokler se v tej zadevi kaj določnega ne sklene. Z Bogom

Vaš

V Celovcu 7/3 68

Ant. Janežič.

Pošljite mi v tej zadevi kmalo Vaše in g. Stritarjeve nasvete!

IV.

Kaj sta odgovorila Jurčič in Stritar Levstiku na njegovi pismi z dné 27., odnosno 28. II. 1868., spet ne vemo; Levstik nam tudi teh dveh odgovorov ni ohranil. A da sta mu odgovorila, priča nam Levstikov naslednji odgovor Jurčiču iz zadnjih dni že meseca marca:

Dragi prijatelj!

V Ljubljani 28/3 868

Jako žal mi je, da te nej o velikej noči v Ljubljano, kakor si obétal.¹ Mojih pesmij, katere sta odločila za „mladiko“, nej bila še nobena nikder natisnena. Kritike o Mazepi nejmam še za tisk gotove, vendar ti jo skoraj pripravim. Zagar² je uže on dan imel okolo 80 naročnikov na „mladiko“ nabranih; pozneje morda jih je še kaj pristopilo; ali ti nej še nič pisal o tem? Pri Egru bi ne bilo pred začetkom nič treba plačati, samo to se bojím, da bi Klein, Egrov faktor, vse stvari predolgo ne vlekel, vendar hočem ž njim govoriti i povedati Levcu, da

¹ Bila je Velika noč tisto leto šele dné 12. aprila. Torej pomeni tu Levstikova beseda bodočnost: da te ne bo o Velikej noči v Ljubljano.

² Žagar Dragotin je bil računski uradnik pri dež. odboru, in sicer „kontrolor pri deželni blagajni“, osebni prijatelj Levstikov, ki se je udeleževal tudi dela za dramatično društvo. Levstik ga je kesneje (1869.) pritaknil iz neke hipne srditosti v svoje „Sanje“.

ti o tem odpiše.¹ Pesmi „Umeku“ pa nej mogoče natisniti.² Stritarju sem še odgovora dolžan. V kratkem mu odpišem, da se mu zahvalim za tragedijo, katera mi je bila jako jako po godi. Pravi humor veje iz nje! Škoda je, da se zdaj skoro ne more natisniti, jer je politična, torej nekoliko zastaréla pa tudi ne bi služilo, zdaj mahati dr. Coste, ko je uže tako razbit, da sam svoje cápice okrog sebe pobira!³ Kar se tiče moje pesmi: „vsak ob svojem času“, naj vama⁴ povem, kaj ima v sebi, i tem bolje, jer se je njeno prerokovanje izpolnilo. Moj prijatelj v njej je „popóvstvo“, a „kmetije“ so národ, kateri so [popi] topli i trli s konkordatom itd., ali tega je moralo biti konec, morala je priti doba, v katerej se popi tepó, v kateri se jim vračuje, kar so posodili itd. Res je ta ideja tako v mrak zagrnena, da je nej mogoče uméti, kam meri(m);⁵ ali v prvem spisu je bil „prijatelj“ na ravnost „pop“ imenovan, ter namesti „kmetov“ so bile druge osebe,⁶ a ker sem bil uže poprej naménjen, to pesem kde dati natisniti, moral sem vse prenarediti, kajti sicer bi je ne mogel na dan izpraviti; zadnja leta bi se morda bilo uže dalo, nego jaz nejem več utegnot misliti na „pesmi.“⁷ Večkrat me je smeh šegatal, ko sem videl, kako si je ta ali ta glavo ubijal s [to] pesmijo, pa je vendar nej mogel umeti.⁸ Stritar je vrlo dobrega i lepega lica, kakor vidim iz njegove, poslana mi fotografije, če je tak — i gotovo je — precej bi ga jaz bil poznal, kader i kder bi ga bil videl. Pozdravi ga za zdaj! Ali bi ne mogel [prve] korekture svojih pesmij jaz dobiti v roko, če se bode „Mladika“ tudi na Dunaji tiskala?

Zdrav bodi!

Levstik.

Er Botgebörn | Herrn Josef Jurčič | Herr der Philosophie an der Universität
in Wien | — Poštni pečati: LAIBACH Stadt 29 5 (na znamki); . . . WIEN 30 III 68.

¹ Bil je torej tu Levec že v Ljubljani — na velikonočnih počitnicah ter je pač že obiskal osebno Levstika; najbrže je prav Levec povedal Levstiku, da Jurčiča za Veliko noč ne bo v domovino, ampak da ostane za praznike na Dunaju. V Jurčičevi zapuščini ni takega pisma Levčevega, kakršnega tu napoveduje Levstik Jurčiču.

² Levstik misli tu pač svoj sonet o Umku: „Abúna Sóliman“. (Zbr. spisi I. 216).

³ Kar Levstik označa tu za „tragedijo“, je le kratek nastop (dialog) med Bleiweisom in Costo, naslovljen „Bela ruta“. Ohranjen je med Stritarjevimi rokopisi ter izide v novi izdaji njegovih spisov. Vsebina pa mu je, kako je Bleiweis naredil Costo iz Velenemca za Slovenca. (Izporočilo drja. Prijatelja.) Približno torej isto, kar je bičal tudi dr. Zarnik l. 1872.: „Proti ‚očki‘ (dr. Bleiweisu) nimamo nič, toda Costa, ki se je prelevil iz Nemca v navideznega Slovenca, ga zapeljuje na krive pote in se mora odpraviti.“ (Dr. J. Vošnjak, Spomini II./60.)

⁴ Rokopis: vamo.

⁵ Levstik je tu najpoprej zapisal: merim, pa je potem zadnjo črko prečrtal; brati je torej: meri.

⁶ Te prvotne oblike pesmi Levstikove nimamo nikjer več ohranjene, tudi ne v njegovi ostalini.

⁷ Zakopal se je bil od l. 1866. v slovenski slovar in ž njim v filologijo, pa opustil poezijo in sploh beletristiko.

⁸ Dajal je torej Levstik to pesem v rokó pač raznim svojim prijateljem v rokopisu, ker dotlej še ni bila natisnjena.

Povzeti nam je mogoče iz tega pisma, da je Jurčič odgovoril Levstiku: katere Levstikove pesmi naj bi prišle v „Mladiko“, a poleg teh pa tudi njegova kritika o Mazepi; tisk almanaha pa naj bi prevzel Eger v Ljubljani, na lastne stroške Jurčičeve, — ker na Dunaji „Mladike“ najbrže ne bo mogoče tiskati. Izmed Levstikovih pesmi sta le dve, ki o njih izvemo, da sta jih poleg drugih določila Jurčič in Stritar za svoj almanah: sonet „Abuna Soliman“ in pa satiro „Vsak ob svojem času“. Imela sta namreč Jurčič in Stritar debelo zbirko Levstikovih pesmi, prirejeno za tisk, že od l. 1866. na Dunaju; poslal jimia jo je bil tega leta Levstik za II. ali III. zvezek Wagnerjevega „Klasja“, pa je poslej ostala v njihovih rokah do „Mladike“, ki sta zanjo zdaj izbrala iz nje nekaj pesmi po svojem okusu. Vrnil je Jurčič Levstiku to zbirko njegovo šele s pismom z dné 20. aprila 1868., in ohranila se nam je potem srečno v Levstikovi ostalini do današnjega dné.

Stritar pa je bil poslal Levstiku s pismom, ki mu do gorenjega dné Levstik še ni odgovoril, dvoje: fotografijo svojo in pa dramatični nastop „Bela ruta“. Več o vsebini Stritarjevega pisma pa iz Levstikovega odgovora žal ni posneti.

V.

Zdi se, da je za tem Levstikovim pismom nastopil daljši premor, tja do 20. aprila 1868.: Jurčič vsaj pravi tega dné v svojem listu, da pridejo v „Mladiko“ na prvo mesto tiste Levstikove pesmi, ki mu jih je „v zadnjem pismu zaznamoval“, — iz česar bi bilo sklepati, da ni bilo nobenega novega dopisa Jurčičevega Levstiku za onim, ki mu zgoraj Levstik dné 28. III. odgovarja. Stritar pa je najbrže pisal nekako sredi m. aprila še enkrat Levstiku kratko poročilo, kaj je poslal Novicam — za odgovor.

Nastopili so bili namreč tik za gorenjim Levstikovim pismom v našem javnem literarnem svetu m. aprila 1868. dogodki, ki so našo trojico spravili nekako iz tira.

Dné 1. aprila je prinesel Janežičev Glasnik tisto V. kritično pismo Stritarjevo — zoper Koseskega, a na čelu pa tiste tri sonete Stritarjeve „Solncu in mescu“ — zoper Bleiweisa. Glasnik je s tem dregnil — v sršenovo gnezdo.

Že v sredo 15. aprila so zaropotale Bleiweisove „Novice“, ki so v svojem 16. listu (na str. 127) prinesle srdit, a z odprtim imenom podpisan dopis Cigaletov „Iz Dunaja 9. apr.“ — zoper „Stritarjev zarobljen nalet na zasluženno slavo našega Koseskega“. Zamerili so Stritarju njegove „nedostojne (!) besede o Koseskem“, očitali mu, da njegovi soneti „v Glasniku zapeti solncu in mesecu — nimajo pesniškega vzleta“, ter „da jim manjka divne ubranosti, s katero se odlikujejo pesmi Koseskega“. A Stritar se za vso to zamero in vse te očitke ni

zmenil; oprijel pa se je izmed vsega le enega, — Cigaletovega poziva: „Naj poskusi Stritar posloveniti en sam tak odstavek“ — namreč iz Mazepe, ki ga je bil Koseski prevedel vsega! Izšel je ta poziv v Ljubljani v sredo 15. IV., in prišel je Stritarju na Dunaju pred oči najbrže šele naslednjega dne, 16. IV., torej v četrtek; a že 23. IV., torej takoj drugi četrtek, pa mu poroča Levstik, da — Novice, ki jim je bil tisto leto „odgovorni vrednik Janez Murnik“, tajnik kmetijske družbe ljubljanske, odgovora ne vsprejmejo: prvih 231 verzov iz Byronovega Mazepe, ki jih je bil Stritar, kakor sam piše Levstiku, poslovenil v štirih dneh, — torej od 16. do 20. IV.!

In glej, mesec dni za Cigaletovim dopisom, pa se je tu dné 8. maja v svoji 19. številki (na str. 150) spomnila še Jeranova „Danica“, da brani Umkovo epopejo „Abuna Soliman“ in „pesnika Koseskega“ zoper Prešerna!

Bili so to dogodki, ki se jih je Levstik še l. 1881. spominjal s posebnim veseljem; kar ogrelo ga je, ko je v I. letniku „Ljublj. Zvona“ (na str. 631) takole sklepal svojo študijo o Koseskem:

„Mogel bi kdo vprašati: če je Koseski res tak, to kakó li, da mu uže poprej niso ustavili rabe? Odgovor ní težak.

Poprejšnja léta se zategadelj ní lahko moglo to stvoriti, ker je ondaj večini izmej Slovenov, in tudi možém, kateri so imeli novine v rokah, zdel se Koseski brez dvojbe največji pesnik svojih časov na zemlji: mojster pevcev! Zatorej ní bilo nikder glasila, v katerem se je ta stvar dala brez okoliša povedati, ako tudi se je tu in tamkaj uže tedaj o njem takó sodilo, kakor je dostojen. Vender se je bil poleg vsega tega našel urednik slovenskih novin, ki se je predrznil resnico natisniti in s tem skočiti v opasnost, katera mu je izvéstno pretíla, kakor je sam dobro védel, čemur se tem bolj čudimo, ker oménjeni urednik ní bil nihče drug, nego li boječi, krotki Janežič, ter našel se je tudi pisatelj, ki je izpregovóril in čast slovenskega vkusa otél uže v tej dóbi, — mož, kateri ondaj še toliko ní znan bil, kolikor je zdaj slaven. Vreden je naše hvale. Ta mož je bil g. Stritar! On je 1868. léta v 1. dan aprila méseca v „Slovenskem Glasniku“ na 133. stráni in dalje o Koseskem pisal takšno resnico, kakeršne pred njim še nikoli nihče!

„Novice“ so namreč bile nekoliko poprej v dokladi prinesle Koseskega „Mazepo“, pripovédno pesen, preloženo iz Byrona. To priliko si je Stritar vzel, Koseskega malo tanje pregledati.

A poslušajmo, kaj se je zgodilo potem! „Novice“ so takój v 15. dan aprila na 127. str. „tabor knownothingov“ (ničevédcev) imenovalé vse óne, kateri se niso hoteli Koseskemu uklanjati, a Stritarja poklicale na boj: naj sam izkusi preložiti le en odstavek te Byronove pesni! Oglasila se je nanj potlej v 8. dan maja še „Danica“ na 150. str. A kam se je zdaj Stritar obrnil? — Spisal je odgovor in pridejál mu Byronovega „Mazepe“ prvih 230 gránesov, na

slovenski jezik preloženih iz angleščine, ter vse to poslal „Novicam“, katere niso natisnile ni odgovora ni priloge!

Imel je potem Stritar samó še jeden pot nezagrajen: ta je bil „Slovenski Glasnik“. Zatorej njemu pošlje odgovor in svojo oceno o Koseskega „Mazepi“, ter jej pridene uže nad 280 granesov iz rečene pesni Byronove. A zdaj zopet sirota Janežič ní védel, kam bi se dejál! Vender se je naposled še nekako dobro izmotal iz te zádrge. V „Slovenskem Glasniku“ je namreč od 222. strani dalje najprvo ponatisnil vse „Noviške“ in „Danične“ besede, ter za njimi takoj prostor dal Stritarjevemu odgovoru in prelogi v istem číslu svojih novin. Takó se je godilo še 1868. léta!

O tej prilíki je Stritar pokazal sijajno, koliko more! in to dejanje mu je treba zabeležiti v letopis naše književnosti, če tudi g. Julij pl. Kleinmayr molčí o njem. Vender je Stritarju ves trud bil zamán! Koseski je ostal mojster pevcev tudi po sedáj, kakor so ga imenovali poprej.“¹

Pa tudi Levstik sam je bil posegel o tej prilíki l. 1868. v boj: oglasil se je, prav tako nemudoma kakor Stritar, v podlistku „Slovenskega Naroda“ zoper Cigaleta s člankom „Objektivna kritika“, ki sta mu jo prinesli v Mariboru številki 9. in 10. dné že 21. in 23. aprila s podpisom „M. B.-č.“, še isti teden torej za 16. listom „Novic“, ki je bil objavlil 15. IV. Cigaletovo mahanje. Iz tega sledi, da je dobil tu Cigale svoj prvi odgovor, ker so Stritarjevega „Novice“ bile odklonite ter s tem zapoznile. Vendar pa se zdi, da pobija Levstik v tem članku hkrati od strani tudi Svetca, ki se je bil 15. januarja 1868. v „Novicah“ (na str. 23) nekaj oglasil za „objektivno“ kritiko.²

Imel pa je ta spor z „Novicami“ v Levstikovem delu še drugo posledico: prekinil mu je njegovo razpravo „Die slavischen monatsnamen von Dr. Franz Ritter von Miklosich“, ki so jo „Novice“ prinašale od 11. do 18. lista, od 11. marca pa do 29. aprila 1868., — kar na sredi, ob mesecu „Juniju“; navzlic opombi „Dal. prih.“ ni Levstik poslal „Novicam“ nadaljevanja. Oprijel pa se je bil poslej še bolj „Slovenskega Naroda“, ki je bil začel 2. aprila izhajati v Mariboru, ter mu pošiljal ostre članke in nepretrgoma dopisov iz Ljubljane.

Vendar pa vsled vsega tega niso zanemarili „Mladike“; Levstik je bil izbral in priredil zanjo svoje „pesmi“, Stritar pa zložil uvodni

¹ Fr. Levstik, Zgodovina slov. slovstva. (Lj. Zvon 1881./631 = Zbr. spisi V./181)

² „Kritike se ne branimo — ali stvarna, objektivna, zvedenska mora biti; a take, ki se v razloge malo ali nič ne spušča, temveč le osebe grdí in opravlja, ne potrebujemo; ona nikomur ne koristi, škodi pa mnogo, ker ljudstvu zaupanje pokopuje do narodnih mož, razprtije dela in celi narod pred tujim svetom ponižuje. Ako niso vredni zaupanja in spoštovanja tisti, ki so med prvimi, kdo ga bo imel do onih, ki so zadej? Ali je pa mogoče, da bi tako občestvo napredovalo ter potrebno moč in veljavo zadobilo, lahko vsak sam presodi. Brez zamere! Svetec.

sonet „Mladiki“ ter pripravil prvo polovico svoje povesti „Svetinova Metka“; pa se je pod konec m. aprila 1868. vsled tega razvilo naslednje dopisovanje med Dunajem in Ljubljano:

1. Jurčič in Stritar Levstiku:

Dragi prijatelj!

Na Dunaji 20 apr. 1868.

Pošiljam Ti tvoje pesmi nazaj. Sè Stritarjem obžalujeva, da n_[e]i|j|so¹ svojega namena dosegle t. j. da ni klasje žalostnega spomina vsaj tako dolgo živelo, da bi bile še tvoje pesmi na belo prišle. Mrtve tudi tako niso ležale pri Str., brali smo j_[ih]e večkrat kedar je bilo nas na večer v Stritarjevem stanovanju kaj več skupaj. — Ob enem pa ima_[m]va prošnjo do tebe — in to je glavna namera tega pisma. Ni mogoče Mladike tukaj tiskati. Kakor je nama neprijetno da bo pri Egru tako dolgo tiskanje trpelo, sva prisiljena tiskati jo tam. Nerač te obkladam s temi sitnostimi, pa ker vem da si dober mož, upam da _[zara]dobrej reči na ljubo ne boš odrekel če te prosim: da priložen uvod in začetek povesti tekoj oddaš v tiskarno kakor tudi tiste svoje pesmi, ktere si dovolil po _[mo]najinem zadnjič naznanjenim izbiranju natisnoti _[dati]. Želiva da bi se tisk precej začel, druge rokopise pošljeva _[brz]v enih dneh. Mladika naj ima obliko Jane-žičevega Cvetja samo za dve vrsti naj bode daljši _[po dolzem]. Papir izberi čeden. Tiska naj se v 1000 (tisoč) eksemplarih. Kar se cene tiče, ne bomo se pulili. Do zdaj imamo na tihoma² in po vrhu nabranih okoli 600 naročnikov tedaj bomo plačali lahko. Torej naj Klein ceno sam postavi, zmeni se ti ž njim. Reci mu da pridenemo radi 1 gl. ali dva _[na polo], ako se tisk pospeši da bi bila stvar _[končana] v kacic 3 tednih ali vsaj tako brž ko mogoče. Na prvi strani naj se tiska naslov kakor Ti ga prikladam. Na drugem listku brez številke³ kot predgovor pesem priložena „Mladika“ sama na enem listu, tako da druga stran prazna ostane. Pod I. se tiskajo Tvoje pesmi, ktere sem Ti v zadnjem pismu zaznamoval in „glumači“ in če _[si]morda še ktero sam hočeš prideti. Pod II. potem povest „Svetinova Metka“, ktere cele ne pošljem, ker Str. ni še konca ustvaril. To povest je Stritar-_[jevo] mladostno delo, prvo njegovo. Težko sem ga pripravil da jo je dal. Škoda bi bilo, ko bi se bila izgubila, zakaj ima nekatere scene kakor lepših ni v vseh naših novelah, kakor boš sam sprevidel.

Zdaj pa še eno prošnjo, ktero se ti malo bojim stav_{[l]jajiti}. To je zastran korekture. Prav rada bi, ko bi jo utegnil _[vsaj t]Ti prevzeti. Saj

¹ Prvotno je zapisal Jurčič tu: neso, potem pa preko e najpoprej i, in končno zraven še j. Očitnoda vsled Levstikovih novotarij.

² Rokopis: tihomo, kar je pač le pisna hiba.

³ Rokopis ima: številke.

menda [Ti] je vendar mogoče eno uro na dan utrgati svojemu jeziko-slovju. Če boš mogel tako dober biti in prevzameš korekturo, drži se kar se jezika dostaja srede [med] denes splošnih oblik in [t]svoj[o]e slovnice[o]e [pa] Izdajo [naše] Mladike sem začel pripravljati najbolj zarad tega, da bi Stritarja malo bolj priklenol in privabil v naše ubogo literarstvo in ta namen sem dosegel, kajti mož je napravil blaga za več kot pol prostora. Če imam katero zaslugo za slov. slovstvo (ne misli da se čem bahati) gotovo sem te najbolj vesel, da sem Stritarja „zapeljal v bratovščino“ pisalcev. Sam mi je že večkrat djal, da se morda ne bi bil [morda] nobenkrat oglasil, ko bi ga jaz ne bil v klasje [in po], vklenol. Lehko si potem misliš kako me je jelo ko sem v zadnjih Novicah bral Cigaletovo nepoštenost. Stritar sicer pravi da ga to ne zadeva čisto nič, pravi da [ga] je celo dobro zanj, ker je zdaj prisiljen odgovarjati in dokazati da ni tak „ničevdedec (knownothing)“ kakor stari s svojega viška prave. Vendar se jaz bojim, da ne bi jel misliti kakor Mojzes v puščavi: „dokler bo ta rod živ, ne pridemo v obljubljeni deželo,“ in bi tako zopet pero odložil. Ne vem še ali bo hotel Janežič Stritarjeve odgovore in dokazovanja v Glasnik jemati. Zatoraj sva se¹ Stritarjem sklenila tekoj v oktobru nov literaren list ustanoviti. Ker so se studentje tako radi naročevali na [m]Mladiko, upam da bodo tudi list podpirali. Glasnika ne morimo radi, toda — saj veš da mora biti.

Kaj [pravite] pravijo v Ljubljani o poslednjem Cigaletovem dopisu?

Želim da kedar [mu] boš Stritarju pisal, ne omeniš da sem Ti jaz kaj o tem govoril, da ga pa s poročilom spodbudiš, da ima vsaj mlade Slovence za seboj.

Srčno te pozdravlja | ostajam

Tvoj prijatelj

JJurčič.

Ko bi korekture ne mogel prevzeti prosim povedi to v Str. pismu ali pa Levcu. Kakor preštivilim bo pri „Mladiki“ celo materijalen dobiček tako da bomo [enkr] lahko enkrat sebi in domovini na zdravje pili. Ne zameri to opombo!

*

In tej debeli pošiljlatvi Jurčičevi, ki je obsezala rokopisno zbirko Levstikovih pesmi ter prve prispevke Stritarjeve za „Mladiko“, je dodal Stritar pod isti ovoj še drugo prilogo: novo „peščico“ verzov iz „Mazepe“ — za Novice, nov doštavek torej tistemu svojemu odgovoru, ki ga je bil komaj par dni poprej poslal naravnost Novicam samim, da pobije Cigaletovo „kritiko“; a s tem novim dostavkom pa še naslednji nedatirani list Levstiku:

¹ Pravzaprav: sè.

Dragi moj!

Tukej še eno peščico verzov. Ali jih boš hotel tudi g. Murniku nesti, saj tiskal, vém da jih ne bó, pa naj jih vsaj vidi; prestavil sem zdaj še ne v 4 dnevih malo več ko četert cele pesmi (vsa ima v originalu 870 verzov, mojih je pa 231) dala bi se toraj prestaviti céla v 16 dnevih, ko bi pa imel čas, veliko prej, saj si igrám s tem le v prostih urah, katerih pa nimam ravno obilo!

Če mi kmalo odpišeš, storil mi boš veliko veselje!

Zbogom

Tvoj

Stritar.

Adrésa J. S. Universität, družega nič. —

2. Levstik je odgovoril Stritarju in Jurčiču le na kratko, obema istega dné 23. IV. 1868; a) Stritarju:

Dragi prijatelj!

V Ljubljani 23/4 868.

Zgodilo se je, kakor si se nadejal. „Novice“ ne vzemó tvojega odgovora, kakor je pohleven i ponižen. Niti jaz st^eji od „Novic“ nejssem družega bil v svesti. Dobro je, da si se lotil Mazepo prestavljati, Prosim Te, dovrši ga! Naredi tudi ti kak |satiričen| pesnišk uvod, pa ga daj natisnoti v tej ali prihodnj^ej „Mladiki“. Tvoja prestava je mnogo boljša od Koseskega prestave. Kader bodeš Koseskega mahal, na vsa usta povedi, da nej niti ene pesmi, katero je on prestavil, da bi še je tudi ti ne upal prestaviti, bolj^e prestaviti. Tvojega rokopisa ne morem še vrnoti, ker ga ima še Murnik, kateri nej kriv, da se tvoja stvar nej natisnola, kajti vso oblast ima še zmerom dr. Bleiweis v rokah, i on mi je sam rekel, da sta se z Murnikom pogovorila, tvojega odgovora ne prinesiti, ker tega prepⁱra nejsi v „Novicah“ pričél! Ali si bral v „sl. Narodu“ objektivno kritiko? Pišem jo jaz, kakor sem tudi jaz premahal Svetca; ali to pripovedujem samo tebi in Jurčiču, družemu nobenemu ne. Čuje se, da je Svetec vložil tožbo zoper „Zukunft“ i „sl. Narod“! Naj se le še huje blamíra, če hoče! Rokopis ti vrnem, kader ga dobím. V Ljubljani sum náte letí, da pišeš „objektivno kritiko“, pa tega se ti nej treba nič bati! Na vsak način moraš Mazepo končati! — to se vé, če hočeš; ali dobro bi bilo na vse strani. Cigale te je samo zato zgrabil, ker je med staro gardo, in torej čuti tudi sebe udarjenega. Mladína stojí vsa za tebój! Samo to nekteri govoré, da bi rajši bil počakal do smrti Koseskega, pa to samo kak neveljaven glasek tu in tam sproži! O Koseskem prihodnjⁱč kaj več! „Mladika“ se je pri Egru začela tiskati. O tem sem Jurčiču obširneje pisal. Če „Glasnik“ ne vzame tvojega odgovora, vprašaj Tomšiča! Mislim, da ga vzame! Bodi zdrav za zdaj in mahaj, da te bodo roké boléle!

Z Bogom!

Tvoj stari prijatelj

Levstik.

Na vnanji strani naslov: Sr. Wolfgang | dem Herrn Josef Stritar | an der
Universität | in [Wien]. — Ljubljanski poštni pečat je z znamko vred odpadel; dunajski:
6¹/₂ — 8¹/₂ A.: Wien 24. IV.

In b) Jurčiču:

Dragi prijatelj!

V Ljubljani 23/4 868.

„Mladika“ se je začela tiskati precej, in vse bode, kakor želiš. Samo v svojih pesmih sem jaz naredil nekoliko premembe, to se vé da to obvelja samo, če dovoliš ti i Stritar. Vteknol sem namreč več pesmij, nego sta bila vidva odločila, a izpustil sem „Naprej,“ ker je Vilhar sicer gotovo vsega kriv, pa je siromak pri tem vendar sedel v ječi i mnogo novcev izgubil. Za zdaj ga pustimo! Vzel sem na dve imeni: Trnovski i Detelj naslednje pesmi: na ime Trnovski: Diguž, Vsak ob svojem času, Pri oknu, Vdomačitev, Dekliška tožba, Sramežljiva ljubica, Knjižna modrost; — na ime Detelj: Po noči, Simonu Jenku (zdaj: Pesniku, i Jenkovo ime je čisto izginolo iz pesmi), Petrarki, Skrivne želje, Vpljenjeni spomin, Ljubezen, Vihra, Domovini, Glumači (osem zadnjih so sonetje), Reši nas zlega. — Gledal sem nekoliko na to, da bode Janežič morda kaj imel iz tega pobrati za svoje cvetnike, ali kakor imenuje svoje antologije. Mojih stvari bi bilo za ¹/₂ pole. Vem, da je med izbrano robo mnogo slabšega, pa ker uže dolgo nejem nič te vrste tiskal, morda bi ne bilo napak, če [za] kaj več porinem ob enem v svet; saj spet ne vem, kdaj bodem imel kako priliko. Vendar vse je v Vajinih rokah; torej prosim, da mi hitro odpišeš o tem. Da bi le bilo res, da izdasta s Stritarjem lepoznanek časnik! Pisal sem tudi njemu! Nagovarjaj ga, da Mazepo dovrši! Kar ga je meni poslal, mnogo je boljši od Koseskega prestave! S tem najbolj odbije surovi Cigaretov naskok. Sl. Narod mu dobro bere levite!¹ „Mladiko“ bode Eger tiskal, da pride morda uže konci majnika gotova iz peči ter pojde, kakor strupen sad med slovensko mladino! Vsaj Jeran morda utegne tako reči.

Bodi mi zdrav!

Tvoj

Levstik.

[Sr. Wolfgang | Herrn Josef Jurčič | Herr der Philosophie an der Universität
in [Wien]²]. — Poštni pečati: LAIBACH Stadt 24/4 (na znamki za 5 kr.); 6¹/₂ — 8¹/₂
Ab: WIEN 24 IV.

3. Nista pa Jurčič in Stritar še prejela teh odgovorov Levstikovih, ko je z Dunaja odšlo naslednje novo pismo Levstiku:

Dragi prijatelj!

Na Dunaji 24. apr. 1868.

Stritar Te lepo prosi, da mu kar brž je moči nazaj pošlješ tisto, kar Ti je poslal in ob kratkem poveš kako je to da se v „Novice“ ni

¹ Levstik ima tu v mislih sam svojo „Objektivno kritiko“.

² Kar sem tu oklenil besedila, je v izvirniku dandanes odtrgano.

hotelo vzeti.¹ On misli reč drugde porabiti in pravi, da se mora za [0] odgovor Cigaletu zdaj tekoj podvizati, dokler je ta reč ljudem še bolj v spominu in nova. Torej bodi tako dober in pošlji mu nemudoma njegov zagovor s svojim poročilom.

Tvoj prijatelj JJurčič

Ali si prejel moje zadnje pismo in poslano za „M(l)ad“?² Ali hočem druge manuscripte Tebi poslati?

*

Pa že dva dni kesneje je sledil drugi list Jurčičev Levstiku, ki mu ž njim po privatnem potu pošilja dva rokopisa za „Mladiko“, a hkrati tudi že v njem odgovarja zadnjemu Levstikovemu pismu, vesel, da je Levstik dodal novih pesmi:

Dragi prijatelj!

Na Dunaji 26/4 68.

Pošiljam Ti tu po svojem prijatelj(u) Levičniku nadaljevanje rokopisa St.—povesti. Konec pošljem [čez] [še] v tem tednu. Prilagam ob enem še drug spis ki bo prišel za številko V. na vrsto.

Da Ti daš več pesmi, kakor sva Te jih prosila, naju samo veseli Stritar mi je včeraj djal da bi rad imel vsako korekturno polo za kratek pregled. Če je torej že prva pola tiskana in ne še na čisto prosim pošlji [i] mu je po meni. Skrbela bova da se brž brž zopet nazaj pošlje. Moje reči ne bo trebalo pošiljati, kedar na vrsto pridejo, meni je vse en kup [.] [č se prav] Najboljše bi bilo da bi se Stritarju pošiljala druga ali tretja (če se trikrat popravlja pri Egru) korektura. Za popravo v rokopisu in v prvej stavi prosiva to se ve da Tebe, ker kakor vidiš in veš v najino sramoto nisva oba še trdna v jeziku, Str. še menj ko jaz. — Sicer pa te prosim da malo priganjaš tiskarja.

Več prihodnjič! Zdravstvuj!

Tvoj

JJurčič

Maz. bo Str. prestavil.

*

Že naslednjega dne, 27. IV. 1868., še preden je imel to pismo Jurčičevo v rokah, pa je iztirjal in vrnil na Dunaj, kar je bil Stritar poslal „Novicam“, — Levstik z naslednjim dopisom:

Dragi prijatelj!

V Ljubljani 27/4. 868

Ne hudúj se! Od Murnika n[uj]ejsem precej mogel dobiti tvojih spisov nazaj. V soboto večer,³ prejemši Jurčičevo pismo,⁴ rečem mu,

¹ Jurčič misli tu Stritarjev odgovor Cigaletovemu dopisu: prevod „Mazepe“.

² Jurčiču se je tu zapisalo „Mad“, kar je pa le očitna zgolj pisna hiba, nam. „Mlad“ = Mladiko.

³ Dne 25. IV. 1868.

⁴ Z dne 24. IV.

naj mi tvoje reči vrne, a obregol se je name, kakor bi ga bil ne vém kako zbedel. Obljubil mi je vse poslati v nedeljo (26. d.), pa mi je še le denes o poldne, da niti več nejem mogel s poldanjim vlakom pošiljatve tebi oddati. Prebral sem tvojo prestavo in tu ter tam navetoval, kako bi se morda bolje reklo, pa samo navetoval, da se torej mojega sveta moreš držati ali ne, kakor ti je po tvojem razumu. Ali nejsi dobil mojega pisma, katero sem ti ón teden pisal? Niti Jurčič ne? ¹ Kajti pisal sem obéma. Če ne, kam sta prišli pismi? Povedal sem tebi in Jurčiču več reči in tudi to, da se „Mladika“ tiska, ter da sem jaz nekoliko več vplél svojih pesnij nego sta jih bila vidva odločila, a to se vé da, samo če je vama po godi, če ne, ostane, kakor sta ukrenola. Prosim, da mi kmalu o tem odpišeš ali ti ali Jurčič, ako mojih pisem res njeješta dobila, o čemer skoro dvomim. Meni zdaj ne bode menda treba Mazepe kritikovati, ali o jeziku ti morem pomoči, ako ti je ustrezno. Kar se tiče Murka, smeš reči, da on ni taka auctoritas, da bi vse veljalo, kar on ima. Če nimaš Murka, utegnem ti jaz podati date o njem. Prosim te še enkrat, kakor sem te v zadnjem dopisu, prestavi vsega Mazepo s kakim satiričnim uvodom, pa ga natisni ali v „Mladiki“ ali kde drugdé, in to bode Matevžu najboljši odgovor, toda o Koseskem sploh moraš tudi govoriti. Nekoliko dat o njem sem povedal Levcu. Toliko v náglici.

Z Bogom!

Tvoj stari prijatelj

Levstik.

Naslov: Sr. Wolgebom | Herrn Josef Stritar | Wien | Universität | — Poštni pečati: LAIBACH Stadt; 6½ — 8½ Ab: Wien 28 IV

S tem pismom in to pošiljatvijo je bila Levstikova soudeležba pri Stritarjevi pravdi z Novicami pri kraju. Vodil pa je zvesto še nadalje tisk „Mladike“, ko je bilo delo zanjo končno srečno steklo, ter skrbel, da bi ne nastopila ob njej kaka zamuda. (Dalje prihodnjič.)

¹ Levstik misli tu svoji gorenji dve pismi z dné 23. IV.

Blazni kralj.

Hoj-hó! . . . Bežite mi izpred obličja,
pošasti strašne, okostnjaki vi,
izmučenih teles krvave rane,
grobov smrdečih nedogledna vrsta
in jezera solzá! . . . Utihnite,
navali zdihov, kletev vi orkani,
umirajočih klici — hoj-hojó! . . .
Kralj ukazujem vam: izpred oči,
iz sluha mi! . . . Pokoja hočem, čujte!
Po glavi mi buči krvavi slap . . .
In blede žene ve, kaj hočete?
Kje vaši vrsti konec je in kraj?
Kako? Vdovéle ste — otroci vaši
raztrgani in jetični? Saj vidim
število brezštevیلno njih . . . Stran, stran!
Objokane devojke ve, kaj čujem?
Kje vaši zaročenci so? . . . Stran, stran!
Drhal ne sme vladarju pred oči!
Izzà pasú izderem to bodalo
in . . . hoj-hojó! . . . Vsa roka moja
krvava je — kri, sama kri — to morje
krvi je, in valovi se ženó
naravnost k meni . . . Stran,
pošasti, okostnjaki in grobovi,
solzé in zdihi, kletve, vdove,
otroci — kralj velevam: Stran!
Ah, da! Saj vidim, gledam, slutim blažen:
ljubezni vaše ogenj plapola,
in milost moja vaš ljubeč objema!
Da, vsak naj gre na svoj pokojni dom,
na zlato polje, na cvetoče lehe
umirjen naravnajte svoj korak —
to vse je moje, dano vam v darilo
na srečo vašo in na slavo mojo!

Po glavi izpreleta se vihar . . .
 Kaj pravite? Da ni ničesar več?
 Da hiše so požgane, da je polje
 vse poteptano in da so vrtovi
 uničeni — vse da je plen neurja,
 ki je divjalo kot iz pékla vihra?
 Kar delo desetletij je rodilo,
 vse da porazila sta meč in ogenj?
 O, blaznosti! . . . Je li na moj ukaz
 iznova se ne dviga iz zemljé
 lepota in bogastvo, ki odpira
 poglede ljudstvu v dobo zaželjeno?
 Kaj? Ali me ne slušaš, zemlja,
 in ali gluho si, nebo visoko?
 Od vzhoda do zahoda moj se klic
 razlega in vелеva neizprosno:
 Oplodi, njiva se in vrt in trta,
 ob belih cestah dvignite se, hiše!
 Rotim te, zemlja in nebo — jaz, kralj,
 ti ukazujem! Slušaj, kar vелеvam,
 sicēr s prokletstvom jeza te kaznuje!
 Hoj-hó . . . Obzorje vse žari v plamenih,
 ognjeni se valovi lijejo
 do mojega prestola, dim dušēče
 vali se — péklo je odprlo žrelo!
 Kam se pogrezam? . . . In lobanje,
 mrtvaške glave vame mečejo
 vojniki moji — in brezroki mi,
 breznogi in brezoki spačenci
 hrumeč se bližajo osveteželjno . . .
 Kaj hočete? Ne veste, da sem kralj,
 in da le ena, da le moja volja
 vелеla vam je na krvavo klanje?
 Pustite krono mi! Stran, klete roke,
 od glave te maziljene! Vse stran!
 Stran, sodrga! Odpirajo se ječe,
 in vislice pripravljene stojé,
 nad njimi, glejte, krakajoči vrani,
 saj mrhovina tudi ima goste!
 Kako? . . . Kaj? . . . Res? . . . Da čujem prav?
 Kaj čujem? . . . Da naj grem pred vami?
 Da sam naj dvignem se do lačnih kljunov?
 Če ne, da vi me s podlimi pestmi

pobijete na tla in zadušite —
o, mene, kralja! . . . Hoj-hojó-hojó! . . .
Zarotniki, krvniki, pasje duše,
stran, stran od mene! Saj bežim, bežim!
Do prvega drevesa me pustite,
prej ko pogrezne pod menoj se zemlja —
pas, glejte, že imam pripravljen:
s kraljeve halje sem si ga odpel . . .

Franjo Roš:

Šel si od nas.

(Spominu A. V.)

Šel si od nas in nisi čakal zarje.
Noč je bila in mi brez zavetja in cest,
v molk smo skrivali plamenečo bolešt.
Sklenjenih rok in src smo šli v viharje.

Dan je vzevel iz krvi in naše oltarje
silne je našel. A ti si šel od nas,
tvoj korak je utonil v polnočni čas,
predno vstale so mladega dneva zarje.

Zdaj živimo — izčiščenih src; bogate
rož so roke in dan je visok in zlat.
Misel iskrena sredi pojočih trat
išče i tebe, naš bedni, dobri brate!

Nacijonalna država proti historični.

Pred našimi očmi se je ravnokar zrušila stara država, o kateri so sodili še pred nedavnim, da je ustvarjena za večnost. Resnica je sicer, da ji je odločilni sunek zadalo orožje na bojiščih, vemo pa vendarle, da se je pri tem razpadu doigral dolgotrajen proces. V teh bojih si nista stali nasproti le dve armadi, temveč za zmago se je borilo dvoje načel. Na eni strani faktična moč, tradicija oblasti, podedovano ali historično pravo, za nas vtelešeno v historični državi in v njenih činiteljih, — na drugi strani ideja prirojenih človeških pravic, naravno pravo, izraženo to pot v ideji pravic narodov do samostojnega življenja, v zahtevi po nacijonalnih državah. Ta velika borba, ki se je za nas ravnokar zaključila, se nam pokaže kot nadaljevanje onega velikega boja med naravnim in historičnim pravom, ki je buknil za našo dobo prvi pot v veliki francoski revoluciji, in v zmagi nacijonalne države nad historično vidimo fazo v zmagovanju ideje prirojenih človeških pravic nad historičnimi privilegiji. Je to velik uspeh in napredek v procesu osvoboditve evropskega človeka, v procesu, ki se med neprestanimi boji odigrava v političnem, socialno-gospodarskem, ter nacijonalnem pogledu.

Ta proces še ni zaključen. Borba se vrši v najrazličnejših panogah socialnega človeškega udejstvovanja, kaže zdaj urnejši, zdaj počasnejši tempo, zastaja danes in zdrkne jutri v brzici naprej.

Nikakor ni le slučaj, da je tista država, ki se je prva ustanovila na podlagi principa prirojenih človeških pravic, po svojem reprezentantu Wilsonu nastopila kot prva zaščitnica tlačениh narodov v boju za njih prirojeno naravno pravo, za ustanovitev samostojnih nacijonalnih držav.

1.

Teoretični boj med zastopniki nacijonalne ter historične polinacijonalne države je vznemirjal zadnji čas zlasti srednjeevropsko publicistično javnost. Vršil se je v dobi, ko ima poglobitno besedo v državi buržoazija in je glavna vsebina državnega življenja skrb

za gospodarsko dobrobit; država si hoče pridobiti kolikor mogoče veliko gospodarskih klijentov, ki bi se dali eksploatirati, in smatra gospodarsko politiko za svoj *raison d'être*.

Nazumljivo je tedaj, da so mnogi sodobni državni teoretiki začeli smatrati državo za organizacijo, katere glavna funkcija je ekonomske narave. Ti smatrajo dalje, da je sploh država nastala kot pojav gospodarske nujnosti ter da teritorij, ki ga tvori katerakoli historična država, ni nič drugega kakor taka naravna gospodarska enota. Kolikokrat smo čuli to trditev na pr. z ozirom na Avstrijo!

Oglejmo si samo dobo, v kateri so nastajale najstarejše od sedaj obstojajočih držav Evrope. V srednjem veku je imela vso oblast v rokah oligarhija plemstva, katerega absolutni poglavar je bil dinast. Vsa njih gospodarska politika je obstajala v tem, da so se dali rediti od svojih podložnih poljedelcev. Vzpričo naturalnega gospodarstva je bil gospodarski kontakt med posameznimi deli iste države minimalen. Tudi pozneje, ko je po križarskih vojskah vsled stika s kulturno višje stoječim mohamedanskim Orijentom po zapadni Evropi trgovina začela lepše cveteti, tudi v tej dobi gospodarski moment še dolgo ni igral odločilnejše vloge.

V tej dobi oligarhične vlade dinastov in plemstva so res ti sami odločali o usodi držav, in najvažnejše gibalo državno-političnih dogodkov te dobe so bili res le — osebni momenti v vladajočih dinastijah. Zgodilo se je, da so prišle v skupno državno zvezo razne pokrajine, ki niti skupnega teritorija niso tvorile ter jih je bilo mogoče doseči le preko ozemlja tuje države. Tako na pr. je imela Španija Belgijo, Holandsko, Burgundijo, Milan, Spodnjo Italijo z otoki, pokrajine, ki vendar nimajo v nobenem oziru ničesar skupnega. Le osebni momenti dinastov so jih zbrali, potom ženitve so bile združene, ker zemlje so takrat podedovali principi in princeze kakor se podedujejo pri nas na kmetih tisočaki ali njive. Potom ženitev in s tem v zvezi stoječih podedovanj, potom kupnih pogodb, dobrih osebnih zvez med dinasti, podaritev in zapuščin in nagrad, na tak način so se takrat večale države, pa tudi se cepile in razpadale. Najrazličnejše pokrajine, po narodnosti, gospodarskih odnošajih in kulturni višini heterogene, so bile na tak način združene v eno državno telo. Prav tako, kakor si je naš kmet potom ženitev, dedščin in dokupovanja zgradil svoj grunt in ima njive, travnike in gozde raztresene po vsej soseski.

Šele v novejši dobi, v kateri so se jele učinkovito kazati posledice kolosalnega narastka mednarodnega občevanja, zlasti prekomorskega prometa po odkritju Amerike in pomorskega pota v Južno Azijo, se je jelo preobrazati življenje po Evropi zlasti v gospodarskem in kulturnem oziru. Evropska ljudstva so začela konsumirati celo vrsto kolonijalnih sadežev, ki so jih dobivala preko morja, treba pa je bilo

tudi producirati za obleko, stanovanje, hrano, luksus, orožje in orodje celo množico predmetov, kar se je omogočilo zlasti z vpeljavo stroja v obrat. Vse to je imelo za posledico, da je stopal gospodarski moment v državnem življenju vedno bolj v ospredje, v tem pogledu, da je bilo ugodno za državo, če je imela ugodne predpogoje za produkcijo kakor tudi za promet. In če tega še ni imela, je postalo za državo v novi situaciji življensko vprašanje, da je dosegla takšen položaj.

Tako so torej v moderni dobi vsled kolosalno naraslega gospodarskega razvoja različne zahteve glede zemljepisne lege pridobile izredno veljavo, v ostalem pa vidimo, da se je gospodarski razcvit tesno akomodiral naravnim, danim situacijam. Povsod pa opazujemo eno primarno tendenco v novi dobi, to je težnjo doseči morje. Moderno narodno gospodarstvo naše dobe mora imeti brezpogojno prost dostop do morja, brez tega je država gospodarsko ter vsled tega tudi politično odvisna od sosedov, torej ne samostojna. Ali kakor že povdarjeno, ta tendenca je tako izrazita šele v zadnji dobi, dočim v srednjem veku ni igrala skoro nikake vloge.

Sicer se pa kakor rečeno, gospodarsko življenje akomodira danim političnim razmeram. Popolnoma napačna je trditev, da zahtevajo gospodarske razmere nujno ravno te politične zveze, torej te državne tvorbe, ki danes obstojajo. Poglejmo na pr. Češko. Ima kontinentalno lego, toda Laba bi ji kazala bližji in cenejši izhod na morje — na Severno morje ter s tem na prosti veliki Ocean. Tudi preko poljskega ozemlja (Gdansk) bi se ji nudit dohod do morja. Ni torej nujno, da bi se morala priključiti ravno obdonavskemu gospodarsko-političnemu sistemu. Seveda v danem slučaju zveza industrijalno visoko stoječe Češke z industrijalno enako ali še bolj razvito Nemčijo, — neglede na narodno nasprotje — ne bi bila zaželjena, marveč naravnost škodljiva. Če kdo trdi, da je vsled tega navezana na agrarno Ogrsko oziroma na zvezo z jugom radi eksporta v industrijalno nizko stoječe dežele Balkana in bližnjega Orijenta, je pa treba povdariti, da tudi v tem oziru dana politična situacija ni edina možnost. Zakaj vzhodno od Češke je vse ozemlje pretežno agrarnega značaja, ne le Slovaška in Galicija, temveč cela ogromna Rusija, ki bo pač še dolgo dolgo ostala pretežno agrarna in kjer bo domača industrija pač težko v doglednem času zadoščala potrebam.

Takih vzgledov bi se dalo navesti še več. Kažejo nam, da pogostem dosedanja situacija ni edino možna.

Res pa je, da industrijalizirana dunajska kotlina ter vzhodne alpske pokrajine (Gor. Štajerska) nujno rabijo — trga in hrane. Ta trg smo jim bili mi in pokrajine, do katerih drži pot čez jugoslovansko ozemlje. Za to industrijo je bila trg itak cela država, ki pravzaprav ni bila nič drugega kakor pripravna kolonija tega ozemlja. Da je imela

torej nemška Avstrija največji interes na enotnosti državnega kompleksa, je jasno. Dalje pa je tudi jasno, zakaj so nastopali na pr. nemški socialistični voditelji (Renner) tako živahno za gospodarsko enotnost države; ker ima slednjič od prospeha te industrije tudi delavstvo veliko korist, zato so na nji tudi oni bistveno zainteresirani, odtod njih odpor proti centrifugalnim gospodarskim tendencam. Saj so vedeli, da bi imela že federalizacija monarhije za posledico gospodarsko obubožanje nemškega dela, ki bi izgubil svoje kolonije ter prost dostop do njih, ker je jasno, da se bodo narodno ujedinjeni teritoriji trudili pred vsem, da si uredijo svoje ekonomske razmere kolikor mogoče samostojno.

2.

Historične države so branili zagovorniki, opirajoč se zlasti na trditve, da so danes obstoječe države nujnost naravne, t. j. zemljepisne lege; to naj bi veljalo pred vsem za Avstrijo.

Važnost naravne, zemljepisne lege je brez dvoma velika. Primitivna država, to je taka, ki se nahaja šele v začetku svoje eksistence, je v najožji odvisnosti od zemlje, na kateri je nastala. Večje ali manjše zemljepisne enote, obdane z izrazitimi naravnimi mejami, so vedno zibelke državnih začetkov. Ko iz njih naraščajo vedno večje državne tvorbe, je opaziti tendenco, da se osvajajo sosednja ozemlja z očitnim stremljenjem, doseči naravne meje v svrhu lažje in sigurnejše obrambe. Poleg tega pa vidimo v zgodovini Evrope, da so se družili teritoriji v skupne države po gori opisanem načinu slučajnosti, dostikrat ozemlja, ki gotovo ne spadajo zemljepisno več skupaj. Gotovo pa je, da bi bilo v pretežni večini slučajev napačno trditi, da so današnje evropske države tvorbe, katerih eksistenčna nujnost leži v danih zemljepisnih razmerah. Vzemimo primer: Na pirenejskem polotoku so se slednjič po popolnem padcu mohamedanske moči razvile tri krščanske države, Aragonija, Kastilija in Portugalska. Ker sta se poročila Izabela, kraljica kastilska in Ferdinand, kralj aragonski, sta se združili obe kraljestvi najpreje v personalni uniji, ki pa se je pod potomci tega zakona polagoma razvila v realno unijo in slednjič v popolno državno ter narodno enoto obeh delov. Nasprotno se je poskus španskega kralja Filipa II., ki je hotel „podedovati“ Portugalsko, ponesrečil in slednja je ostala samostojna do danes. In vendar bi kazalo razmotrivanje zemljepisne lege, da se bo preje Portugalska združila s Kastilijo kakor Aragonija, zakaj prva obsega ozko ozemlje ob obali ter je vrh tega le dolenje-porečje rek, ki pritekajo iz Kastilije. Nasprotno pa je Aragonija s Katalonijo zemljepisno najbolj samostojen del polotoka; obsega kotlino Ebra, ograjeno s Pireneji ter Iberskim obrobni pogrjem ter zraven spadajoče obrežje. Plemensko oziroma jezikovno ter

po dosednji tradiciji pa Aragonci (Katalonci) niso bili od Kastilcev nič manj različni kakor Portugalci. Soditi bi bilo, da spada Portugalska s Kastiljo v eno geografsko-politično enoto, dočim je Aragonija kolikor-toliko samostojna.

Ta vzgled sem navedel, da pokažem, da nikakor ne gre nekritično vseh dosedanjih državnih tvorb smatrati za zemljepisno nujne. V Avstriji je bila na pr. Galicija prav gotovo zemljepisno tuj člen, Tirolska pa spada brezdvoma v južnem delu k Italiji, v severnem k Bavarski. In podobnih vzgledov bi se dalo navesti še zelo mnogo.

Res da imajo države vedno tendenco arondiranja, vraščanja v naravne meje ter da do gotove meje dosežajo te smotre ali pa gredo celo dalje od njih, vendar pa je moment politične lege za obstoj in prosperiranje države enako važen, če ne še važnejši. Lega ozemlja z ozirom na sosedne pokrajine, odvisnost od sosednih teritorijev in njih kakovosti in od tega odvisna okolnost, kake državne tvorbe se nahajajo na teh sosednih teritorijih. Poljska je bila dolga stoletja mogočna, ko so bili njeni sosedje slabotnejši; ko so se ti okrepili, so jo zdrobili. Zapadna polovica Balkana je zemljepisno neenotna; ko je oslabil Bizanc, je zrastle Srbija in že mislila na osvojitve Carigrada; ko se je Bizanc v turških rokah okrepil, je padla. Ko je Turčija oslabila, se je Srbija dvignila vnovič. Trdilo se je, da je Avstrija zemljepisno najočividnejša enota; gotovo je, da predstavlja Ogrska izrazito naravno enoto, — ali k tej bi spadala po tem načinu brezpogojno tudi Dunajska kotlina, Moravska, ozemlje južnovzhodnih Alp, Krasa do Adrije, Bosna in Srbija, in središče države bi moralo biti v tem slnčaju ne na Dunaju, temveč nekje sredi Ogrske. Avstrija pa je nastajala okrog Dunaja, okrog Dunajske kotline, in našli so se celo ljudje, ki so dokazovali, da je to naravno središče države in da je nujno, da se je okrog njega izkristalizirala monarhija. Ali iz Dunajske kotline se je mogla nabirati država le, ker je za to kotlino stala Nemčija. Le s pomočjo Nemčije (Španije) so mogli Habsburžani iz Dunajske kotline začeti gojiti aspiracije na Češko in Ogrsko, in kolikor so imeli začetnih uspehov, so jih dosegli le z nemškimi pripomočki. Toda Ogrska in Češka sta ostali slednjič samostojni; le pomislimo na čase Matije Korvina, Jurja Podjebradskega. — Ko pa se jima je za hrbtom pojavila premoč Osmanov, v dobi ko je bila obenem istočasno habsburška moč bistveno ojačena s španskimi viri, takrat šele so se avstrijske aspiracije uveljavile na Češkem in Ogrskem. Spet pa je bila Ogrska v popolnem obsegu osvojena šele, ko je začela propadati turška moč, toda — s pomočjo tujih, izvenavstrijskih pomočnikov; zraven ne pozabimo, da je bila Ogrska sama takrat vsled popolne oslabelosti pasivna. In če preidemo zgodbo ogrskega upora in ruske intervencije l. 1848—1849, — zamislimo se v pot monarhije po l. 1866. Ko je Avstrija definitivno

padla iz zveze Nemčije ter je bila slednjič prisiljena začeti eksistenco kot samostojna država, zaključena sama v sebi, — ali se ni tisti trenutek pojavila nujnost, izločiti Ogrsko kot državo zase? In ko se je izkazalo, da „Dunajska kotlina“ niti ostalega teritorija ne more obvladati sama, se je pojavila tendenca, vreči še Galicijo, Dalmacijo proč, vrh tega pa še, v skladu s stoletno tradicijo, iskati pomoči pri Nemčiji.

Politična lega spada torej med najvažnejše momente za nastanek, zlasti pa za obstoj in prosperiranje države v zgodovini. In ker je politična lega zelo labilna, ker se pogostem menjava, posebno v vzhodni polovici Evrope, kjer imamo sosedstvo z Azijo ter njenimi nomadskimi ljudstvi, zato so se državne tvorbe v vzhodnem delu Evrope posebno pogostem spreminjale.

3.

Vsi ti državotvorni faktorji so soodločevali pri usodah dosedanjih držav. V novi dobi pa se je pojavil nov faktor, doslej nepoznana svobodna ljudska samoodločitev, zavestna volja. Človeštvo si hoče dosedanje državo, ki je bila le organizirano nasilje enega naroda nad drugim, ene gospodarsko-socijalne kaste nad drugimi, preurediti na znotraj v prostovoljno, dasi nujno zvezo, kjer si svobodni, enakopravni ljudje garantirajo in varujejo skupne in enake pravice ter prevzamejo skupne in enake dolžnosti. Na zunaj pa si moderno človeštvo vzame glede obsega države za glavni, vodilni princip — skupno narodno pripadnost. Narodnost je postala torej državotvoren faktor.

Da razumemo boj med nacionalno in historično državo, ki se je sedaj vnel, premislimo učinek novih činiteljev na stare države, v katerih je široko vladal fevdalni sistem. Prebivalstvo, ki je bilo doslej brezpomemben atribut zemlji, lastnini dinastov in plemstva, mrtev objekt v rokah teh gospodov, s katerim je bilo treba postopati le za rahlo spoznanje manj poljubno kakor z zemljo samo, to prebivalstvo je nenkrat oživel. Dosedanji objekt gospodovih pravic je postal subjekt in je svoje naravne pravice prav resno vzel v pretres. In glej, izkazalo se je, da se ozemlja narodnih enot mnogotero križajo z ozemlji historičnih državnopolitičnih enot. Zakaj posledica vseh zgoraj označenih faktorjev je bila, da je prišla mnogokje tekom stoletij v skupno državno zvezo pisana množica najrazličnejših narodov, ki so sedaj po prebujenju začudeno gledali drug drugega.

Ena skupina držav v Evropi je bila narodno enotnih; tu se je moderno stremljenje obrnilo le v smer socijalne politike ter demokratiziranja notranje državne uredbe, v nacionalnem pogledu pa je bilo že saturirano (Francija, Španija, Portugalska etc.). Druga skupina je imela vsled svoječasnega skupnega državnega življenja že popolno

razvito nacionalno zavest in preteklost, je pa bila iz raznih razlogov izgubila lastno državnost. Tu je šlo stremljenje nove dobe za tem, da to staro narodno državo zopet restituira (Nemčija, Italija, Poljska, Grki etc.). Ti dve skupini historičnih narodov pa se znatno ločita od nehistoričnih narodov, ki so se šele sedaj v času „prebujenja narodov“ konstituirali v narode. Ti so se morali opirati le na princip naravnega prava proti oblasti tujerodnih historičnih držav, med katere so bili razkosani.

Proces prebujenja teh narodov je trajal celo 19. stoletje, stopil pa je v svojo zadnjo, zaključno fazo v naši dobi z zmago načela popolnega narodnega samoodločevanja v lastnih suverenih narodnih državah.

Danes se konstituirajo iz ozemlja historičnih narodne države. Med posameznimi narodi se je vnel seveda razpor ob določanju medsebojnih meja, razpor, ki se gotovo ne bo še tako kmalu polegel in bo bržkone razburjal vsaj eno stran še zanaprej. Opozarjam le na spor med Poljaki in Rusini, med Čehoslovaki in Nemci ter Madžari in med nami Jugoslovani in Nemci, Italijani ter Madžari.

Zadnjič je bilo na tem mestu izrečeno glede obmejitve narodnih teritorijev v narodno mešanih krajih načelo, da je merodajno za to pred vsem podeželsko kmetsko prebivalstvo, ne pa vključeni drugorodni mestni otoki. Po tem načelu bi nam narodno mejo določale skrajne slovenske vasi okrog in okrog našega kompaktnega narodnega ozemlja, prisodivši nam obenem vse znotraj te črte ležeče tujerodne otoke. To stališče je gotovo pravilno in se mora uveljaviti, kadar bo šlo za usodo raztresenih narodnih manjšin. Nastane pa seveda vprašanje, ali nam res lahko vedno in povsod služi za vodnika pri določanju naših državnih meja. —

Raznarodovanje našega življa je ustvarilo na pr. na naši severni črti narodno mejo, ki z geografsko ni v skladu. Ni namreč res, da bi se raznarodovanje ustavljalo ob geografskih mejah; pravilnejše je, če rečemo, da se ustavlja ob političnih mejah. Zato poteka narodna ločnica, dosežena danes, zelo poljubno.

Res je, da zemljepisne ovire med posameznimi pokrajinami v modernem času vzpričo bistveno spremenjenih prometnih sredstev ne igrajo več tiste odločujoče vloge kakor preje, toda priznati moramo, da ima moderna država kljub temu interes na tem, kako izgleda v zemljepisnem in gospodarskem oziru njena meja. Slejkoprej ostane najboljša meja — gorska vrsta ali morje, gotovo pa ne gre, da bi šla meja na pr. sredi dolin ter trgala takšne najprimitivnejše geografske enote. Kakor poteka mnogokje narodna meja danes, bi se res zgodilo, da bi bili odtrgani naši ali tujerodni okraji od svojih gravitacijskih središč. Po zgorajšnjem načelu določena narodna meja bi torej

ustvarila kot državna meja celo vrsto nevzdržnih geografsko-ekonomskih položajev. Treba je torej pri določanju državnih meja vpoštevati poleg čisto narodnega kot vodilnega načela tudi geografsko-ekonomski moment.

Jasno je, da se mora razrešiti problem na ta način, da v podrobnem državna meja prekorači narodno tam, kjer to zahteva evidentni zemljepisno-gospodarski moment. Dalje je jasno, da mora biti pri tem ena ali druga stran oškodovana in nezadovoljna. Predlagalo se je že, naj se poišče pri tem srednja pot: tu naj se oškoduje naš narodni teritorij, tam sosedov, pa bo na obe strani enako razdeljena pravica in krivica.

Sodim, da v našem slučaju to stališče ni vzprejemljivo, da celo ni objektivno. Zakaj razdrapanost naše narodne meje je posledica tisočletne nacijske krivice, ki se nam je godila. Uzurpirano gospostvo nad nami je pripomoglo Nemcem do današnje narodne meje. Daleč nam je do nacijske romantike ter sentimentalnosti, ki bi zahtevala nazaj vse v tisočletju izgubljeno narodno ozemlje; toda — ako nastane danes vprašanje, komu v škodo napraviti te mejne korekture, se nam zdi, da mora tisočletno prenašanje krivice, tisočletno izgubljanje ter trpljenje pač danes odločilno pasti na tehtnico. Vračunano nam mora biti namreč toliko v dobro, da bo to pot „krivica“ le na nasprotni strani. Ako se torej naša severna državna meja potegne za toliko čez narodno, da bo zopet naše Gosposvetsko polje, da bo zadoščen geografsko-ekonomski moment povsod nam v prilog, je s tem le v najmanjši meri poravnava težka historična hrivica, ki nam je bila prizadeta in od velike izgube nam je povrnjen le najmanjši del. Vsaka najmanjša naša vas, prepuščena Nemcem, pa bi pomenila nadaljno trganje našega narodnega telesa, nadaljevanje tisočletne krivice, in pa nje — znanikanje.

Enako ni nacijski imperijalizem, temveč malo zadoščenje za težko krivico, ako si je Srbija priključila že napol poarbanešeno Kosovo in zibel srbstva, najstarejšo Srbijo. — Pri Čehih in Poljaki vidimo, da je vsiljeno raznarodovanje v bistveno večji meri kakor pri nas oškodovalo narodno življenjsko zmožnost. Pri prvih je nekdanji narodni teritorij tako razjedlo, da je spravilo v resno nevarnost narodovo geografsko-ekonomsko situacijo; ne historično pravo, — zahteva po ustavitvi historične krivice, zahteva po zadoščenju zanjo, po vrnjeni pravičnosti, ta daje Čehom pravico, pomakniti državne meje preko današnjega narodnega teritorija. Poljake je raznarodovanje odtrgalo od morja; zdi se nam pravično in objektivno pravilno, da si spet pridobe prost izhod na morje v svojem Gdanku — čez posamezne kose ponemčene zemlje.

Narodnost je danes pri nas glavni državotvorni činitelj. Stare historične polinacionalne države Avstrija, Ogrska, Turčija, v gotovem oziru Nemčija, Rusija so nacionalno državo dolgo znikale ter se z vsemi sredstvi in z vsem pritiskom borile zoper njo, ali — vidimo, da je zmagala ravno tam najpreje in najpopolnejše, kjer je bil boj proti nji najhujši. To kaže njeno življenjsko zmožnost, življenjsko nujnost. Vprašanje pa je seveda, ali bo nacionalna država zmagala povsod v tako popolni meri, kakor pri nas.

Države na zapadu so večinoma nacionalno enotne; nekaj je takih, ki imajo le absolutno in relativno majhne dele tujerodcev, tako na pr. Francija. Tu ni verjetno, da bi prišlo do ločitve, zlasti ko vidimo v Alzaciji ter flamski Belgiji, da je francoska hegemonija tam vse preje kakor narodno nasilje. Mi iz klasične domovine nacionalnih bojev nekatere tamkajšnje pojave težko razumemo; kakor pa je geneza narodov na zapadu različna od one na vzhodu, tako ima tam tudi narod, narodnost in nacionalna država drugačno vsebino, kakor pri nas. — Gotovo pa je, da se bo v Veliki Britaniji razmerje med Irci in Angleži spremenilo prvim v prilog.

Dalje pa je brez dvoma, da je Švica danes anahronizem. Do včeraj so nam jo stavili za vzgled kot dokaz za smiselnost polinacionalnih držav. Gotovo je, da Švica ni nikakršna, ne geografska, ne ekonomska, ne nacionalna ali internacionalna nujnost, temveč le historična slučajnost in da zanjo ni razen te nobenega eksistenčnega razloga. Kljub temu bo brzkone še dolgo dobo obstojala, ker manjkajo vsled faktične avtonomije in enakopravnosti tla za centrifugalne sile. Te bi se pojavile najpreje pri Italijanih, kateri morajo vendarle skupnosti žrtvovati del nacionalna enakopravnosti; njih ozemlje pa bi zemljepisno gotovo moralo pripadati Italiji.

Usoda Avstrije, Ogrske, Turčije, nenemških delov Nemčije se je dopolnila popolnoma v prilog nacionalni državi, na vzhodu pa nas danes zanima nadaljna usoda Rusije. Da pride v najbližji bodočnosti po restavracije celotne Rusije, o tem vzpričo sodobnega kulturno-političnega stanja njenih narodov ne dvomim. Ali, važno je, v kaki obliki se to zgodi. Ako bo vplival svarilen vzgled Avstrije, bo za Ruse dobro. Zakaj videli smo — primerjajmo današnji prevrat v Rusiji z znamenitim avstrijskim letom 1848, — da je čas izpolnil vse najradikalnejše težnje tega leta, dasi so nam jih tolikrat popisovali kot prenapete in nenaravne. Vsi centrifugalni pojavi revolucijske Rusije se bodo kljub verjetni bližnji konsolidaciji še vrnili, zakaj ustvarilo jih je prebujenje narodov, ki je seglo tudi čez Rusijo, a se nahaja še v prvih stadijih. S pravočasno federalizacijo in s faktično avtonomijo in

enakopravnostjo lahko Rusi še rešijo svojo pozicijo. Napačno pa je seveda Rusiji kratkomalo prorokovati usodo Avstrije. Zakaj predvsem je Rusov v primeri z Nerusi veliko več kakor je bilo pri nas Nemcev v razmerju z Nenemci. Še važnejše je, da zavzemajo Rusi izrazito nadvladajočo centralno pozicijo, česar pri Nemcih v Avstriji ni bilo. In najvažnejše pa je, da stoje Rusom nasproti relativno zelo majhni narodi, deloma celo razdrobljeni raznorodni ljudski drobci, ki nimajo konacionalov izven državnih ruskih meja. Zelo se poslabša položaj, ako se vzdrži razcepitev v Veliko- in Maloruse, navedenih točk pa takšna situacija vendarle ne spremeni bistveno. Kakor pri Angležih po osamosvojitvi Severne Amerike, tako je danes pri Rusih nadaljna usoda države in procvit naroda odvisen od njih politične uvidevnosti.

Igo Gruden:

Silhueta.

Nad mračnim parkom okno razsvetljeno,
na oknu v lončkih spavajoči cveti
iz sanj si komaj upajo dehteti
v ozračje vse s tihoto prepojeno.

Po steni senca plaho, pritajeno
in mimo švigne — slišim jo drhteti:
mordà pa so samo srcá trepeti,
ki kliče te v bolesti razdvojeno?

O, vsaj za hip, ki človek si ga sanja,
do okna stopi, čezenj v mrak se skloni! —
Ne sliši senca, bega brez nehanja:

nemir jo ali strah po stenah goni? —
in misel trudna od pričakovanja
molčé pod okno se v temó nasloni.

A. Debeljak:

Kalvarija.

V par minutah bova na mestu, se je sklonil krmilar gori v sinji višavi proti nežnemu sopotniku, v bližini morajo že vihrati zastave, znamenje zračnega pristajališča.

In res, v naslednjem trenutku sta ugledala letalca velike prapore kipeti visoko v vzduh; rastli so iz lične skupine loč in kolnic. Dvokrov se je lahko brné in brenčé spustil v loku na širono torišče, pa poskakljal ko brzokrila pastaričica.

Prihitelo je dvoje zaraščencev, ki sta ročno potisnila stroj v zeleno utico ter zaklenila. Došleca pa sta, oče s puško na rami, sin pa s pripravnim samokresom za pasom, krenila z umerjenimi koraki v pobočje položnega grebena, obraslega s prostrano plastjo smrek in jelk: trdo kovinsko morje z redkimi ostrovi ordelih bukev — krvavih pesti, pretečih v nebo.

*

Dolgo se ni ponudila lovcema nikaka divjačina. Sicer pa nista mislila kdovekaj na plen, hotela sta se razmahniti med smolnatim drevjem, pozabiti ljudske gneče in gomazni po mestu.

— Ata, ata, kaj pa je to-le? prekine burno mladič gluho tihoto, kakor ostrmel pred neznanim prizorom.

Iz gramozne groblje se je vzpenjala gnusna gruča klesanih človeških postav na temnosivem ozadju, ki je v obliki grške game nedvoumno predočevalo vislice. Okoli vzvoda očrnelih vešal se je vila ko gad debela vrv, se sukala nekolikim podobam okrog vratu pa vzporedno z ostudno iztegnjenim jezikom bingljala po vzniklih rebrih in upadlih lakotnicah. Otrok se je takoj domislil slik o levem razbojniku.

— Kako grdo in gabno, pristavi ter se pritisne bliže roditelja.

— Veš, dragec, to je Kalvarija, razlaga mož in sede na obeljen jelov hlod. Pred davnimi leti so bili ljudje precej drugačni od današnjih. Če je kdo premogel sto zlatnikov, je smel samo enega obrniti sebi v prid, ostale je vselej porabil v to, da si obrani in ohrani prvega. Zakaj vedno so mu voditelji našepetavali, da hlepi sosed po njegovih novcih. Tako je narod živel v večni bojazni za borno imo-

vino. Enkrat pa, nerad se je tvoj ded spominjal tistega časa, so prvaki prepričali podanike, da sega mejaš po njih zemlji in zlatu. Vse moško in dokaj ženskih se je oborožilo vsepovsod, začeli so dolgotrajno medsebojno klanje. Nešteti tisoči krepkih junakov so poginili, mnogo je bilo pohabljenih za vse dni. Nekatera vetrnjaška deca se je radovala, da je okrnjeni otec ne bo mogel strahovati, saj ni imel s čim prijeti šibe ali pa mu je morala mati natikati noge. Drugod so hčere in sinovi pestovali očete, ki so bili postali v boju detečje majhni: ostala je bila samo glava na trupu, tako so jih prekladali kakor dojenčke. Tedaj pa so ljudje spoznali, kje naj iščejo svoj blagor. Izprevideli so, da jim tujci nimajo kaj jemati, da želi le vsak svoje pravice in čuva zgolj svojo lastnino. Ojunačili so se pa sklenili živeti prijateljsko med seboj. Ker pa je bila beda in beraštvo priklopelo do vrhunca, so pograbili nekaj onih, kateri so jih bili prisilili na nesmiselno borbo, jih križali te tukaj, one tam . . .

Oružen češarek je prižvižgal pred besednika, da sta se zdrznila. Mladec je naperil svojo strelilo na veverico kosorepko. Toda spominivši se živih trupel z glavo pa brez udov, starih neboglencev na rokah nedoletnih pestunjev, je povesil smrtno orožje.

— Pozabivši, da se upira medsebojnemu uničevanju, je množica nateknila papirnate konopce — ovratnice — posameznim veljakom in jih povišala. Nesrečnikom so bili obrazi ogavno spačeni in posineli. Takrat so najeli kiparjev in po vseh deželah so morali postaviti takele sohe, potomcem za svarilo . . .

Nehote je dečko pobral kamen, ga zalučil na grmado in zadel zaspanega zelenca. Molče sta se izletnika podala k letalu ter odplula. Spotoma se je sinu zdelo ves čas, da ziblje na kolenih okrnelo telo, čok in glavo dragega rodnika. Ozrl se je v slovo proti jekleno zelenemu jelovemu jezeru, od koder so jesenske orjavele bukve grozile ko krvave pesti.

IV

A. Novačan:

Na pragu.

(Jelisavi.)

In predno stopiš v novi hram,
čemu tesnoba, strah?
Veliki Bog prebiva tam,
pred njim, pred njim si plah?

On ves je tvoj in ves je vseh
in zopet tvoj, le tvoj
in ljubi strah in v tebi greh,
ne boj se ga, ne boj!

Srce to ve prestrašeno,
srce to zna, a splášeno
vsled temnih senc nedavnih dni
se novega Boga boji. —

Saj bil je Bog in bil je vseh
in bil je tvoj, le tvoj,
je ljubil strah in v tebi greh
in sladki nepokoj.

Na pragu noga se mudi,
le en korak je čez,
trenotek, ko še vere ni,
je prva sveta vez.

XV. umetniška razstava.

„Napišete kritiko o razstavi v Jakopičevem paviljonu?“
— Kritike ne, saj ni povoda poučevati dobre, drugi pa spadajo na šolsko klop, pišejo šolske naloge, v katere nam daje Jakopičeva dobrohotnost vpogled. Če hočete mal pogovor o razstavljenih umotvorih, da izrabiva kulturno dobroto in užitek, ki se nam nudi vsaj enkrat na leto, in se po potrebi v bran postaviva prenačlenemu češčenju.

„Jakopiča, Jame, Sternena, Vavpotiča n. pr. niti ne dovolite kritizirati?“

— Ne, ker vem, kaj znajo, in poznam njihove smeri. S tem pa ne rečem, da bi Vam za zgled takoj pri Jakopičevem „Zelenem pajčolanu“, ki je izmed najodličnejših umetnin na razstavi, ne omenil, da ima ravno to delo v liniji figure in ž njo skupaj s kompozicijo malo vrzel, ki me dotika; neka diskrepanca v mogočni ubranosti gospodujočega tona, ki vam prepoji čute, in nosite to zeleno grandeco dolgo, dolgo s seboj. To delo je iz njegove velike kategorije, iz najglobjega prepričanja, iskanja, iz boja za popolnost. In kjer delujejo te moči, so diskrepance mogoče; ozrite se le na njegove „Cvetlice“.

„Popolnoma drugače vplivajo; imel sem jih za Sternenovo delo, ko še ni bil katalog gotov!“

— Lahko, da ste jih zamenjali, pa reči sem hotel le, da so poleg velike kategorije potrebne te „Cvetlice“. To je malo, odlično delo mojstrske poteze, priprosto in jasno kot duhovita primera, kadar je duševnosti čez mejo.

„Potem bi za nekaj podobnega lahko vzela Sternenovo „Študijo?““

— Zdi se mi, da ne; Sternenova „Študija“ nosi pravilno svoje ime. Pri njem je način izraza, njegova pota in umetniški cilj drug nego pri Jakopiču. On je veliki mojster barve in za njo morate imeti posebno občutljivost, priznati ji morate samoodločbo in popolno avtonomijo. Začnite jo zasledovati pri „Devinu“, vtelešeno jo vidite v „Hodniku“ in pri „Modelu“ ste prepričani, če se ne zgrozite nad njim in začnete s studijami te velesile od začetka. Pa „Hodnik“ in „Model“

sta si popolnoma enakovredni mojstrski deli in mnogi razstavljalci bi jih morali znati izpovedati na pamet! Ker kdo naj slikarja uči, če ne palete, in kje dobite med našimi smelejšo in izrazitejšo od Sterneneve?

„In mislite, da bi Jakopič „Hodnik“ na pr. drugače rešil?“

— Drugače, ker Jakopiču bi bilo to blesteče solnce simbolika barve, Sternenu je dinamika —

„In kaj je potem barva Jami?“

— Jama ne spada toliko k tema dvema. Če ne rečeva, da je poet, bi morda brez drugega opisovanja in razmotrivanja držalo. On je v svojih principih razvit, ubran, rezerviran in gotov, mirujoča cerkev. On ima priznane simpatije. Ker se je med vojsko umaknil na Holandsko, njegovih novejših stvari ne poznamo; upajva, da nas razveseli že na prihodnji razstavi z deli iz dežele mlinov na veter, jezov, kanalov z množico pisanih bark, morda tudi z marino in razžene to stalno enoličnost motivov.

„Enoličnost je bila na razstavah zlasti v pejzaži res že preočita. Slike od morja so splošno priljubljeni motivi in tudi gorskih pokrajin ljudje pogrešajo. Naša inteligenca je priden turist in po krasotah planin bi mnogi radi segli!“

— Potrpiva, to se bo čez noč premenilo in rešilo! Potovanja po naši domovini bodo vabila tudi umetnike. Poglejte le Vavpotičevo produktivnost. Kot popoten vojak, danes tu v službi, čez mesec drugje, je povsod dobival novih vtisov in jih pridno obdeloval. Na teh njegovih delih so sicer gotove partije tu in tam malo manje študirane, ker je bilo očitno premalo časa za poglobitev. In ravno partije od morja zahtevajo mnogo studija.

„Vavpotič je s svojo zbirko res najboljše zastopan na razstavi in ljudje so po njegovih umetninah pridno segli; sploh je njegova umetnost tudi po domovih najbolje zastopana. Od portretistov pa edini stalno razstavlja. Kako sodite o razstavljenih treh portretih?“

— Slikarsko najboljši je gotovo portret gospoda inž. Š—a. Tudi ostala dva imata lepe kvalitete, le vez med naročilom in umetnikovo prostostjo ni popolnoma zabrisana. Portreti s čistimi umetniškimi aspiracijami pa kljub desetletnemu stalnemu užitku samo modernih del pri nas še ne bodo prodrli; zato je treba še močnejših fundamentov. Vavpotičeva serija je vsekakor razstavi pomogla do raznolikosti, in če tudi v celoti ne vpliva popolnoma dovršeno, posamič bodo po naših domovih vse te kompozicije cvetlic, marine, kolorirane risbe in akvareli najlepši umetniški okras. Vavpotiču spričo njegovega odličnega talenta ne potrebujeva dalje segati pod pazduho, oglejva si rajše ostale!

„Kambiča ste v zadnjem referatu imenovali pravi naraščaj. Kakor se vidi, se niste motili. Saj nastopa že z velikimi kompozicijami in

„Ciganski trolistek“ je bil za obiskovalce naravnost privlačnost, skoro dogodek! Stavili so to delo med najboljše na razstavi!“

— Da je Kambičevo stremljenje resno in vestno, o tem ni dvoma, prenatrženje z odlikami pa ni na mestu. „Ciganski trolistek“ in ostala tri olja so pred vsem akademičnega značaja, nekaj kompozicije, nekaj tona in preveč zunanosti. Motivi so podrejeni učinku, ki ni spontan, ampak poiskan; slikarski efekt je preočito v službi aranžiranih, neosebnih podob, kl so trdo risane in mrtvo kolorirane. Vsekakor je pa Kambičevo znanje na dobri podlagi in njegove smeri in cilji dosti jasno začrtani in izraženi; pridnost in študij mu pomoreta iz akademskega oklepa in prvim poklonom malo zavore ne bo škodilo. Njegov kolega Škof se s svojim „Portretom“ tudi dobro reprezentira, je pa v delu plašnejši; le „Slap“ je prehud faux pas! — Dolinarja seveda nimava povoda spregledati, saj je „Prestrašenega pobiča“ kupila Narodna galerija za svojo zbirko; izrednega ni razstavil, ker je pač zaposlen z monumentalnim nagrobnikom Krekovim. Povirek je poslal le malo dobro plaketo „Bajtarica“. Ostane nama še nekaj imen ...

„Ki jim vi niste naklonjeni?“

— Niti govora o nenaklonjenosti! Ampak uvideti morate, da nima smisla vedno isto ponavljati! Šantel se vam ne premakne z mesta, kakor da je privezan, in obhodi, kolikor mu ravno dopušča njegov ris; razstavi vam „Motiv iz Vukovara“ in obenem „Istrski motiv“, kar kratkomalo ni v redu, ker takle „Istrski motiv“ mora diskreditirati deset dobrih „vukovarskih“. In Klemenčič vam v resnici nudi dobre slikarske momente, v celoti pa ugibate, ali so ti „Interieurji“ studijska rekvizitna ropotija, ali naj reprezentirajo dovršena dela? Gasperinov „Devin“ je z ozirom na ton interesanten, v tehniki diametralno nasproten stvarjem, ki jih je dozdej razstavljjal. Zupan ni še pokazal in dokazal, kaj je akvarel, pač z razstavljenimi štirimi ravno nasprotno! Pri Zupančevi smo bili navajeni na raznolike eksperimente, ki so pa to pot tudi izostali. —

„Mislite, da bi ti mali dobrohotni poskusi ne bi smeli biti razstavljani?“

— To mnenje sem vedno zastopal, na mestu bi bile interne razstave, in naj bi komisija umetnikov imela besedo in zadevo tega biti in nebiti definitivno uredila. V njihovem lastnem interesu je ta naloga in v interesu naraščaja. Pod silo avtoritativne besede bi se mnogi odločili, da se popolnoma posvete samo umetnosti, drugi bi uvideli, da je zanimanje za umetnost, združeno s skičico v olju ali akvarelom, lepa privatna zabava, kakor je brenkanje na klavir ali komponiranje verzov za spominsko knjigo, in se prostovoljno odrekli javnim nastopom. —

„Ali se ne bi pomudila pri Tratniku? Begunce smo sicer uživali že v posebni tiskani izdaji in veliko kompozicijo ter „Študijo“ tu v paviljonu, pa originali drugače učinkujejo od reprodukcij in Tratnikova dela so zadnji čas redka!“

— Nedvomno je Tratnikova umetniška potencia tako silna, da se morate vedno k nji vračati. Anarhistična avtonomnost tega značaja se giblje v takih mejah, da hodita priznanje in obsodba mnogokrat roko v roki. Najbolj neukrotljivi elementi, bol, razdvojenost, obup, volja, upor, negacija in afirmacija se gnetejo v ozke meje risbe, ki si jo je izbrala ta globoko razmotrivajoča natura kot sredstvo za svoj izraz; pač so forme v kompozicijah na mnogih mestih pretirane, zanemarjane, v neskladju s pravilnimi, pa ravno te zunanje nepopolnosti vam ne more priznati ta natura, ki se poslužuje svojih figur le, da svoje duševno valovanje sploh dokumentira, in bi naturo, drevje, poslopja, horizonte enako na novo ustvaril po umetniški podobi, ki v njem živi in deluje, kakor je to storil z živim bitjem. Tudi o kaosu bi mogli govoriti, o tistem brezmejnem ozadju našega življenja, iz katerega črpa in ustvarja umetnost svoja najlepša dela. Pri Tratnikovih umetniških tvorbah ste prisiljeni uživati z istim razpoloženjem, kakor zahteva ona sama. Ni v njih razkladan kak nazor ali pridigana kača socialna teza, le izrazite umetniške kvalitete brez drugih aspiracij kot upodablajoče umetniških. —

„Petnajsta razstava je bila prvotno projektirana kot jugoslovanska, kakor ste mi pravili. Razveselil nas je pa samo Tomislav Krizman s svojo zbirko . . .“

— In nas vpeljal v nov svet, poln zanimivosti, poln odkritja, poln vabe. Tu ni več naše lirike, naše mehkode, sanjavosti, sladkih rož. Tu je pesem historije, povest težkih, velikih činov. Ti mostovi, ceste, hodniki niso zemljepisje, ampak za nas novi dokumenti tvornih elementov, značaja in mišljenja jugoslovanske upodablajoče umetnosti. Motivi iz Bosne, Hercegovine, Macedonije, Sandžaka, te somorne kompozicije, so davnina, mrki zvoki iz dob herojev in veličine, velikih gest in sijaja; tu je Kraljevič Marko, tu je izrazita epika! In kako odličen reprezentant te umetnosti je Krizman! Njegovo delo je snažno, stara dedščina govori iz njega, mrka, važna, pretkana s fantastičnimi nitmi, v dekorativnem okvirju, inscenirana, v distanci. V tem je tvorna moč, začetek in konec ali „Finale“, kakor je umetnik sam nazval eno radirungo s to veroizpovedjo!

„Vendar bi teh Vaših izvajanj ne mogel brez nadaljnega uporabiti pri osmih oljnatih slikah, ki jih je tudi razstavil.“

— Po pravici rečeno, Krizmanovih del v olju nisem sam preje videl še nobenih. Najti v njih elemente, o katerih sem govoril, pa ni težko. Res je, da je glavna umetnikova sila v grafičnih delih najod-

ličnejše tehnične izvedbe in grafika je tudi najprikladnejša njegovemu umetniškemu izrazu. Zdi se Vam bržčas, da njegove slike vplivajo nekako neosebno; do gotove meje je tako; in meja sega samo do uporabe barve, tehnične obdelave, ki je deloma res podrejena, deloma celo izrabljena. Kompozicije so pa naravnost izbrane, enako dekorativni momenti. Tehnika je moderna; poglobite se pa n. pr. v „Sipine“ ali v „Jez“ in občutili boste, kako vam izgine prvi vtis in se odpre ista davnina, kot sva jo ugotovila pri grafiki, ista mirna tožnost, ista patina stoletij, ista distanca... To je krajina od nekdanj, ne ta, ki smo jo navajeni gledati danes z našimi impresionističnimi očmi, ampak z očmi, ki so obrnjene v pretekle čase, zasanjane v spomine...

Pastuškin:

Odkriti duši.

Vsa razbolela od pekočih ran
krvavo siješ skozi ta neurja;
in zdaj povrhu te še strah razburja,
ne bo se li tvoj žar mi zdel zlagan.

Uteho liješ mi v ta kruti dan,
ko jezno ga vihari ostra burja,
da odnikoder ni očem azurja,
nikjer ne smeje se odprta stran.

Tvoj žar ne laže; ravno ker je pravi
in ker se nič pretvarjati ne znaš,
le tvoj zaton te tvojih ran ozdravi.

Ker siješ v samo hlimbo, samo laž,
kar se ti neveselega naplavi,
ti svet zapiše vse na tvoj rovaš.

LISTEK.

Hamlet v slovenskem narodnem gledališču. Hamlet na našem odru! Kakšen praznik slovenske umetnosti po petih praznih letih bi bil lahko to, kako svečana proslava Shakespearovega genija v naši besedi! Velika preskušnja našega mladega narodnega gledališča, ki bi mu dala, dobro prestana, potrdilo za sedanjost in najlepše jamstvo za bodočnost. Poleg skrbne gojitve dobre domače drame bi bila najvišja naloga našega gledališča, podajati občinstvu v dovršenih predstavah klasične umetnine svetovne dramatične, v prvi vrsti Shakespeara. A letošnja prireditev Hamleta nam je jasno pokazala, da naše gledališče s sedanjim osebjem še ni kos, spraviti to tragedijo dostojno na oder. Daleč, daleč okoli blestečega središča Nučiča se je gibal kolobar njegovih soigralcev. Mnogo truda in resnega prizadevanja, marsikaj vrlin v posameznikih, a še več nedostatnosti v celoti. O tisti polnosti, ki napenja vsako Shakespearovo delo in mu daje videz in znak pravega sočnega življenja, niti sledu. Brez krvi v žilah ni mogoče vtelesiti niti enega Shakespearovega značaja. Nekateri prizori, ki bi bili morali gledalca pretresti do mozga, so bili naravnost mučni. Tega vtisa ni mogla zabrisati tudi res do podrobnosti dobro premišljena in vsekozi okusna režija.

Ali si za vse te pomanjkljivosti dovolj poplačan z Nučičevo, po svoje dovršeno igro? Kajti Nučič je v svoji ulogi dihal, trepetal in umiral, da ti je prevrnil s svojo krepko, sugestivno umetnostjo vse teorije in zahteve, ki si jih morda prinesel s seboj. Tu pa tam bi bil želel njegovemu patosu malo sordine. V prizoru s kraljico je bil po mojem čutu kljub vsemu vendarle preburen. Dva Hamleta sem videl pred Nučičem: sta-

rega Mounet-Sullyja, nadaljevalca francoske klasične interpretacije, in modernega Kainza. Vesel sem, da sem doživel tudi Nučiča. V Hamletu je na svojem višku.

Nučič je bil prisiljen govoriti svojo ulogo v hrvaščini. S tem se je še bolj odločil od svojih soigralcev ter jih odrinil še dalje od sebe. Shakespearova pesnitev pa, zlita izcela, je izgubila enovitost in zaokroženost sloga, rekel bi: svojo jasno klasičnost. In — med vso igro se mi je tožilo po lepem Cankarjevem prevodu, ki bi ga hotel slišati baš iz Nučičevih ust. Tudi je bil hrvaški tekst slovenskemu kar mehanično prilepljen, tako da si čul take-le dialoge¹: Hamlet praša Horatija, po kaj je prišel v Helsinjör. Horatio: Prišel sem na pogreb vašega očeta. Hamlet: Molim vas, ne rugajte se, došli ste na moje majke pir. Horatio: Zares, bila je hitro nato . . . Svatba namreč, ali poroka, kakor se je glasilo v slovenščini. Take štrleče neskladnosti bi se bile pač morale odpraviti.

Konsorciju slovenskega narodnega gledališča je gotovo do čim večje umetniške popolnosti naše drame; Hamlet je dokazal, da jo je doseči le, če se igralsko osebje izpopolni, zakaj opereta bo odtegnila drami zopet nekaj moči, in kaj bo potem z dramo sploh, ne le s Shakespearom?

—n—

Poljski in jugoslovanski umetniki. Dne 13. septembra t. l. sem se iz Krakova peljal v Bronovice, veliko vas, kjer ima poslanec Vladimir Tetmajer, znameniti poljski slikar, svoje posestvo. Tu (kako dobro uro hoda od Krakova) ima Tetmajer svoj atelier in tik poleg njego-

¹ Besedila ne navajam doslovno, nego samo po zmislu.

vega je atelier njegove hčere Jadvige, ki je svoje umetnine tudi že razstavljala na velikih umetniških razstavah. Ko smo si razgledali umetniško delo očetovo in hčerino, nas je vsa rodbina sprejela ob svoji poljski gostoljubni mizi. In tedaj mi je Tetmajer izročil dokument, ki pomeni lep začetek poljsko-jugoslovanskih kulturnih vezi. Je to rezolucija ali sklep odbora „Splošne Zveze poljskih umetnikov v Krakovu“ (Związek powszechny artystów polskich) z dne 9. avgusta t. l.: „Odbor Splošne Zveze poljskih umetnikov v Krakovu kot predstavitelj celosti poljske umetnosti, družec razne smeri iste umetnosti in držeč se vsemu poljskemu narodu skupne misli o politični in kulturni družitvi z bratskimi slovanskimi narodi, določa in zaključuje, prirediti čim prej v centrih slovanskega življenja v Ljubljani in češki Pragi razstave del poljske umetnosti, pridržujoč si vzajemno zameno kulturnega dela bratskih narodov v naših poljskih prestolnicah v svrhu kulturnega bližanja in medsebojnega spoznanja. Predsednik Peter Stadriewicz.“ Obenem je isti odbor svojemu I. podpredsedniku Tetmajerju poveril nalogo, v tem oziru v zvezo stopiti s predstaviteljstvom češko-slovaškega in jugoslovanskega naroda, da se ona misel uresniči. Ni dvoma, da se bodo kakor češki tako tudi jugoslovanski umetniki radi odzvali temu pozivu poljskih umetnikov, dasi je hipoma morda računati s prometnimi težavami. Poslanec Tetmajer je dva dni pozneje bil tako prijazen ter nam je z veliko ljubeznivostjo razkazoval zgodovinske in umetniške znamenitosti Krakova, zlasti tudi kraljevski Wawel in njegovo cerkev, kjer krasi stene in strop ene kapele Tetmajerjeva lastna umetnost, (zgodovina in alegorija Poljske), plod 14letnega njegovega dela.

Ob tej priliki naj poročam še o nekaterih stvarih. Na Trgu Ščepanjskem v Krakovu stoji „Palača lepih umetnosti“, kjer so trajne umetniške razstave; umetnine se menjajo mesečno. Prav takrat se je odvijala nova izložba in bil sem povabljen na otvoritev. Grof K. H. Rost-

worowski, vnet član Slovanskega društva, me je z nenavadno prijaznostjo izprevaljal po izložbi, kjer je publiko posebno zanimala soba s karikaturami Malčevskega (Tetmajer uganja v karikaturi z nogami politiko, z rokami pa slika). Z istim Rostworowskim sem bil v Narodnem Muzeju (v Suknienicah), kjer se tudi nahajajo poedine umetnine Tetmajerjeve.

V Florijanski ulici stoji „Dom Matejkov“, t. j. hiša, kjer se je rodil in umrl veliki poljski slikar Matejko, upodobil vse poljske preteklosti. Hiša je sedaj Muzej, ki hrani vse spomine na delo Matejkovo. Ravnatelj Muzeja je dramatski pisatelj in slovanofil Maciej Szukiewicz (ki prevaja iz češčine slovite Čechove „Pesmi suznja“). Szukiewicz, moj pobratim, mi je razkazal ves Muzej in me opozarjal na velikansko marljivost, s katero je Matejko pripravljaval svoje zgodovinske slike. Sto in sto skic! Kake zbirke starih poljskih narodnih noš, starega orožja, lobanj itd.!

„Društvo lepih umetnosti“ obstoji tudi v Levovu (ul. Dzieduszyckich 1). Na njega razstavo me je vodil prof. Jan Kasproiewicz, znani veliki poljski pesnik, ki je govoril maja meseca v Pantheonu v Pragi in pozdravil tudi avgusta meseca shod v Ljubljani.

Toda kdor hoče videti poljsko umetnost, mu ni treba hoditi le po izložbah in muzejih. Poljska umetnost je v poljskih hišah. Ne krasijo se z njo le hiše izvršujočih umetnikov, kakor Tetmajerjeva, in ne le zgodovinske palače, kakor palača Rostworowskega; le pogledj stanovanje Kasproiewiczovo in študiral boš v njem lahko poljsko umetnost. In običajne meščanske hiše, ki sem jih videl, so mi bile učiteljice umetnosti.

Uveril sem se, da so velike zgodovinske tradicije eden izmed pogojev ranega in bujnega razcveta višje umetnosti. To pa že vemo davno, da Muze hočejo tudi — denar in hrano. Simbol te zadnje istine je na pr. velika „Akademija umetnosti“, ki stoji poleg Akademije znanosti v Krakovu.

Dr. Fr. Ilešič.

niti, na pr. v „Zborniku za narodne šege in običaje južnih Slovanov“, ki ga izdaja Akademija v Zagrebu. Tukaj hočem pomeniti le par stvari. O Trstu pravi Sapieha, da „naval ljudi, ki jih trgovina tam zbira, v tem mestu povzroča neizmerno draginjo“ in da je najemnina v hišah tako visoka, da Tržačani ne morejo nikamor vlagati svojega imetka z večjim dobičkom kakor v zidanje hiš; grški grof Carsiotti je dal za samo stavbišče svoje hiše 220.000 renskih goldinarjev. „Prebivalci (Trsta), prežeti s pohlepnostjo, tako lastno kupcem, ne morejo tvoriti zelo složne družbe in more se reči, da kadar polovica mesta spi, druga polovica bedi zato, da bi ogoljufala speče. Odtod prihaja, da so družbe dosti mrtve in znanosti zanemarjene. Česa pa se je končno nadejati glede prosvete mesta, v katerem je vzgoja končana, kadar kdo zna pisati in računati?“ Spričo starih zidov rimskih v Pulju prihaja Sapiehi misel: „Narodi, ki ne morejo zidati takih velikanskih stavb, da bi se rešili ničevnosti, imajo za to cesto manj drago in daleko trdnejšo. Naj očuvajo svete običaje očetov, naj zatirajo v sebi duha posnemanja, naj iz tujih dežel k sebi vsajajo znanosti, ne pokvarjenosti, in postanejo brž zibelka junakov ter zapuste za seboj višje pomnike, ki se ne bodo bali niti vpliva vekov, niti navala Vandalov.“ Na Reki je številjo kapitalistov majhno in imovitost sploh omejena, a gostoljubnost prebivalcev velika. Delj časa je — radi neugodnega morja — moral Sapieha ostati na otoku Krku, na zapadni obali. Tu se je do dobra seznanil z otočani. Ves otok se mu je zdel ideal sveta. „Sladkost svojega značaja dolgujejo ti otočani večinoma miru, ki so v njem živeli od davnega časa brez vsake vojne... Vendarle sem še našel kot, na svetu tako srečen, da človek v njem še ni namočil roke v bratski krvi... Ne vem, če je na vsem otoku najti več ko deset pušk, in še te služijo le za naganjanje ptičev od vinogradov.“ A uprav radi te miroljubnosti misli Sapieha, da Krčani niso pravi

Slovani; zakaj to se mu zdi brezdvomno, da se vsi pravi Slovani, ta junaški narod, ponašajo uprav z nošnjo orožja. Končno kliče: „O Krk, zakaj nisi ves svet, ali rajši zakaj ni svet tebi podoban“!

Sapiehova „Podróż“ (l. 1811) je prevod enega dela njegovega francoskega rokopisa. Kje pa se nahaja popolni rokopis, je neznano. Del rokopisa v poljskem prevodu je imel svoj čas Lvovski kanonik Adam Sapieha — to je pač sedanji krakovski škof — in ta del rokopisa je nadaljevanje tiskane knjige, torej opisuje avtorjevo bivanje v Dubrovniku, oziroma Dubrovnik sam, kamor je Sapieha prišel 17. novembra 1804¹.

Ko se je Sapieha vračal v domovino, se ni nadejal, da bo videl še enkrat upe, „dvigajoče se nad poljsko nesrečno domovino“. „Toda preostalo je Junaku yekov (Napoleonu), obuditi obrle ostanke nesrečnega naroda. Rahločuten za naše tožbe, obujajoč nekdanje zaveznike svoje dežele, je postal podoben s Cezarjem, ki je pomagal... (daljnim) zvestim prijateljem Rima; a če dosle ni uresničil vseh naših nad in nam ni vrnil starega sijaja, smatramo Kneževino Varšavsko za poseben dar Njegov, za vzorec malega Ilija...“ Tako je Sapieha poveličeval Napoleona l. 1811., ko je izdajal svoje „Potovanje po slovanskih zemljah.“

Knezi Sapiehe so starega litavsko-poljskega pokolenja. Naš avtor, knez Aleksander Sapieha se je narodil l. 1773. v Straßburgu, kamor so bili radi zmešnjav v domovini odšli njegovi roditelji. Ko je njegova poljska domovina padla, ni iskal zabave v bleščočih evropskih salonih, ampak na slovanskem Jugu. L. 1812. je bil Aleksander Sapieha član začasne vlade v Litvi, a je umrl še istega leta. Sedanji krakovski škof in njegov brat Vladislav (v Krasičinu) sta mu pravnuka. Škof Adam Sapieha je v poljsko-slovanski politiki na dobrem glasu. Dr. Fr. Hlesič.

¹ Cfr. Francevz, Poljskoe Slavjano-věděnie itd. (Praga, 1906, str. 87 sl).

K življenju Jakoba Volčiča (1815 do 1888). Med prve buditelje Istre spada vsekakor duhovnik Jakob Volčič iz Gorenje vasi pri Škofji Loki, ki je sredi preteklega stoletja z veliko vnemo nabiral narodno blago po Istri. (Glaser, Zgodovina III, 94). Tega moža, ki je nekaj časa kapelanoval tudi v Kastvu, se rad spominja varaždinski profesor in član Akademije Ivan Milčetić.

Prof. Ivan Milčetić je v varaždinski „Volji naroda“ (str. 10) napisal svoje spomine na Tabor v Kastvu nad Reko leta 1871. Tu pravi med drugim: „Mi smo riječki djaci (kada smo mogli, bježasmo pred Ungarezima ili na Sušak ili u Istru), barem mi sa sela, koji smo življe nego Riječani osjećali svoju narodnost, često pješke putovali u Kastav, znajući da je tamo kapelan Volčič, Slovenac, kojega smo pobožno slušali, kada nam je stao govoriti o narodnosti našoj. Oko stvorenog ognjišta znadjasmo sjedjeti, a on bi nam pričao ovo i ono, krijepeći nas u zanosu za narod...“ Milčetić omenja Volčiča tudi v svojem najnovijem spisu: „Koleda u južnih Slavena“ („Zbornik za nar. život i običaje južnih Slavena“ knj. 22., sep. odtisk, str. 35) ter pravi: (Volčič) je za nas (rječke djake) bio kao neki mali

prorok. I ja se još danas s poštovanjem sjećam ove časne glave.“

Dr. Fr. I.

Pesnik Domjanić v „Slov. Narodu?“
 Srbohrvatski pesnik Dragotin Domjanić je pred nekaj meseci izdal „Kipece in popevke“, zložene v hrvatski kajkavščini. O tej knjigi, kakor sploh o pesniku Domjaniću, ki spada med naše najbolje današnje lirike, se je zadnji čas mnogo pisalo. V zadnjem (X.) zvezku zagrebškega „Savremenika“ piše o njem Vladimir Lunaček med drugim to-le: „Šiljao je (Domjanić) pjesme u jedan prilog organa liberalne slovenske stranke „Slovenskog Naroda“, koji je bio prilagan svakih osam ili četrnaest dana tome listu. Naslova tomu priogu ne znam a ne znam više ni psevdonima, pod kojim je pjevao Domjanić. Samo znadem, da je mnoge svoje pjesme prevodio na slovenski, da su mu slovenski jezik u uredništvu izpravljali ali da su, vjerno svome programu o uzajemnosti hrvatsko-slovenskoj, priopćivali njegove pjesme i na hrvatskom jeziku“. Kakor mi pa poroča Domjanić sam, ni on nikoli pisal v „Slov. Narod“, ampak enkrat v „Slovanskem Svetu“ pod šifro „D. M. D.“ (1893 ali 1895).

Dr. Fr. I.

KULTURNO-POLITIČNI PREGLED.

Dr. F. Grivec, Pravoslavje. Ljubljana 1918. Izdalo Apostolstvo sv. Cirila in Metoda. Tiskala „Katoliška tiskarna“. Cena 3 K.

V času, ko se zahteva po zedinjenju Jugoslovanov bliža svojemu uresničenju, je gotovo važno in potrebno, da se seznanimo z vsemi faktorji, ki igrajo v naši sedanosti in ki bodo igrali v bližnji bodočnosti v narodnem življenju kakršnokoli vlogo. Takšni faktorji, za ljudsko življenje izredno pomembni, so predvsem različna verstva, katerim pripadajo posamezni

deli našega naroda, katoličanstvo, pravoslavje ter islam. Predno si delamo perspektivo za bodočnost, moramo poznati te konfesije, poznati njih različno notranjo vsebino, njih nauk in življenjsko, praktično filozofijo, njih učinkovanje na ljudstvo ter konstatirati, koliko se njih dosedanji vpliv odraža v civilizacijsko-kulturnih, umstvenih in čuvstvenih razlikah med ljudskimi deli, pri katerih prevladujejo.

Takšno vsestransko primerjanje pri nas razširjenih verstev, bodisi glede na

današnje stanje kakor v historičnem oziru, nam bo podalo vpogled v enega najvažnejših, najaktualnejših narodnih problemov. Kdor se bo lotil tega razglabljanja, bo začel veliko delo; točna in objektivna pa bo študija le, ako bo avtor konfesionalno nevtralen; zakaj kdor je konfesionalno interesiran, bo podal večalimanj skrivljeno, v prizmi lastnega verskega nazora lomljeno sliko.

Pričujoče delo se bavi s pravoslavljem, toda ne z očitanih nacionalnih vidikov premotriva pravoslavni del krščanstva s stališča verskih, duševnih interesov rimskega katoličanstva. Spravnega duha knjigi prav gotovo ne moremo odrekati; „katoliška in pravoslavna cerkev sta dve pravoverni sestri — pravi avtor na strani 112 —, ki ju loči samo nauk o prvenstvu rimskega papeža“. Sklicujoč se na prizadevanja zlasti zadnjih papežev vidi avtor nalogo katoliških Slovanov, da „pospešujejo krščansko asimilacijo med Vzhodom in Zapadom v duhu krščanske ljubezni in edinosti, v duhu miru in sprave med narodi“ (str. 115) ter delajo na ta način za zedinjenje. Druženje s katoličani pa je tudi v interesu pravoslavja, kajti samo v zvezi s katoličani se more uspešno boriti proti modernemu brezverstvu (str. 111). Kako si je predstavljati to „krščansko asimilacijo“ med pravoslavljem in katoličanstvom, o tem avtor ne razmotriva in ne podaja praktičnih načrtov, jasno pa je, da ima v mislih unijo med obema verskima skupinama, pri kateri se v nebstvenih točkah koncedira pravoslavnim, dočim obvelja v važnejših na pr. glede papeškega prvenstva, katoliško stališče, unijo, kakor jih poznamo že več iz zgodovine.

Knjiga obravnava najpreje nastanek pravoslavja, dalje podaja analizo verskih razlik med katoliki in pravoslavni, analizo duha in sploh notranjega stanja pravoslavja, na kar preide na pregled pravoslavne cerkve po teritorijih; težišče razpravljanja leži v študiju ruskega pravoslavja¹. Historična stran je obdelana zelo

¹ Strokovnjaška študija o vsebini sami nam je obljubljena.

malo, omejena je le na neobhodno potrebno. Pogrešam pa tudi v knjigi večje preglednosti, krepkeje plastičnosti; občutek imaš, da se gotove misli, pripombe ter razlage preveč ponavljajo.

Knjiga je očitno namenjena naši katoliški javnosti, na katero hoče vplivati v zmislu izražene sprave tendence, za „krščansko asimilacijo“ med obema cerkvama. Enako stremljenje so pokazali tudi že nekateri drugi katoliški glasovi, predvsem dr. Mahnič, kar je na Hrvatskem povzročilo precej burno javno polemiko. Verski nagib tega gibanja nam je seveda popolnoma tuj, vprašanje pa je, kako sodbo imamo o stvari z nacionalnega ter kulturno-političnega stališča. Gotovo je, da za proces narodnega ujedinenja ni vseeno, ali pripada ljudstvo eni ali dvema ali večim konfesijam; vemo, kako velika ovira nacionalnemu zedinjenju je bila vedno ravno verska razlika. Ako se nam torej posreči izločiti to razliko, odstranimo velik faktor, ki ovira ujedinenje. V omenjeni polemiki je na pr. pravoslavni svečenik očital katolikom, da imajo pred očmi le bolj zunanjo, formalno zedinjenje, mesto da bi si stavili za nalogo, na znotraj preroditi versko življenje. Ta misel, kakor je sama po sebi tehtna, kaže vendarle napako, da prezre, kako velikega pomena je pri preprostem ljudstvu v bistvu nezatna, po zunanji formi pa učinkovita verska razlika. Kakor pa bi nam končni uspeh verskega zedinjenja bil simpatičen, se je pa treba zavedati, da je vse odvisno od metode postopanja. Z nacionalnega, pa tudi z verskega stališča je mogoč edinole tak način zblíževanja, ki računa s celoto; eventualna pogajanja se morajo vršiti med vodstvi obeh cerkvenih organizacij in eventualna združenja se sprejmejo pod vodstvom celotne organizacije in obvezno za vse podrejene zveze. Brezdvomno škoda pa bi nam povzročal, kdor bi se lotil osebne misijonske propagande v svrhu verskega spreobračanja. Kdor bi hotel doseči unijo na tak način, da bi skušal pridobivati posameznika za posameznikom za svojo konfesijo, ta bi brez-

pogojno vzbudil odpor in pa enake tendence na drugi strani, večal mržnjo med raznoverci ter na ta način le še poglobil razdor.

Na vsak način pa se mi zdi za mirni notranji razvoj važen pojav verske spravnosti, ki veje iz te knjige; veseli bomo, če bo efekt vsaj ta, da bi si obe verski skupini zanaprej ne stali sovražno nasproti. Da pa so opisane približevalne tendence vzbudile pri hrvatski ne katoliško orientirani javnosti takšno nezaupanje, temu se katoliki ne smejo čuditi; treba si je le poklicati v spomin netolerantno postopanje s svobodomiselno manjšino na Slovenskem v polpretekli dobi. Verska tolerantnost in enakopravnost, ki mora razen vseh konfesij obsegati tudi akonfesionalne in takoimenovane svobodomiselne posameznike, se mora uveljavljati nele nasproti večini, temveč tudi napram najneznatnejšim manjšinam, šele na podlagi tega je mogoč verski mir in dalje verski sporazum, šele pod tem znamenjem morejo versko zedinjevalne tendence upati na uspeh. A. L.

Resnica nad resničnost.

Ljudstvo brez skupnega ideala ni narod; narod, ki je zgubil vero v svoj ideal, se razgubi in izgine.

Prof. Fr. Mareš.

Društvo čeških medicincev je slavilo letos svojo 50 letnico. Svoj jubilej je slavilo v znamenju misli in dela velikega češkega učenjaka Purkyně, ki je pred 100 leti polagal prve temelje češke prirodoslovne in zdravniške vede in je prvi stopal na nova pota kot propagator znanstvene ljudske prosvete. S tem je češka medicinska generacija pokazala, kam bo vodila njena pot v bodočnost: delovati na polju domače vede, rasti iz svojih lastnih sil in svoje delo posvetiti narodu. V znak priznanja in solidarnosti je imenovalo društvo dva odlična jugoslovanska zdravnika - strokovnjaka za svoja častna člana. Med temi je naš dr. Ed. Šlajmer. Društvo je priredilo v družbi profesorjev češke med. fakultete

primerno proslavo in je ob tej priliki izdalo krasno knjigo „Pravda nad sku-tečnost“. Knjiga obsega izbrane članke znanega češkega strokovnjaka prof. Fr. Mareša. Mareš je profesor fizijologije, toda tudi velik mislec in filozof. V knjigi je nekaj njegovih najlepših člankov, ki obdelujejo sledeča vprašanja n. pr.: Evolucija in boj za življenje, — Bankrot vede, čuda in čudeži, — Mehanizem in misticizem, — Idealizem in realizem v prirodni znanosti, — Naturalizem in svobodna volja, — Veda in kultura, — Nrvnost in kultura, — Psihologija brez duše, — Veda in vera, — Natura in kultura, — Pravičnost temelj države i. t. d. Za uvod je napisal prof. Mareš nekaj besedi mladini, kjer pravi: S tem, da ste se odločili izdati k 50 letnemu obstoju Društva čeških medicincev izbrane članke o vedi in življenju, ki sem jih napisal zadnjih 30 let v boju za višjo duševno resnico nad gmotno resničnostjo, je zajamčena zmaga resnici, ker se je k nji pridala mladina“. . . . „Fakta so zavzela mesto resnice. In tako je padla misel v gmotno blaznost, katere grozo in sramoto zdaj preživljamo. . . .“ Že 30 let — pravi pisatelj — se bije boj za višjo resnico nad gmotno vsakdanjostjo. Češki narod je stopal v tem boju v prvih vrstah. Preživeli smo težke čase: naša dolžnost je premagati dano resničnost in postaviti lepšo po resnici.

Naslov „Resnica nad resničnost“ nam kaže, da je prof. Mareš zastopnik onega idealizma, ki je pravi znak slovanske filozofije. V boju za resnico se je razvijala vsa češka zgodovina. V boju za resnico je nastopil Hus svojo pot do grmade, in ko je šel ves narod za njim, je vodila ta pot na Belo Goro. Hus je zgorel, narod je bil premagan, resnica pa ni zgorela niti ni bila premagana, živela je kakor iskra v pepelu in je vzrastla v nov plamen, ki je v njega svitu češki narod v enem stoletju dospel do svoje sedanje višine. V boju za resnico se bije tudi današnji boj. Krasno piše o tem pisatelj v „Besedi k študentom“ 28. listopada 1914. V onih prvih mesecih vojne je izpregovoril prof.

Mareš svojim slušateljem: Ta strašni boj se ne more končati drugače kakor s porazom bestije, ki se še vedno oglašča in divja v človeku. V boju ljudstev ne more biti premagana resnica in pravica; njih zmaga je nujna, in gotova, da more razcevesti v človeku, kar je v njem božjega... Ravno mali narodi, ki se ne morejo zanašati na veliko število, so tvoritelji npravnih vrednot, katerih varnost je samo v resnici in pravici“ i. t. d. Nismo prostora, da bi napisali še več stavkov, ki govore o tem. — V 18. članku, „Resnica in resničnost“ piše pisatelj svoje glavne nazore o tem, kar nam pravi naslov cele knjige. Naslov sam je po naše težko preložiti. „Resničnost“, t. j. tista „resnica“, ki je le na videz, ki je uspeh naše vede, našega znanja v nasprotju z ono resnico, ki jo čutimo v srcu. Pisatelj sam pravi v uvodnih besedah, da se ti pojmi radi mešajo. Resničnost je nasprotje od zmote in prevare, resnica je nasprotje od laži. V tem je resnica npravna vrednota. Resničnost je to, kar je, resnica ni to, kar je, ampak, kar naj bi bilo. Resničnost izhaja iz preteklosti — resnica misli na bodočnost, hoče premagati in pretvoriti resničnost, ki je včasih grozna. Resnica mora premagati to grozo in ustvariti zaželjeno resničnost: resnica je cilj in nada. Veda nudi sredstva za življenje, da more vsak iskati resnico. To je visoki cilj življenjskega razvoja: iskati resnico, tvoriti vrednote, delati to, kar bi moralo biti. Višek sedanjega razvoja je človek. Vsak človek si stavi cilje, ki jih hoče uresničiti. Istotako vsak narod. Vera v skupni ideal tvori narod, ne le pleme in jezik. Ljudstvo brez skupnega ideala ni narod... Opozoril sem na to knjigo in na njeno vodilno misel, ker je v nji dokaz, kako vestno stopa češki učenjak pred mladino in ji kaže vznešene ideale človeštva. Ko bomo pozneje gledali nazaj, se bomo prepričali, da boj za višjo resnico daje narodu nadnaravno silo. Znano je, da je n. pr. nemška filozofija s svojim monizmom itd.

postala oboževalka resničnosti, zato je izgubil iz naroda smisel za višje ideale in v tej „resničnosti“ je dobila svoj temelj tudi filozofija nasilja. Proti temu materializmu se je odločno boril češki idealizem, realizem Masarykove šole in eden teh glasnikov je tudi prof. Mareš.

Dr. I. L.

Društvo slovanske vzajemnosti. Tik pred odhodom iz Prage sem se udeležil posvetovanja o ustanovitvi društva slovanske vzajemnosti. Sestanek sta sklicala univ. prof. Bidlo, znani strokovnjak-zgodovinar (posebno poljske in ruske zgodovine), in prof. Polivka, znani profesor slavistike na praški univerzi, velik prijatelj Jugoslovanov. Bilo je prisotnih tudi mnogo odličnih čeških kulturnih delavcev. Na sestanku se je šele vobče označil obris dela, ki bi ga moralo vršiti to društvo. V splošnem ima društvo namen izvrševati oporoko onih velikih mož, ki so prvi polagali temelje kulturne slovanske vzajemnosti. V onih prvih začetkih slovanskega probujanja je pesnik „Slave hčere“ Jan Kollar označil v svoji knjigi potrebo in možnost slovanske kulturne skupnosti. Vzajemnost je imela nalogo posredovati med malimi slovanskimi narodi in delovati na to, da bo kulturni uspeh in napredek enega naroda prišel v korist vsem: da ne hodimo vsak svoje poti, ampak vzporedno, da se spoznavamo in spopolnjujemo. — Tekom stoletja se je vršila iz kaosa diferencija slovanskih kultur — svetovna vojna je končno odločila štiri močne politične in kulturne slovanske dele: Ruski, poljski, češkoslovaški in jugoslovanski. Z razpadom Avstrije je nemška kultura prenehala biti posredovalka med nami. Vprašanje je torej, kako si bomo v bodoče ustvarili svoje kulturne razmere tako, da se bo iz posameznih kultur razvijala ena enotna slovanska kultura, t. j. da bodo kulturne pridobitve vsakega slovanskega naroda postale kolikortoliko last vseh drugih slovanskih narodov. Nove slovanske države bodo tako stremljenje z vsemi silami podpirale. V šolstvu, v knjižnicah, v akademijah i. dr. bo tako

delo našlo oporo v državi. Slovanski kulturni delavci so poklicani delati na tem polju. Ako so prvi glasniki slov. vzajemnosti pod najtežjimi pogoji vršili svojo dolžnost, smo tem bolj prisiljeni mi sedaj, da izvršimo veliko delo. Zato bo treba urediti enotnost šolstva, da se s tem omogoči naši mladini študij na slov. visokih šolah. Treba je spopolniti naše študijske knjižnice, treba je urediti medsebojne informacije, prevode etc. etc. Zato bi se moralo osnovati v vseh večjih mestih (Praga, Krakov, Zagreb, Ljubljana, Belgrad itd.) društva slov. vzajemnosti, kjer bi se združevali slov. kulturni delavci. Nastala bi organizacija slov. kulturne sile, ki ki mogla podajati mladim državam nasvete glede kulturnih institucij. Tudi v drugih javnih in pol. vprašanih bi imela ta organizacija svoj glas. V svojem okrožju bi društvo gojilo predavanja o slovanskih vprašanih, vzdrževalo ev. knjižnico itd. Društva bi si med seboj priporočala člane, ki bi bili poslani na študije v druga slov. mesta. Za enkrat se je sklenilo, da bi postal skupni organ „Slov. Přehted“. Kakor vidimo, je vprašanje za nas zelo važno in bomo o njem še govorili.

Dr. I. L.

O slavistiki. V 8. šte. „Naroda“ je priobčil prof. Jiří Polivka lep članek pod naslovom „Zadrževana beseda starega slavista“. Kdor pozna tega marljivega češkega slavista in njegovo delo za slovansko vedo, bo znal prav oceniti njegove odkrite besede. Treba bi bilo v teh časih javno izpregovoriti o bodočnosti slavistike in nekaterih drugih vprašanih. Naš prof. M. Murko je precej odkrito povedal svoje mnenje, ko je podal v svojem znanem članku pregled dosedanjega stanja slavistike v Nemčiji in v Avstriji. O njegovem članku so pisali razni naši listi. Toda danes mislimo pred vsem na bodočnost in ker verujemo v svoje cilje, mislimo pred vsem, kako bo posledj pri nas. Ali bodo Nemci po vojni bolj študirali slavistiko, nego doslej, to bo odvisno od razmer. Jaz mislim, da bodo imeli k temu premalo vzroka. Glavna stvar je, kako preuredimo mi sami svoje

slavistične razmere. O tem piše prof. Polivka. Središče slavistike pri nas je bil Dunaj, kjer je družil prof. Jagić okoli sebe generacijo za generacijo. Jagić je vzrastel s svojo vedo in ko je odhajal 80 letni starček v zasluženi pokoj, je bilo takoj videti, da nima namestnika, ker bi to bilo nemogoče: slovanska veda se je preveč razrastla, da bi mogel en sam človek obvladati vse njene panoge, zato se bo morala dunajska stolica razširiti. Toda dunajsko središče slavistike je bilo položeno na nemških temeljih, ker je to nemška univerza. Sto let je od dobe, ko je Dobrovski izdal svoje „Institutiones“ in od te dobe so avstr. Slovani množili nemško kulturo tudi s slavistiko. Jagićev „Archiv“ je postal središče naših slavistov. Nova smer pojde za tem, da se popolnoma emancipiramo od nemške kulture — torej tudi na polju slavistike. Takoj to ne bo mogoče, ker hrani stoletno delo v sebi največje zaklade za bodočnost, gotovo pa je, da pride čas, ko Slovani svojih del ne bodo več nemško pisali. Nemščina kot občevalni jezik je doigrala med nami. Pisal bo torej vsak slavist v svojem jeziku. Za to pa je treba znanja živih slov. jezikov. Ako jih kdo potrebuje — potrebuje jih pred vsem slavist. Prof. Polivka piše, kako se je prevelika pozornost posvečevala t. zv. staroslovenščini, ki je pravzaprav le bolgarski dialekt, dočim so se zanemarjali živi jeziki. Sto let po „Institutiones“ je končno vprašanje staroslovenščine približno rešeno. V nji leži tak kos naše kulturne zgodovine, da bo seveda za vselej tvorila važen del slavistike. Toda v teh 100 letih so tako narastle slov. literature, da stopa stari čas v ozadje in je treba temeljitega poznanja novejših literatur, ki imajo v sebi več življenjske sile. V tem smislu se mora izpopolniti naš slavistični studij. Jagić je združeval okoli sebe slaviste vseh slovanskih dežel, toda vsak teh učencev se je posvečal le domači literaturi, le izjemoma je prišlo do zvez med učenci raznih narodnosti. Slovenec je študiral slovensko in k večjemu

še srbo-hrvatsko literaturo, Čeh češko, Poljak poljsko, kar je tembolj razumljivo, ker obsežnost gradiva ni dopuščala, da bi se posvečeval sorodnim slov. kulturam. Slavistika je bila večini tudi samo stranski predmet, kar je razumljivo, ako se pomisli, da se živ domači slov. jezik v slov. srednjih šolah uči po dve uri na teden (!), dočim se mrtva grščina in latinščina uči po 6—8 ur. Da bo klasična filologija po vojni omejena povsod na minimum, o tem nihče ne dvomi. Njen čas bo pripadel živim modernim jezikom in na slovanskih šolah predvsem slovanskim jezikom. V tem smislu bo treba preurediti visokošolski in srednješolski študij. Slavist bo moral študirati v mestih, kjer se bo naučil živega sorodnega jezika. Tako pojdejo slušatelji severnih poljskih in čeških univerz za par semestrov na jug in jugoslovanski ravnotako na sever. Da bo na ta način postala Praga mogočno središče slavistike, je jasno. Dunaj bo izgubil svoj pomen: Praga, Krakov, Lvov, Kijev, Moskva bodo središča slavistike na severu, Ljubljana, Zagreb, Beograd, Skoplje, Sofija na jugu. S teh univerz bodo prihajali novi slavisti in novi kult. delavci. Prof. Polivka piše v svojem članku, kako malo uspehov je dosegel doslej s svojim delom, ko je hotel mladino v tem smislu vzgajati. Kako težko se je odločil Čeh, da bi se posvetil tudi poljski literaturi, ali da bi šel za par semestrov v Krakov. V bodoče bo to zahteval reformirani študij sam po sebi, pa tudi razmere bodo ugodnejše. Prišlo bo do zamenjav docentov in profesorjev raznih univerz in s tem se bo gibalo tudi dijaštvo. Treba je pomisliti, da bo odpadla marsikaka ovira. S tem bo seveda rastla slovanska slavistična literatura. Naš Jagić je dal za bodočnost najlepši zgled, ko je svoje življenjsko delo „Historija slavj. filologiji“ izdal rusko. Ni dvoma, da bo ruščina zavzela mesto vseslovanskega skupnega jezika. Ker bo ruščina tudi na vseh srednjih šolah učni predmet, ne bo težko našim slavistom obvladati jo popolnoma. Rusija, kakršna

bo izšla iz te vojne, bo šele ona prava, resnična, naša slovanska Rusija, ki bo nam kulturno res kaj pomenila. Zato bo ona prevzela v tem vodilno ulogo. Slavistika je pri nas trpela na velikih ovirah. V Avstriji smo imeli pet stolice; Slovencem sta bila dostopna pravzaprav samo Gradec in Dunaj. Vkljub izbornim učnim silam, ki smo jih tam imeli, nismo mogli biti z uspehi zadovoljni. Praga nam ni bila odprta — tam ni bilo jugoslovanske stolice, dasi so prof. Polivka, Machal i. dr. predavali tudi o jugoslov. literaturah. Toda avstr. državna in kulturna modrost ni dovolila v Pragi slov. stolice. Iz praktičnih ozirov je moral torej naš dijak iti v Gradec ali na Dunaj. Bilo je to tembolj škoda, ker bi bili tudi klasični filologi, ki imajo navadno slavistiko za postranski predmet — v praški šoli pod vodstvom takih mož, kot so bili Kral, Groh i. dr. mnogo profitirali. (Opozarjal bi samo na Kralove prevode grških dram itd.) S študijem v najožji zvezi so knjižnice. V tem oziru smo imeli povsod avstr. razmere. Zadnjič je v „Venkovu“ L. Kužný dobro povedal svoje mnenje glede t. zv. dolžnostnih izvodov. Ker je v Avstriji provincija (t. j. kos zemlje, ki je kje na kakí mapi omejen s kako barvo), več nego živ narod — pošiljajo založništva n. pr. na Štajerskem po en izvod v Gradec, ne pa v Ljubljano v lic. knjižnico. Isto je na Češkem, na Moravi in drugod. Vsled provincijalizma trpe osrednje knjižnice. V tem oziru smo mnogo tudi sami zamenjali. Treba bo vse to preurediti. Praška muzejska, ozir. vseučiliška knjižnica potrebujeji spopolnitve prav tako, kakor n. pr. naša licealna ali Matična. Predlog prof. Polivke glede jugoslovanske stolice v Pragi je že davna zahteva jugoslov. praške mladine. Sedaj je stvar mladega naraščaja, da praktično izvede načrte in s tem dokaže njih možnost. Razveseljiv je klic slovanske mladine: proč od nemških univerz. Prihodnja jesen mora videti slov. mladino na slov. univerzah. Tam je dovolj prilike za kult. delo. Posebno velja to za slaviste. Čim

bolj se bomo poznali, tem bolj se bomo ljubili. In slavisti so pred vsem poklicani, da vrše tu svojo dolžnost. Mislim, da bi to morali biti slavisti, kakor so si jih predstavljali prvi kult. bojevniki slovanstva. Ne mrtva črka — ampak živi duh. Znano je, da je Kollarjeva Slave hči, videla v slovanskem peklju glave, ki so se valile semtertja. To so bile glave slavistov, ki so prešli k Slavi ne kot ljubljeneec k ljubljenci, ampak kot zdravnik: brez srca k mrtvemu truplu. Po učenosti so bili Slovani, a po srcu tujci. Potrebujemo živih ljudi. Mladina mora pokazati, ali je vredna svojih učiteljev, ali razume svoj čas. Potrebujemo reformo slavistike, pa tudi slavistov; oboje mora postati naša življenska kulturna sila. Žalostno je, ako mora profesor priznati, da mladina ne stopa v ospredje tam, kjer bi jo pričakovali. Upajmo, da bo naša nova omladina prav razumela svoj čas in svojo dolžnost. Slavistika nam ne sme biti samo učni predmet: kot taka zadošča samo avstrijski šolski politiki. Slavistika ni boj za mrtve črke — slavistika je temelj naše sedanje in bodoče narodne in slovanske kulture. Zato bi morala iti ravno mladina daleč preko učnega načrta: slavist je pred vsem poklican, da goji tkzv. kulturno slovansko vzajemnost. Slovanska kultura se je v začetku 19. veka razvijala na skupnih temeljih — potem pa so rastle kulturne zgradbe vsaka zase, precej neodvisno. Sedaj je naša dolžnost, da te zgradbe zvežemo. To je naloga tkzv. praktične slavistike. Le na tem temelju moremo v bodoče postaviti svojo nadaljno skupno kulturno zgradbo. Vojna sama je zelo pospešila znanje slovanskih jezikov —

politične razmere zahtevajo temeljitejšega znanja že sedaj — a bodočnost bo zahtevala, da obvladamo vse to, kar so idejno obvladali že prvi slavisti, t. j. kulturo v skupnosti. O tem naj premišlja naša mladina ob začetku novega šolskega leta.

Dr. I. L.

Knez P. A. Kropotkin. Začetkom julija sta izšla v Moskvi prva dva zvezka zbranih spisov P. A. Kropotkina. Prvi zvezek obsega „Beležke revolucionarja“, delo velike umetniške vrednosti, napisano z mojstrsko roko in polno dragocenega gradiva. V njem je podana vsa zgodovina ruskega revolucijskega gibanja. Ta izdaja je znatno izpopolnjena. Drugi zvezek obsega „Zgodovino francoske revolucije“, ki jo je napisal Kropotkin francoski in sam prevel v ruščino. V najkrajšem času izide še ostalih 6—7 zvezkov, v katerih bodo zbrana vsa važnejša dela tega pomembnega ruskega pisatelja in učenjaka, ki mu je šele v pozni starosti bila dana prilika, da v domovini zbere svoje proizvode in jih izroči ruski javnosti.

Dr. VI. B.

Literarni pokret v Kijevu. Sredi avgusta se je ustanovilo v Kijev uzaložništvo „Letopis“ z osnovno glavnicco 2 milijonov rubljev. Kot prva knjiga izide prvi zvezek „Zgodovine ruske revolucije“ izpod peresa voditelja kadetov P. N. Miljukova.

Dr. VI. B.

Razpis častne nagrade. Ljubitelj slovanske poezije je dal uredništvu na razpolago 300 K z določilom, naj se z njimi nagradi najboljša pesem, poslana uredništvu „Zvona“ do 1. februarja 1919. O nagradi bo odločalo posebno razsodišče.

Vabilo na naročbo.

Prihodnji letnik „Ljubljanskega Zvona“ izide že ves v neodvisni Jugoslaviji. List se je otresel starih spon, v katere ga je uklepala birokratska avstrijska cenzura. V veselem znamenju svobode prehaja v novo leto. Gojiti hoče pred vsem dobro beletristiko, literarno-umetniški esej in objektivno kritiko. Skrbel bo, da mu ostane zvest široki krog dosedanjih sotrudnikov, in trudi se bo, da najde in priklene nase še vse mlajše in sposobne moči. V januarski številki prične priobčevati daljšo povest splošno priljubljenega pripovedovalca g. dr. Iv. Tavčarja. Vseskozi je zanimiva in originalna ter obdeluje zgodovinsko snov, ki se godi na visoškem gradu, v Škofji loki in bližnji okolici. Nadalje so deloma obljubili in deloma izročili svoje prispevke mnogi najboljši pesniki, pisatelji in znanstveniki.

Februarska številka bo posvečena spominu Ivana Cankarja, odličnega Zvonovega sotrudnika, ki je polnil dolgo let naš mesečnik z duhovitimi in mojstrskimi daljšimi in krajšimi novelami, s pesmimi, satirami in s kritičnimi prispevki za listek. Zato vabimo vse sotrudnike in sotrudnice, naj pošljejo prispevke za ta spominski album, ki naj bi obsegal nekaj še neobjavljenih Cankarjevih del, študije o njegovih spisih, eseje, spomine na umetnika in na človeka, seveda take, ki so vredni velikega pokojnika in objave.

Uredništvo se je izpremenilo v toliko, da stopi iz njega gospod Anton Loboda.

Obseg lista ostane isti. Ker pa draginja papirja še raste in je treba podpreti domačo literarno produkcijo z zvišanjem honorarjev, je primorana „Tiskovna zadruga“ zvišati listu naročnino na letnih K 30. Vsled pomanjkanja papirja je mogoče tiskati list le v tolikih izvodih, kolikor je dosedanjih naročnikov in kolikor se priglasi novih do 15. januarja 1919. Ponatis posameznih številk je izključen.

Upati je, da ostanejo dosednji naročniki Zvonu zvesti in da se jim pridružijo še novi. Čas je, da izgine z miz nemška knjiga in zavzame njeno mesto naša, slovenska in jugoslovanska.

Uredništvo in upravništvo.

Tovarna kemičnih izdelkov GOLOB & K^o

postreza svoje odjemalce še vedno, v kolikor zamore
dobiti še potrebnih surovin.

Pravkar izšlo!

DR. ALOJZ ZALOKAR: „O LJUDSKEM ZDRAVJU.“

„Zalokarjeva brošura je namenjena vsakomur, ki mu je na srečo sreča in bodočnost Jugoslavije.“

„Slovenski Narod.“

Cena 3.60 K, s poštnino vred 4 K. Naroča se pri Tiskovni zadrugi v Ljubljani, Sodna ul. 6.

„Opisana je tako, da jo bereš bereš in zopet bereš ter razmišljaš...“

„Jugoslovan.“

Pravkar izšlo!

Lepa bogata zaloga

po primernih cenah za vsako darilo, kakor za **birmance, neveste, krste, godove itd. velika izbira.**

Naznanja slav. občinstvu, da se cenikov letos ne razpošilja, ker ni blaga po vzorcih.

Vljudno vabi in se priporoča

Tvrdba F. ČUDEN,
Prešernova ulica št. 1 v Ljubljani.

Narodna knjigarna

in trgovina s papirjem

v Ljubljani, Prešernova ulica št. 7.

sprejema naročila na vse — tu in inozemske časopise —
revije ter vse knjige.